II
C 33145
d

22

ZABAVNA KNJIŽNICA

Fr. Sodnik
Ljubljana.
1910.

ZABAVNA KNJIŽNICA

XXII. zvezek.

Založila in na svetlo dala

SLOVENSKA MATICA

V Ljubljani, 1910.

UNIVERZITETNA BIBLIOTEKA
* LJUBLJANA *

ZABAVNA KNJIŽNICA

ZALOŽILI IN NA SVETLO DALI

»MATICA SLOVENSKA«

IN

»MATICA HRVATSKA«.

XXII. ZVEZEK:

PEGAM IN LAMBERGAR.

V LJUBLJANI, 1910.

NATISNIL ANTON SLATNAR V KAMNIKU.

Pegam in Lambergar.

Povest.

2. izdaja.

Spisal

Dr. Fr. Detela.

V Ljubljani, 1910.

Založili »Matica Slovenska« in »Matica Hrvatska«.

»Matica Slovenska« je sklenila, izdati pričujočo povest v drugi izdaji, iz dveh razlogov: 1.) Mnogo se je povpraševalo po »Pegamu in Lambergarju«, dà, Matica je dobila izmed **članov** direktno pobudo, naj izda iznova to povest. 2.) Toda Matica bi kljub temu najbrž ne bila izdala povesti v 2. izdaji, ako bi ne nanesel slučaj, da je v »Slov. povestih« »Matice Hrvatske« po zgodovinskem redu baš sedaj na vrsti pisatelj dr. Fr. Detela. — V pojasnilo bodi dodano, da s tem ni zapostavljeno nobeno novo, izvirno delo.

Dr. Fr. Ilešič.

II C 33145 d

Biblioteca della R. Università di Lubiana
Biblioteka kr. univerze v Ljubljani

IN c 030005842

Uvod.

Z bistro glavo in s hrabro pestjo so si bili ustanovili celjski grofje v teku let nekakšno jugoslovansko kneževino, ki je obsegala v petnajstem stoletju južno Štajersko, del Koroške in Kranjske, Hrvaško in Medmurje, tesno zvezana s srbsko kneževino in z Bosno.

Poslednji grof celjski, Ureh II., sin Friderika II. in Elizabete grofinje Frankopanke, je bil kot nečak cesarice Barbare, soproge cesarja Sigismunda, v svaštvu z Luksemburžani in kot sestranec cesarice Elizabete, soproge cesarja Albrehta II., s Habsburžani. Bil je pa tudi pravnuk kraljične Katarine, hčere bosanskega kralja Tvrtka, in je imel za ženo Katarino, hčer srbskega kneza Jurija Brankoviča, ki je bila sestra sultanice Mare, soproge turškega sultana Murada II.

Ko pa so bili Ogri 9. novembra 1456 v Belem gradu zavratno umorili poslednjega celjskega grofa, se je vnel za bogato dedino trd boj. Jan Vitovec, vojskovodja zadnjih dveh Celjanov, Friderika II. in Urha II., je posegel samolastno v zapuščinske zadeve, naredil veliko zmešnjavo in zanetil ogenj, ki je plamtel po Štajerskem, Koroškem in Kranjskem.

Ta Jan Vitovec je bil doma iz Češkega, kjer so bile husitske vojne vzgojile cel zarod drznih vojnikov in izbornih poveljnikov, ki so se odlikovali po vseh bojiščih tistega časa. Po naših krajih je zaslovel Jan Vitovec. Ta je napadel cesarja Friderika IV., glavnega dediča poknežene grofije celjske, in prelomastil Kranjsko deželo, ki je stala večinoma na cesarjevi strani, s svojo vojsko po dolgem in širokem.

Narodna pesem in pravljica se še živo spominja tega hudega Čeha. Njej je Vitovec samo Čeh, pravi Čeh, Čeh par excellence, ali kakor se je govorilo takrat, Pegam. Pegamovo bojevanje se je zarezalo kmetu tako globoko v spomin kakor boj za staro pravdo, kakor vojne s Turki, po besedah Prešernovih: „Odtod samo krvavi punt poznamo, boj Vitovca in ropanje Turčije.“

Ozreti se je treba samo na nekatere dogodke iz življenja cesarja Friderika IV. in primerjati narodno pesem

Pegam in Lambergar.

Pegam pravi, govori:
»Kje se men' enak dobi?
Kaj ti pravim, cesarost,
Ti ga nimaš pod sabó,
Da bi skusil se z manó!«

Tako cesar govori:
»Kaj ti pravim, Pegam ti?
Jaz imam ga pod sabo,
Da se skusit zna s tabo.
Velik ni, pa je širok;
Al' nam tukaj je od rok.
V beli je Ljubljani doma:
Lambergar junak je ta.«
»»Bo naj, kjer če, pošlji ponj,
Al' pa piši mu na dom,
Da se z njim poskusil bom.««

Hitro cesar pisma tri
Lambergarju dat' veli.
Lambergar jel pisma brat',
Jele mu solze kapljat'.
Mati za pečjo sedi
In tako mu govori:
»Kaj t' je, Lambergar ti mlad!
Ko začel si pisma brat',
Jele ti solze kapljat':
Debele kapljajo solze
Kakor vinske jagode?«
»»Kaj bi ne, kako bi ne!
S Pegamom vojskvat' se je!
V čelo tri pedi širok,
V čelo tri pedi je dolg:
Vojskovat' se moram ž njim,
Trd'ga boja se bojim!««

Mati dalje govori:
»Lambergar, le molči ti!
Jaz doma bom za pečjo,
Pa pri tebi z vso močjo:
Bom molila rožnikranc,
Srečen bode boja konc.
Sed' na brz'ga konjiča,
Na prelep'ga pramiča,
Ki sedem let že rumeno
V štalci je pšeničico,
Ki je sedem let samo
Pil sladko vipavčico.
Ko na Dunaj pridrčiš,
Tak po Dunaju letiš,
Da se iskre kujejo,
Okna pa razsujejo.
Stoj pred hišo Pegama,
Ravno kosil bo doma,
In tako zavpij srčen:
Pegam, Pegam, pridi vun!
Pridi, skusi se z mano.
K temu se prestrašil bo,
Padla bo mu žlica 'z rok,
'Z ust založaj ravno tak'.
On bo djal: Počakaj ti,
Da kosilo pred mini!
Ti pa reci le tako:
Piti, jesti mi ne bo,
Da poskusim se s tabo.
Bosta v prvo zjezdila,
Prelepo se kušnila;
Spet se v drugo zjezdila,
Si mazince odgriznila;
Bosta v tretje zjezdila,
Glave bosta sekala.

On imel bo glave tri,
Sekaj pa po srednji ti;
Kadar jo pa vržeš preč,
Jo nasadi na svoj meč!«

Lambergar tako stori,
Kakor njega mati uči.
Tja na Dunaj pridrči,
Tak po Dunaju leti,
Da se iskre kujejo,
Okna pa razsujejo.
Pegam kosi še doma,
On pred hišo Pegama
Pa zavpije ves srčen:
»Pegam, Pegam, pojdi vun!
Pridi, skusi se z mano!«

Pegam vstraši se hudo:
Padla žlica mu je 'z rok,
'Z ust založaj ravno tak'.
Pegam reče: »Čakaj ti,
Da kosilo pred mini!«
Pravi Lambergar na to:
»Jesti, piti mi ne bo,
Da poskusim se s tabo.«

Pegam zdaj odgovori:
»Meni nič za tebe ni,
Ki imaš roso glavo,
Mi za tvojo je ženo:
Mlada vdova bo doma
Kruha potlej stradala.«

Šla sta vunkaj na polje,
Kakor takmu boju gre.
V prvo sta se zjezdila,
Prelepo se kušnila;
V drugič sta se zjezdila,
Si mazince odgriznila;
V tretje sta se zjezdila,
Glave sta si jemala.
Pegam ima tri glave,
Lambergar ga ob srednjo dé.
Ko jo je odsekal preč,
Je nabodel jo na meč,
In po Dunaju drči
'Z oken glažovna leti.
V lini cesarost stoji
Ino pravi, govori:
»Hvaljen bodi večni Bog,
Preč je vojska, vir nadlog!«

Dalje cesar še to prav':
»Lambergar, kje boš ti stal?
Al' češ bit' na Dunaju,
Al' na Kranjsko greš domu?«
Lambergar si Kranjsko zvolj',
Kjer je srečen zadovolj.

Primeri Dictionarium Latino-Carniolicum (rokopis iz 17. stoletja, sedaj v knjižnici kmetijske družbe v Ljubljani): Bohemia pegamska deshela, Bohemus pegam;

Die Chronik der grafen von Cilli (dr. Fr. Krones, Die Freien von Saneck, II, Graz 1883), 16. pogl. (pag. 85): Graff Friederich von Cilli und Graff Ulrich die endtsagten dem von Österreich (= cesar Friderik IV.) mit aller ihrer Macht . . . In demselbigen Krieg kam ein Bechamb zu dem von Cilli, genanndt Jann Wittowecz. — Pogl. 35 (pag. 133): Und das geschloss Meichau, das hett ein Becham inn. — Pogl. 43 (pag. 155): Item Jann Wittowecz . . . . was eines armen rittermessigen geschlechts in Becham;

P. Martin Bauzer, Historia rerum Noricarum et Foroiulensium (rokopis v licejski knjižnici v Ljubljani), VIII, 31: Cilejenses nacti Joannem Vitovitium hominem Bohoemum rei militaris peritum;

Valvasor, III, 10, pag. 291 der Böhm Witowitz; IV, 15, pag. 336: Mit demselben gedachte der Böhm (= Vitovec) eben also umzuspringen.

I.

Srce trepeče
Od hrepenenja,
V šumni vrtinec
Sili življenja.

S. Jenko.

Lo ostri zimi je nastopila leta 1457. zgodnja pomlad. Južni vetrovi so topili sneg po gorah, da so nastale povodnji. Narasla je kamniška Bistrica, takrat še ne tako razdeljena in razpeljana kakor dandanes, in preplavila mengiško polje; in po Viru in Dobu so ljudje komaj jezili vodo, ki jim je vhajala v hiše.

Dobre četrt ure od Doba na poti proti Kamniku se skriva za drevjem grad Črnelo, ki se sme prištevati najstarejšim na Kranjskem. V tem času, ko se vrši naša povest, je bil močno utrjen; obdajalo ga je debelo zidovje in na oglih so se dvigali visoko mogočni stolpi. Lastnik mu je bil Krištof iz rodovine Lambergarjev, ki je bila tedaj razširjena in imovita po vsem Kranjskem: zakaj radodarno so ji vračali obile usluge izprva grofje celjski, pozneje nemški cesarji. Mladi Krištof je bil preživel dve leti na celjskem dvoru; po smrti grofa Urha, poslednjega Celjana, ki je umrl 9. novembra 1456, pa se je bil sprl z glavnim poveljnikom, Janom Vitovcem, in se vrnil na svoj rojstni grad k materi in sestri. Prva skrb mu je bila, grad še bolj utrditi; zakaj bal se je, da ga bode še drago stal spor s silnim vojskovodjem. Ker pa je menil, da mu bode sedaj življenje teklo v domači dolini, se je prijaznil s sosedi, ki mu bodo preganjali dolgčas in pomagali v potrebi. Vrstnik mu je

bil mladi baron Ravbar s Krumperka in nekoliko starejši Apfaltern, tedaj lastnik Brdskega gradu. Ti so bili kmalu dobri znanci, in kadar je odjezdil Krištof na Brdo ali na Krumperk, je postajala gospa mamka pri visokem oknu in gledala, če že ne prihaja; in kadar sta bila onadva v gostih, so sedevali skupaj do trde noči. „Pa da bi se vsaj kaj pametnega menili ali pa brali kaj lepega!“ je vzdihovala gospa, uverjena, da v njeni dobi mladina še ni bila tako lahkomiselna.

Bilo je lepega popoldne meseca sušca, ko je razkazoval Krištof prijateljema nove utrdbe.

„Torej res misliš, da ti bo treba vsega tega!“ je vprašal mladi Ravbar.

„Da“, je dejal Krištof zamišljen, „in bojim se, da kaj kmalu.“

„A za Boga!“ povzame Apfaltern; „kako je sploh možen najmanjši dvom o postavnem nasledniku po celjskem grofu! Dedna pogodba iz leta 1443. med cesarjem in grofom Urhom govori natanko: ako izmrje habsburški rod, podedujejo celjski grofje Istro in na Kranjskem Novo mesto, Metliko, Vipavo, Postojno itd.; ako pa izmró Celjanje, pripade grofija glavarju habsburške rodovine. Poslednji Celjan je mrtev; glavar Habsburžanov je cesar Friderik: stvar je jasna ko beli dan.“

„In vendar se plete že štiri mesece“, je opomnil Krištof in zmignil z rameni. „V vojnem zboru sem jaz razložil vse to in zahteval, da se takoj pokorimo cesarju in ga priznamo za grofa celjskega. A kako je porasel Vitovec! Take važne stvari da se ne rešujejo v enem hipu, niti ne v vojaškem šatoru. Treba da je počakati, da se oglase dediči, in onemu izročiti dedino, ki ima največ pravice. Njegova veljava in zgovornost sta zmagali. Nekaj malega se nas je ločilo, ko smo se dodobra skregali; večina pa je ostala pri Vitovcu in z njo poglavitni vodje: Jošt Soteški in — za katerega mi je najbolj žal — Ostrovrhar z Galenberga. Naj bi bil ta pristopil k nam, dober del vojske bi stal na naši strani. A on je ves zaljubljen v Vitovca; ta mu je vzor vojnika, državnika, prijatelja in kaj vem česa še. Vrhu tega se še nečesa boji Ostrovrhar. Pred štirinajstimi leti — jaz sem bil še dečak, a se dobro še spominjam

hruma in vrišča — ko se je boril cesar z nepokojnim svojim bratom Albrehtom, je bil poskusil prvič kopje in meč Ostrovrhar; a obrnil takoj oboje proti cesarju.“

„To je resnica“, pritrdi Apfaltern. „Tudi zame je bila to prva vojna. Oproda sem bil svojemu stricu, ki je branil Ljubljano proti Vitovcu. Strahovitega Ostrovrharja se nihče ni upal lotiti, in malo da nam ni prodrl v mesto.“

„Treba ga je videti v boju“, je nadaljeval Krištof, „da se vé, kolika opora je bil Albrehtu in kolika je zdaj Vitovcu. Vojaštvo ga vse obožava, ker meni, da je nezmagljiv; in res ima tako čarobno moč njegova neprestrašenost, da mora ujunačiti največjega strahopetca. A kakor je strašen v boju, tako mil in prijeten je v družbi. Kjer je on, tam je veselje in kratek čas, in jaz ne pozabim nikdar lepih dni, ki sem jih preživel z njim. Večna škoda zanj! A nagiblje ga, kakor mislim, na Vitovčevo stran le strah, da mu cesar ne odpusti prejšnjega vedenja; zakaj zagrozil se je bil Ostrovrhar proti vojvodu Albrehtu, da mu izroči brata cesarja živega ali mrtvega; in res bi ga bil nekoč kmalu ujel.“

„A naposled se bo vendar moral vdati cesarju“, je omenil Ravbar; „saj ni drugega naslednika celjskemu grofu.“

„Tako smo mislili od začetka“, je odgovoril Krištof. „A včeraj sem zvedel nekaj novega. Oglasil se je drug dedič, ne manj mogočen od cesarja. To je Ladislav, kralj ogrski in češki. Ta terja zase grofijo kot nečak rajnega grofa.“

Spogledali so se mladi znanci, zakaj novica je bila važna in neprijetna.

„Namesto s Turki“, je dejal Ravbar po dolgem molku, „se bodemo tedaj sekali z Ogri in Čehi. Turek si bode pa mel roke. Oj ti božja milost, zakaj so vendar umorili grofa Urha!“

Izprehajali so se ob okopu in se spominjali poslednjega Celjana in tragične njegove smrti. Hvalili so njegov ponos, njegovo radodarnost in neomahljivo zvestobo kralju Ladislavu; kakor sploh na umrlem bližnjiku rajši gledamo vrline, na živem rajši slabosti.

„Vsa kneževina žaluje po rajnem grofu“, je dejal Apfaltern, „in kaj je vladarju lepša nagrobnica od ljudske žalosti! A kakor zdaj stoje reči, — važna oseba je Vitovec.“

„Gotovo“, potrdi Krištof. „On ima vojsko zbrano, vsa imenitna mesta v rokah in denar za pasom, in v svesti si je, da bo zmaga tam, kamor se nagne on.“

„A Vitovec je vendar za cesarja“, omeni Ravbar. „Izročil mu je Novo mesto, Kostanjevico, Metliko, Višnjo goro.“

„Da, a ta mesta niso bila prava celjska last, bila so le zastavljena. Celjske posadke leže pa še vedno v Radovljici, Ribnici, Kočevju, Ložu; nijednega celjskega mesta še nima cesar. Jaz se bojim Vitovca. On ima obširna zemljišča po Ogrskem in Hrvaškem: ako potegne s cesarjem proti Ladislavu, mu zapade vse, kar mu leži pod ogrsko krono.“

„To bi mu privoščil“, se nasmeje Ravbar. „Torej je vendar prišel v škripce ta lisjak, kakor se vidi. Če se postavi za cesarja, mu vzame Ladislav, kar si je bil nagrabil pri Celjanu; če pa pomaga Ladislavu, mu vzame cesar, kar ima po naših krajih; in to je tudi nekaj. Radoveden sem, kako se bode izvil.“

„Vitovec?“ povzame Krištof in pogleda po strani Ravbarja. „Za tega se ni bati. To je volk in lisjak v eni koži. Da bi le kdo drug ne zagazil v mrežo! A zapomnita si, prijatelja, da bodemo letos še marsikaj doživeli, in da bode nemara še ta moj zid prenizek in preslab.“

„Oh, oh,“ se je smejal Apfaltern, „tako mlad, pa že tako preudaren! Kdo ve, kaj se zgodi! In če bi tudi vedel človek, žalost bi bila nespametna.“

„Istina“, vzklikne Krištof in potrka prijatelja po rami, „ti imaš vedno dobre misli. — Lenčika, tu sem pred grad nam prinesi vina. — Danes ni nikogar doma; družina ima opravka ob Bistrici, in mati in sestra sta šli na pristavo.“

Govor se jim je zasukal na prijetnejše predmete, in vino je poplaknilo kmalu vse skrbi. Matere in sestre pa dolgo ni bilo domov, in Krištof je stopil malo proti polju pogledat, če že prihajata.

„Od te strani se vračata“, je dejal Ravbar. Zagledal ji je bil v daljavi in klical Krištofa.

„Kako častitljiva je gospa“, je opomnil poluglasno Apfaltern, „in kako lepo se prilegajo sivi lasje svežemu njenemu obrazu.“

„In Ana, kako je krasna!“ je dodal oni. „A zarad črnih las so ji lica videti še bledejša. Da bi le ne bila vedno tako otožna!“

„Žaluje po ženinu“, je razlagal tovariš. „Z Ostrovrharjem je bila zaročena; a spor z Vitovcem je razdrl tudi to zvezo.“

Vrnil se je Krištof in vzdignili so se gospe in gospodični naproti. Gospa je jela živahno pripovedovati, koliko sveta je poplavila Bistrica, in v kaki nevarnosti je bila pristava.

„In tako močni mladeniči“, je karala, „pa ne pridete, da bi ustavljali vodo.“

„Oh, milostiva gospa“, je vzdihnil Apfaltern, „voda je neprijetna in huda reč, in čim manj opravka ima z njo, tem boljše za človeka. Ni li res, gospodična Ana?“

„Ne vem, kako to umejete, gospod Apfaltern,“ je dejala ona in se nasmehnila.

„Gospodična Ana je vedno žalostna“, je omenil baron Ravbar.

„Ana hoče iti v samostan“, je pripovedovala gospa.

„In Vi ji ne branite, milostiva?“ je vprašal Apfaltern. „Saj je še premlada.“

„Mlad mora iti, kdor misli iti,“ je poučevala gospa.

„Da se kesa potem vse žive dni. Na druge misli je treba spraviti gospodično Ano. Jaz sem pripeljal snubca, milostiva gospa.“

Anica je zbežala v grad, mladi Ravbar pa je zardel in sunil pod mizo Apfalterna, da naj molči.

„To je lepo!“ se je smejala gospa. „A to ni lepo, gospod Apfaltern, da Vi sami še ne mislite na ženitev.“

„Jaz, gospa? Jaz sem že prestar.“

„Prazen izgovor“, je dejala ona. „Možak ni nikdar prestar. A čakajte, jaz Vam izberem nevesto.“

„Milost, gospa!“ je prosil oni.

„Ne, tu bi bila neumestna. Ne boste mi tako prešerno postopali okrog“.

Dan se je bil nagnil, in potegnil je hladen večerni vetrič. Družina se je vračala glasna s polja, in gosta sta se odpravljala domov, češ, da pota ponoči niso prav varna, ko se potika po vseh gozdih sumnih ljudi. S ceste pa sta zavila proti gradu dva jezdeca.

„Nemara sta k nam namenjena“, je dejal sam sebi Lambergar in vzdignil roko nad oko, da bi bolje videl.

„Dolga suknja, star sluga,“ meni Ravbar, „duhovnik je.“

„Ni“, je trdil Apfaltern, „premoško sedi na konju.“

„Moj brat Žiga!“ vzklikne naenkrat Krištof in hiti prišelcu naproti, pomagat mu s konja. „Kako si pa ti prišel sem!“

Prihiteli sta mati in sestra in oba gosta in pozdravljanja ni hotelo biti ne konca, ne kraja; zakaj dolgo že ni bilo doma Žige Lambergarja, dvornega kaplana cesarja Friderika.

„Kako si se izredil!“ se je smejala mati, ki je zadovoljna gledala svojega sina. Prijela ga je za eno roko, sestra za drugo, in peljali sta ga v grad. Na dvorišču sta stala že konja naših dveh gostov.

„Takoj zopet v hlev!“ je ukazal Žiga, in šli so v veliko dvorano in sedli za veliko mizo in nikomur ni prišlo več na misel, da so pota nevarna.

„Boljšega vina, Lenčika!“ je kričal radostno Krištof.

„Tistega, ki ga gospod sami pijo,“ je dostavil Apfaltern.

Gospod Žiga pa je pripovedoval, da prihaja naravnost iz Celja, kjer se v imenu cesarja Friderika pogaja z Vitovcem in kneginjo Katarino o celjski dedini. Vse se je zavzelo o tej novici.

„Krištofovi okopi bodo odveč“, se je veselil Ravbar.

„Cesar še ni v Celju“, je opomnil Krištof.

„A pride kmalu osebno“, je dejal Žiga.

„Kaj! Sam pride v Celje?“ se je začudil brat.

„Da; in preden mine pomlad, ne bode več na svetu celjskega vprašanja.“

„Bog daj srečo!“ je opomnil Apfaltern. „Meni je mnogo do tega, da se stvar uredi; zakaj ta prokleti husit Vitovec drži še vedno ujetega mojega strica in dva bratranca; in o tej stvari se mislim obrniti na cesarja“.

„Zdaj bode pravi čas“, je pritrdil Žiga.

„Torej res mislite, da izteče vse gladko!“ je strmel Krištof.

„Upajmo vsaj. Vitovec je voljan, in vsa moč je v njegovih rokah.“

„Kaj pa kralj Ladislav?“

„Kdor prej pride, prej melje. Zatorej mi hitimo. Če imamo grofijo v rokah, potem naj pride, kdor hoče; pokazali mu bodemo zobe.“

„In cesar pride z močno vojsko?“

Žiga se je nasmehnil in odkimal, Apfaltern pa je vzdignil kupo in trčil s prijateljem: „Bog živi cesarja in ga varuj sovražnih nakan, zakaj varstva božjega bode po mojih mislih potreboval zelo.“

„Potrebujemo ga vsi“, je opomnil Žiga.

„Istina, Žiga! A jaz ne bi vteknil roke med mlinska kamena v zaupanju na božjo pomoč.“

„Primera šepa, dragi prijatelj. — Ne boj se! Vse smo dobro premislili in izbrali najprimernejšo pot. Za vojno cesar ni pripravljen, in bila bi tudi jako opasna; zakaj Vitovec se lehko vsak dan zveže z Ladislavom. Z zaupljivostjo smo pridobili celjskega mogotca in z zaupljivostjo si ga hočemo obdržati. Baš zaraditega pride cesar brez vojnega spremstva v Celje, v levjo jamo.“

„In koliko časa ostaneš ti doma, Žiga?“ je vprašal Ravbar.

„Jutri že odidem; zakaj nujni posli to zahtevajo.“

„A odhodščino bodemo pili na Brdu; to se umeje“, je opomnil Apfaltern in mu podal roko v slovo.

* * *

V veliki družinski izbi pa je predla teta mladega oskrbnika Gregorja, stara Mina, ki je bila že doživela tri rodove v gradu. Skrajno nesamopridna je skrbela,

le za srečo drugih, od ljubljenega nečaka in grajske rodovine do poslednjega znanca. Veliko preglavice ji je delala tiha žalost Anina. Skrbljivost in zvedavost sta jo naganjali, da bi prišla skrivnosti do dna; toda Ana se je tako spretno ogibala ljubeznivim in zvitim vprašanjem, da je bila teta malo nejevoljna. In kaj bi ne! Iz vsega srca bi dekletu rada pomagala, in da zna pomagati, to je že dokazala stokrat. Veljavna je bila njena beseda na mnogih krajih, in mnogo srečnih zakonov se je bilo že sklenilo pod njenim pokroviteljstvom. A kako more pomagati, ko ne ve, kaj da teži dekleta! Kdor njej ne zaupa, ta je sam svoje nesreče kriv. „Ošabnost to ni," je izgovarjala gospodično, „ampak napačna sramežljivost." Zakaj da Anica hrepeni po nekom, o tem ni dvomila teta; a po kom, to je bila skrivnost. „In izvedela bodem vendar", je trdila sama sebi; „in potem je vsa stvar moja skrb. Jaz jo bodem izpeljala, in Ana me bode še objemala in se smejala in jokala poleg tete Mine." Utopila se je v prijetno razmišljevanje bodoče Anine sreče, in kako jo bode pokarala, zakaj ji prej ni razodela srca. Koliko žalosti bi si bila prihranila! — Za Ano ji je prišel na misel ljubljenec Gregor. Pogledala je skoz omreženo okno in poslušala, če že prihaja. Močno jo je skrbelo, da bi se mu kaj ne pripetilo pri vodi, in vse možne in nemožne nevarnosti ji je slikala stara domišljija pred oči. „Zdajle gre", si je šepetala, in tiha radost je izpreletela velo lice, ko je vstopil vesel mladenič.

„Oh, Gregor, koliko časa te ni bilo!" je karala. „Mislila sem že, da te je vzela voda."

„Za božjo voljo, teta", se je smejal Gregor, „ali sem res jaz tak, kakršne odnaša voda?" in zravnal se je pred njo in uprl roke v bok.

„Vse se lehko zgodi", je ona opominjala z zadovoljnim smehom.

„Oh, gotovo, teta," je odvrnil mladenič, ki je bil videti še silnejši poleg drobne starke. „A ti vendar ne moreš zahtevati, da bi Bog čuda delal, samo da bi tvoje skrbi ne bile prazne. Tetka, ti si vsa otročja. Naj grem jaz v gozd ali na polje, ti se treseš doma, in naj zakesnim za četrt ure, že meniš, da me trgajo volcje."

„Saj te tudi bodo," je kimala ona. „Prešerni ljudje vsi mladi pomro. Tvoj oče je bil tak in tvoj starejši brat tudi: le na konja in na lov in v boj, in grohotala sta se materi tvoji in meni, ki sva trepetali doma. Oče je padel v boju na strani rajnega gospoda, in brata je končal na lovu medved, in ko smo spravljali novino, je šla za njima v večnost tvoja mati. Sam ti si še ostal in jaz sama, da se tresem zate, ki te bodo tudi tako prinesli enkrat, kakor so tvojega brata. Oh, da bi mi mili Bog ne dal učakati tistega dne!"

Solza ji je zalesketala v očesu in stekla po nabranem licu; Gregor pa je sedel k njej, jo prijel za rame, ji pogledal v obraz in se nasmejal:

„Ti si prava Marta: toliko imaš nepotrebnih skrbi! In tako pobožna si, da meniš, da se bom jaz enkrat ubil proti božji volji, in da Bog ne pošlje nobenega angela varuha v Črnelo, ker je tako teta Mina ondi. Jaz se bojim, da ti nimaš prave vere."

„Ti, ti je nimaš, ki se podaješ v nevarnost zoper božjo zapoved."

V izbo so prihajali hlapci in posedli trudni za mizo, in menil je Jernej, njih starejšina, da naj Gregor malo pobrenka na citre.

„Kaj pa še! Zdaj v postu!" se je oglasila teta. A Gregorja so preveč srbeli prsti.

„Eno sveto, o sv. Vrbanu ali pa o samskem stanu, teta," je tolažil, snel citre in pobrenkal, sam s seboj zadovoljen; teta pa je godla zraven. Ko pa je popravljala kobilico na vretenu, se ji je izmuznil nožič iz rok in se zasadil v tla.

„Gosta bodemo dobili", je dejala poluglasno; „nož se je postavil pokoncu."

„Kaj pravim jaz, teta!" je opomnil takoj Gregor, ki jo je bil slišal. „Ti nimaš prave vere, ampak sama vraža te je."

A kakor da bi se hotel slučaj potegniti za vero stare tete, so se odprla vrata, in naznanila je gospodična Ana žarečih lic in oči, da je prišel brat Žiga.

„Kaj, gospod Žiga!" se je razlegalo po izbi, in vsi so skočili pokoncu, da bi šli gledat. Anica jih je ustavljala, češ, da je brat zdaj v sobi pri gostih, in

naročala Gregorju, da naj dobo družina k večerji pijače, da bodo pili na bratovo zdravje. Vse je bilo dobre volje in nazdravljalo gospodu Žigi in gospodični Ani, in tej je opomnil Gregor, da je že davno ni videl tako vesele. Lahno se je nasmehnila in obrnila nanj zamišljeno oko; Jernej ga je pa opominjal, da naj kakšno okroglo zaigra na to radost, in prikimala je Anica. Gregor se ni dal dvakrat prositi; zabrenkal je, uprl v gospodično vesele oči in zapel:

Oj, dekle, kaj tak žalostno
Pobešaš ti oči? —
»Pozebel je moj rožmarin,
In nagelj se suši.«

Doboš za nagelj semena,
Vršič za rožmarin;
Požene kmalu drugi ti
Iz novih korenin.

»Oj drugi, drugi bi se še,
Pa tak ne več prijel,
Da rasel bi tako lepo,
Takò lepo dehtel.«

Anici pa je zbudila pesem žalosten spomin; obrnila se je proč, in solza je zaigrala v bistrem očesu. Preden je odpel Gregor, je izginila ona iz sobe.

Izpremembe na njenem obrazu ni zapazil nihče razen stare Mine. Ta ni genila očesa od nje in je videla, kako je prebledela in kako se ji je utrnila solzica. Posvetilo se ji je v glavi, da se je kar prestrašila. „Gregorja ima v mislih“, je vzdihnila sama pri sebi. Zdaj je bila utešena njena radovednost; a da že prej ni bila opazila kaj tako naravnega, to se ji je zdelo čudno. Zatorej je tako prijazna z Gregorjem, zatorej ga odlikuje izmed vseh drugih in tako rada posluša njegovo petje! A razvidela je tudi teta, zakaj je Anica tako žalostna: saj ve, da bi niti mati, niti brat ne dopustila take zveze. Vsa glava ji je bila polna novih, največ neprijetnih misli; a v tolikem hrupu jih ni mogla razvrstiti; pobrala je kolovrat in zbežala v tiho svojo sobico, kjer ji je brlela pred sv. razpelom lučca, in kjer je imela spravljene drage svoje malenkosti. Tu je začela pre-

udarjati. „Le to je sreča“, si je dejala, „da Gregor še nič ne sluti. Fant bi bil ves nor.“ Nesreča Anina pa jo je genila tako, da so tudi njej prišle solze v oči. Tako dobra in ljubezniva in toliko mora trpeti, brez upanja, da bi bila kdaj srečna! Zatorej hoče v samostanu pokopati svoje želje, revica. In kdo ji brani srečo? Sami predsodki. O kruta trdosrčnost! In vendar je že pravila gospa sama, da se je tu in tam sklenil zakon, dasi nista bila enakorodna mož in žena. Gospa seveda tega ni odobravala. Kajpada! Ženska mora biti vedno ošabnejša od moža. A kadar bode Anica zbolela od žalosti in umirala, takrat se bode upognila ošabnost in se domislila Gregorja, če ne bode že prepozno. Ona bi pač drugače ljubila hčerko, če bi jo imela. In kakšna hči je Anica! Angel iz neba bi ne mogel biti boljši. Nobeden mož je ni vreden — kvečjemu ljubi njen nečak Gregor. Toda kaj, ko se materi ne bodo nikdar odprle oči, da bi videla, kako je sama kriva hčerine nesreče in svoje! — O pač, morajo se ji odpreti, in ona ne sme reči navsezadnje, ko bode nemara že prepozno, da ni slutila ničesar. Tega izgovora ji ne pusti teta; sama ji bode vse povedala, in potem naj stori ona, kar se ji zdi. Da gospa ne bode rada slišala te novice, to je res; a kaj se hoče, ko ne dopušča vest, da bi še dalje molčala teta! In morebiti — bode pa materi hči dražja od predsodkov. O kaka sreča! Nista ji šla iz glave Gregor in Anica toliko časa, da je imela srečen zakonski parček pred seboj. In kdo je vse tako lepo napeljal? Teta Mina. Oh, kaj bi počeli v Črnelem, če bi nje ne bilo!

Zgenila se je, ko jo je v prijetnem razmišljevanju premotila gospa.

„Teta, ali si že videla Žigo?“ je dejala živahno in sedla na skrinjo poleg nje; vesel ponos ji je sijal iz oči.

„O, moram ga še videti nocoj“, je odgovorila teta; „saj ni dolgo, kar sem ga pestovala.“

„In kakšen je sedaj! Več ga je čez pas nego Krištofa, in Anica je kakor golobica poleg bratov. Oj, da bi še živel rajni mož!“

„Da, v resnici," je dejala ona, „ponosni smete biti, in Boga morate hvaliti, gospa: zakaj takih otrok je treba iskati."

„Hvala Bogu! dobri so vsi in veselim se jih. Le Anica me skrbi; ta je vedno tako bleda in otožna."

„Da, Anica ni srečna", je dodala pomenljivo teta.

„Čas zaceli vse rane."

„Če ne čas, pa smrt, milostiva gospa!"

„Oh, teta, tako hudo pa vendar ni", se je nasmehnila gospa. „O svojem času pride vsem dekletom samostan na misel; a prejde naglo."

„Ali pa ne," je trdila ona resno; „in bojim se, da se Vi motite, milostiva gospa, in po krivem prištevate Anico lahkoživkam, ki so danes take in jutri take. Njo bode tiha žalost spravila v grob. Saj vidite, kako vene od dne do dne; in kadar ne bo nobenega pomočka več, bode tudi kesanje prepozno."

„Take bolezni, teta, zdravi čas in delo, ali, če hočeš, ljubi Bog. Jaz pa ne morem nič pomagati."

„Kako da ne!" se je čudila ona, „če veste, kaj teži srce Anici."

„Za božji čas, jaz vendar ne morem siliti ženina, da jo vzame!"

„Siliti! Kdo govori o tem? Vsakdo se bode štel srečnega, kdor dobi Anico. A Vi, milostiva gospa, Vi bi je ne dali vsakemu, ki bi bil njej po godu. Zatorej ona rajša tiho trpi, nego da bi Vam razodela srce; saj dobro ve, da bode našla le neizprosen odpor. A meni, ki nisem njena mati, se smili revica, in rada bi žrtvovala njeni sreči polovico svoje."

„Kaj ti prihaja na misel, teta!" je dejala ona nepotrpežljiva in vstala. „Jaz da bi branila Anici vzeti kogar želi! Kaj čenčaš! A dosedaj še ni bila navada, da bi snubile deklice."

„O, naj bi vedel izvoljenec Anin, da ga Vi, gospa, ne boste zavrnili, takoj bi imela Ana ženina in srečna bi bila. Veste li, na koga ona misli?"

Gospa je stala in strmela. Uverjena, da ve, za kom da žaluje Anica, si ni mogla prav tolmačiti teh besedi. Naenkrat ji pride na um, da so nemara domne-

vanja speljala teto na napačen sled, in poloti se je poredna zvedavost.

„In na koga misli?“ je vprašala naglo.

„Na koga?“ se je ponesla teta in stopila pokoncu. Mislila si je: Zdaj ali nikoli, in pogum ji je dajala zavest, da se bori za dobro stvar, za srečo svojega bližnjega. „Jaz Vam bodem povedala; zakaj pri hiši sem že toliko časa, da smem tudi gospodi povedati resnico. Jaz sem zredila Anico, in ni mi vse eno, ali je srečna ali nesrečna. Čudim pa se, da še niste Vi ničesar zapazili, ko imajo matere sicer tako bistre oči. Anica ima rada Gregorja.“

Teta je sklenila roke pred seboj in gledala nepremično gospe v oko, popolnoma mirna; zakaj izpolnila je bila težko, a sveto dolžnost.

„Tako!“ je dejala gospa počasi, neprijetno iznenadena.

„Da, tako!“ je potrdila ona; „in zdaj storite, kar se Vam zdi; Vaša hči je Anica.“

Teta je sedla in zagnala zopet kolovrat; obšla jo je tiha radost, kakršna nastopa za dobrimi deli. Gospa pa je odšla počasi iz sobe. Menila je bila, da se bode smejala tetinim skrivnostim, a ni se ji hotelo; ne da bi mislila, da je količkaj osnovana tetina slutnja; a razlagala si jo je vse drugač: ne misli Anica na Gregorja, ampak Gregor na Anico. Sklenila je takoj, da mora Gregor od hiše, in preudarjala, s kakšnim razlogom da bi ga odpravila.

Njeni trije otroci pa so sedeli v prijetnem razgovoru skupaj. Koliko so si imeli dopovedati, ko Žige že toliko časa ni bilo doma in bode Bog ve kdaj zopet prišel! Prisedla je mati, srečna in ponosna, in še hitreje je tekel čas, ker je znala ona zanimivo povedati vsako malenkost. Krištof pa se ni mogel iznebiti neprijetnih misli.

„Jaz ne umejem cesarja“, je dejal, „ki je sicer tako oprezen, da sedaj toliko zaupa Vitovcu. S čim je dokazal ta le količkaj zanesljivosti!“

„S čim? Prepustil nam je gornji celjski grad“, je razlagal Žiga. „Poveljnik Hohenwart je že prisegel zvestobo cesarju. Pripravljen je Vitovec odpreti nam

tudi drugih gradov, a mi imamo premalo vojaštva s seboj. In glej, brate, sedaj se lahko prikupiš cesarju. Daj z menoj par krepkih fantov!“

„Ali naj pojezdim sam?“

„Ne, tebe ni treba. Tri ali štiri pogumne fante, in jutri odjezdijo z menoj“.

„Dobro; a zakaj jih ne vzameš več?“

„Ker ni potreba. Če zaupamo Vitovcu, zadostuje par vojakov v znak cesarske oblasti; če mu pa ne zaupamo, se moramo oglasiti v Celju na čelu dveh tisoč mož. Kolikor more presoditi človeška pamet, se bode vse izlepa uredilo; a da nam tudi lahko izpodleti, je istina; in baš zaradi tega ni treba tebe zraven.“

„Kakor se ti zdi“, je dejal Krištof in vstal. „Jaz ukrenem takoj vse potrebno.“

„Katere pa misliš poslati?“ je vprašala gospa, ker ji je padla dobra misel v glavo.

„Veliki hlapec Jernej naj si jih izbere. On je pameten in je bil že v vojni.“

„Zakaj pa ne pošlješ Gregorja?“

„Ker ga preveč potrebujemo pri domu.“

„Oh, Gregorja pa res ne,“ je prosila Ana; „on zna tako lepo brenkati in peti.“

„Kaj pa še!“ jo je zavrnila gospa. „Mladi ljudje morajo pogledati po svetu, da zvedo, kako se živi drugod. Koristilo bode to posebno Gregorju, ki je prebrisane glave.“

„Tudi dobro“, je dejal Krištof vajen poslušati svojo mater. „Ampak, Žiga, da mi tudi vrneš junake zdrave!“ je pripomnil in šel klicat mladega Gregorja in mu naznanjat odhod.

„Jernej naj ide s teboj“, je dejal, „potem kovač Miha, in naj stopi še kdo v Dob do Belca Janeza. Konja in orožje dobo v gradu.“

Burno je utripalo srce Gregorju, ko je poslušal novico, ki mu je odpirala prvo daljšo pot. Dušo so mu napolnila čuvstva pogumne sreče in plahih nad, ki se jim ni utegnil vdajati. Poiskal je hitro Jerneja, da mu izporoči povelje. „Dobro“, je mrmral stari vojak in sklonil glavo, da ne bi videl Gregor, kako se mu

širijo od radosti lica in usta. Jel se je takoj napravljati na pot.

Kovaču Mihi pa je bila ta stvar neprilična; zakaj fant se je ženil in se nadejal, da bo tja po beli nedelji konec vseh sitnosti, ki jih ima človek, ki ni takorekoč ne fant, ne mož. Šel je pravit nezgodo nevesti in tolažilo ga je poslušati, kako bridko se ona joče za njim, in hvaležen je užival prigrizek, s kakršnim mu še ni bila poprej nikoli postregla njena mati.

„Če umrjem“, je dejal in odrezal še enkrat, „v boju — Lenka, tega kosa ne zmagam več, povila mi ga boš jutri v ruto — torej, čuješ, če me ne bo več nazaj, mi ne jemlji Čurnovega Jožeta; jaz ga ne morem trpeti; vzemi rajša Rmanovega Blaža, ki tudi ni tak pijanec.“

„Oh, kaj se bom možila reva, če tebe izgubim, Miha!“ je tarnala ona.

„Zdaj grem h Krivcu pit“, se je poslavljal on, „da utopim žalost. Torej, Lenka, pametna! Jožeta ne jemlji; Blaž je boljši. Toda, Lenka, ne tako, da bi se ti že možila, če bi jaz izostal štirinajst dni! Ti me moraš čakati, čeprav eno leto; če ne —“, in Miha se je tako vglobil in zagrizel v nesrečno misel, da se nemara omoži Lenka, ko bo stal on na straži, da je kar divjal. Bežati je morala nevesta.

Janez Belčev pa je samo zmignil s širokimi rameni, ko mu je prišlo naročilo. „Živini še pokladem jutri“, je dejal, „potem pa pridem.“

Njemu ločitev ni bila težka. Očetova hiša je bila polna bratov in sestra, ki niso čislali Janeza po zaslugah. „Zdaj bodo videli, koliko sem jim jaz zadel,“ si je mislil zadovoljen in poln zloradosti. „Največ sem delal jaz, zato me pa imajo za bebca.“

V petnajstem stoletju je naš kmet še pokoncu nosil glavo. Trud in beda ga nista še zdelavali, in tudi njemu je še preostajalo časa za razvedrilo. Zbiralo se je na pašniku staro in mlado k domačim igram. Tu so skakali in se lovili dečki, tam so rajale deklice, in na drugem koncu so se urili možje in mladeniči v streljanju. V hiši našega oratarja je visel v kotu križ

in pod križem meč in samostrel, in kadar je prišel ukaz, je ostavil kmet lopato in motiko in se uvrstil med bojnike. Izurjen ni bil za parado, a za resnico; in pogumen in krepak, se je bil vrlo pod domačimi vodji. Kadar pa je pregnal sovraga, je prijel zopet za drevo. A prišla so nadenj huda leta. Prihrul je Turek in moril in pustošil zemljo. Rasli in rasli so davki in doklade: treba je bilo več in pridneje delati in manj in slabše jesti. Po mestih se je razvijala kupčija in obrtnost, in prej neznana bogastva so se stekala v posamezne roke. Z denarji so se kupovale pravice in svoboščine, viri novega bogastva, na škodo kmetom. Bogastvo pa je rodilo iz lakomnosti in zapravljivosti glad in bedo. Iz mest je prešlo potratno življenje na gradove, kjer je vladala dotedaj patriarhalna preprostost. Grajske razvade so okužile kmeta, in baš ko ga je začel graščak žuliti in stiskati, da bi mogel streči svoji potratnosti, se je zbudilo tudi v seljanu neporedno hrepenenje po večjem užitku. In ko je gledal graščakovo zapravljivost poleg svoje revščine in spoznal, da si mora ravno zaradi nje on pritrgovati, je postal zavisten in nezadovoljen. Pričel se je boj med zavistnim siromaštvom in neusmiljenim bogastvom, in zmagalo je bogastvo; gorje, nepopisno gorje je zadelo kmeta. Tedaj se mu je vzelo orožje, znak prostosti, in naložila so se mu nova bremena, ker se je uprl, in nova bremena, da bi se ne upiral več. Takrat se mu je upognil tilnik, da še dandanes ponižno sklonjen prosi svoje pravde. Lakomnost in potratnost sta ugonobili rimsko državo; lakomnost in potratnost pritirali v početku nove dobe pohlevnega kmeta do upora; lakomnost in potratnost bosta prej ali slej —. Mili Bog razsvetli voditelje, da obrnejo na pravo pot narode, ki z zavezanimi očmi in zamašenimi ušesi dero proti prepadu!

Belčev Janez iz Doba doma pa ni poznal nezadovoljnosti, niti ni zavidal grajskemu gospodu, da ne nosi žuljavih rok in ne popije toliko vode kakor on. Saj jedel pa vendar ni več od njega niti slajše spal. Zaradi pameti, tako so mu pravili domači, bi se smel pritoževati; a ravno s to je bil Janez, kakor mi vsi, nekako najzadovoljnejši in mnogo iskreneje je molil

na čast sv. Juriju, da bi rodilo polje, nego k sv. Katarini za pravi um in pravo pamet.

Ko pa je zvedela teta, da odjezdi Gregor, se je prestrašila, da ji je ušla nit izpod prstov. „Gospenja roka je vmes“, si je dejala užaljena in sklenila roke. Ko je pa jela premišljevati, sta ji olajšala togo takoj dva razloga. Domislila se je najprej Anice, kako bode njo potrlo slovo; poleg te žalosti je izginjala njena. Za Gregorja, si je mislila, je pa tudi najboljše, če odide, dokler še ne vidi in ne ve ničesar. Če ga pozabi Anica, v božjem imenu! Če pa ne — in nikdar ga ne bode pozabila — teta je storila svojo dolžnost, gospa naj gleda. Nekako prijetno je, če moreš bližnjika, ki ga je zadela nesreča, potolažiti z besedami: „Saj sem ti to že naprej pravil.“ Hitela je pripravljati nečaku obleko za odhod in mu ponavljala hkrati vse zlate nauke, ki jih je bil čul že tolikrat. „Lahko noč, teta!“ je dejal Gregor, ki ga je silil spanec. „Kako dober mladenič“, je šepetala ona za njim; „Bog ga ohrani blagega!“

Teta seveda ni spala vso noč; a tudi Gregor dolgo ni zatisnil oči. Bujna domišljija ga je vodila po zračnih višavah in mu zidala in podirala gradove v oblakih. Kako prazno mu je teklo dosedaj življenje, in kako si je želel med širni svet! Kadar je pripovedoval med hlapci Jernej o ljutih bojih in slavnih bojnikih, se je svetilo tudi njemu bistro oko, žarela so mu temna lica in krčile se krepke mišice in plaval mu je duh tja, kjer se s krvjo kupuje slava. Čul je, kako tudi njega slave kot vrlega junaka, in rahlo so mu prebirali prsti strune, da ne bi preslišal nobenega zapeljivih glasov. In zdaj se mu je izpolnjevalo hrepenenje! A popolna vendar ni bila nova sreča. Saj je bila še tako negotova! Poslavlja pa se znana in gotova. Log in dol in domač zvonik, tovariši mladih let in skrbna tetka, kako se mu je bilo vse omililo! Tako se poslavlja s sladko bridkostjo mož od mladeniških let, naj so bila tudi trudapolna: pozabljajo se prestane nadloge, srečo pa, ki smo jo doživeli, nam veča domišljija; škoda, da ni naš spomin takisto dober za prejete dobrote, takisto slab za prestane krivice!

Drugega dne pa se je čudila teta Anini ravnodušnosti. Pričakovala je glasnega joka, in niti omedlevica bi je ne bila presenetila. A vsega tega nič! Mokro je bilo pač oko, ko je podala bratu Žigi roko, a Gregorju se je celo nasmejala. „Kako se zna premagovati“, si je dejala teta, in Anin lepi zgled je osrčil še njo. Za malo trenotij se je izgubila, da si obriše solze in poišče blagoslovljen šmarni križ. Ko mu ga je obešala okrog vratu, je tarnala, da ga ne bode videla več.

„Tebe bodo ubili, Gregor“, je dejala, „in jaz bom tako daleč.“

„Da bi me branila, kaj ne, teta?“ je dejal Gregor in jo poljubil na zgubančeno čelo. „Zdaj pa še reci, da imaš pravo vero, ki meniš, da me tukaj Bog lahko varuje, ko mu ti pomagaš; v tujem kraju pa ne. Oh, kako boš gorela v vicah.“

„Oh, da bi le prišla v vice“, se je smejala ona s solznimi očmi in mu potisnila skrivaj citre med prtljago.

Lenka se je pa tudi poslavljala od Mihe in mu zavijala raznega živeža v vrečo. „Miha, da ne pozabiš Boga“, je dejala, „ali pa mene. Z ženskami se mi ne pečaj, ko imaš doma nevesto. — In, Miha“, je dostavila tiho, „v boju se nič nikar naprej ne sili! Kaj tebi mar ta prepir? Naj se ruje gospoda; mi nimamo nič dobička pri vsem tem.“ Miha pa se je držal čemerno in jo je komaj poslušal, ker so mu rojile zopet hude misli po glavi.

„Lenka!“ je dejal, ko je lezel na konja, „Čurnovega pusti pri miru; če ne, gorje ti!“ in pokazal ji je pest.

Krištof je zasedel konja, da spremi brata, ki je še objemal mater in sestro, in odjezdili so. Gregor je pomignil teti, ki je gledala za njim; Janez pa je moško zavriskal, ko je jezdil mimo domače hiše, kjer so bila vsa okna polna; a ozrl se ni nikamor, češ, naj poskusijo, kaj se pravi brez njega biti.

II.

Pojdem čez tri gore
V zgornje jaz Štajerje,
Kjer od veselja se
Joka moje dekle,
Kadar zagleda me.

N. ps.

Nekoliko dni pozneje je jezdil Gregor s svojimi tovariši od Savinjske doline proti Gornjemu gradu. Vrhovi gorâ so se svetili v zlatih žarkih jutranjega solnca, po dolinah pa je še ležala gosta megla. Drevje je poganjalo mlado zelenje, in zvončki in trobentice so belile in rumenile vlažna tla. Visoko pod nebom pa je žvrgolel škrjanec in vnemal krilate pevce, ki so se mu oglašali iz visokega bukovja.

„Krasen dan“, je izpregovoril kakor sam zase Gregor.

„Strašansko!“ je zagodrnjal sam zase bradati Jernej in potegnil z roko po mokrih okovih. „Železje bo rjavelo od megle, in za usnje ni hujšega od rose.“

„Oh, Jernej“, se je zasmejal Gregor, „kak pust človek si ti! Če jezdimo čez dan, te peče solnce, zvečer si zaspan in zjutraj ti rosa ni po volji. Poglej okrog sebe, kako je vse veselo in praznično! Vidiš, zdaj se je razkadila megla; kakšna lepa dolina se odpira pod nami! Kakšni travniki in njive in gozdi! O, tu mora biti še divjačine! Videl bodeš, kako prijetno bodemo živeli pri patrih v Gornjem gradu.“

„Kajpada!“ je odgovoril oni slabovoljen. „Čuda, da nam že ne gredo z banderi in godbo naproti. Ali ga vidite kmeta, kako zapira vrata pred nami, kakor da bi bil zagledal živega vraga?“

„Kaj bi se ne bal, ko se držiš ti tako grdo!“ je dejal Gregor in zavil s konjem proti koči in klical: „Oče, oče, kod moramo jezditi v Gornji grad in koliko imamo še dotja?“ Prijezdili so bili namreč do razpotja. — Glasu ni bilo nobenega. „Ne bojte se dobrih ljudi“, je klical mladenič; a zastonj. Jernej pa se je muzal.

„Pa so vendar ljudje doma“, je trdil Miha. „Poglej, Jernej, tam skoz luknjo so se zasvetile oči.“

„Počakajte, jaz vam pokažem, kako smo časi iztrkavali polhe iz gabra," je dejal Jernej, izvlekel kresilo, položil gobo na kamen in počel kresati, da so se utrinjale iskre.

„Stoj, Jernej; hajdimo naprej!" je zavpil Gregor in urno obrnil konja na levo pot. Z godrnjanjem je odjezdil Jernej, ko so se že odpirale duri in se je ozrl plah obraz za jezdeci.

„Priklical sem ga vendar", se je ponašal Jernej; Gregor pa je zabičeval, da se mora lepo ravnati z ljudmi.

„To se lahko reče", je ugovarjal oni; „a hudo je, če ne dobi človek izlepa ne piti, ne jesti."

„In cesarski človek!" je dodal Janez.

„Ti govoriš kakor Salomon, Janez", ga je pohvalil Jernej, „dasi bi te imel za butca marsikdo, ki te pogleda po vrhu. Togota grabi človeka, ki pride v imenu presvetlega cesarja v te zapuščene kraje in ga tako sprejemajo Celjanje. Kaj moremo mi in naš cesar za to, da jim je v Belem gradu grofa Urha vrag vzel! Zdaj pridejo vsaj pod pošteno vlado in veseliti bi se morali. Bodemo jih učili kozjih molitvic, Boga mi!"

Tako je modroval Jernej, Gregor pa je prepustil konju vajete in jezdil zamišljen skoz temni log. Dolgčas mu je bilo po domu in jel je tiho peti konjiško pesmico. Takoj so se oglasili tovariši, in krepko se je razlegalo po pogorju:

V rosni megli še leži
Hrib in dol temán,
Že pod okencem stoji
Konjič osedlán.
Brašno, mamica, povij,
In ne jokaj mi!

Kaj rezgačeš, konjič moj!
Nismo še doma;
Še med ljubo in menoj
Sedem je gorâ.
Nič se, ljuba, mi ne boj,
Če me ni nocoj!

Posteljco pa, tratica,
Ti postlala si;

Greje srca mladega
Te rudeča kri.
Oj, zaman boš, mamica,
Sinka čakala!

Vedno strmejša je postajala pot, in Jernej je zabavljal na grde kraje in zaklel, kadar se mu je spoteknil konj.

„Takega sveta tudi ni kmalu, kakor je pri Dobu“, je poudarjal Miha. „Tako ravno polje in taki travniki; tu pa sama hosta! Pa vendar živé ljudje tudi tod.“

„Ampak kako živé!“ je vzdihnil Janez, ki se je spominjal materinih loncev.

Ko pa so zavili iz gozda, se je razgrnil pred strmečimi očmi Gornji grad. Takega si Gregor ni bil mislil benediktinskega samostana. To je bilo malo mesto, obdano z rovi in zidovjem, utrjeno z visokimi stolpi. Proti nebu se je dvigala ponosna cerkev, in mogočna poslopja so jo obdajala od treh strani; za njimi pa so se vrstile za glavnim obzidjem druge stavbe, večje in manjše, a vse v izbornem stanju, svedočbe dobrega gospodarstva. In zunaj obzidja je stalo po tesni dolini in ob pogorju hiš in poslopij za veliko vas, stanovališča čedna in prijazna, gospodarske zgradbe trdne in prostorne. Prebivalci se niso plaho skrivali; radovedni so prihajali na prage gledat tujih jezdecev in moško so jih pozdravljali. Celo Jerneju se je razvedrilo lice. „Ljudje bi še bili“, je menil, „le kraj je pust.“ Pred mostom, ki je držal do glavnih z grbi ozaljšanih vrat, so poskakali mladeniči raz konje. Prišel jim je naproti benediktinec, oskrbnik v samostanu, s poročilom, da jih že pričakujejo, in jih odvedel v novo bivališče, štirioglat močan stolp na enem koncu zunanjega obzidja.

„Takih stolpov je šest; pet jih ostane našim vojakom“, je menil samostanski brat in pogledal po strani našega Gregorja. Voščil jim je mnogo zabave, zatrdil, da bode skrbel za vse njih potrebščine, in šel prelatu naznanit njih prihod.

Gregor pa je neprijetno presenečen ogledoval novo stanovanje. V dve nadstropji zidani stolp je imel pri tleh shrambe za živež in orožje, prvo nadstropje

pa je bilo predeljeno v eno večjo in eno manjšo izbo z okni in strelnimi linami na dve strani.

„Še pet takih stolpov, in v teh celjski vojaki!“ je mrmral sam pri sebi.

„To se pravi,“ je dodal Jernej, „da smo v pasti, in da nas lahko zapode ali postrele ali izstradajo menihi, kadar se jim zljubi. In to se pravi samostan izročiti!“

„S tem, da nas sprejmo“, je poučeval Gregor, „pripoznavajo menihi cesarja za svojega posvetnega gospodarja in dediča celjskih grofov. Jaz ne dvomim o njih odkritosrčnosti; a treba se je ogibati vsega, kar bi jih utegnilo žaliti. V miru moramo živeti z njih vojaki; zakaj za boj nas je premalo.“

„Na to še misliti ni“, je pristavil Miha. „In če nas napadejo, bi rekel jaz: vdajmo se!“

„Sram te bodi!“ je zarenčal Jernej.

„I zakaj? Ustreliti se dati zastonj in za nič, je vendar preneumno za pametnega človeka. Kaj? Janez, ali ni to neumno?“

„A, pusti me v miru!“ ga je zavrnil ta, ki je bil hud, kadar je slišal besedo neumen ali tepec; menil je, da je njemu namenjena. Gregor je potolažil oba tovariša, potem pa se je šel z Jernejem poklonit opatu Gašparju in mu izročit poverilnico.

Peljal ju je sluga v veliko sobano z visokimi okni, ki so odpirala razgled po ozki dolini na kranjsko stran. Po stenah so visele krasne podobe nabožnega in posvetnega značaja, in vse pohišje je kazalo okusno obilnost. Prelat je bil mož srednje postave, star kakih šestdeset let. Pokoncu je nosil osivelo glavo in živo so se mu bliskale oči. Črno benediktinsko haljo je krasil na zlati verižici z biseri posejan križec. Gregor je čutil kljub vsej opatovi prijaznosti, da ima opravka z duhovitim veljakom, in ponižno vedenje mu je priporočala ta zavest. Jerneju pa se je dozdevalo, da mora drugač nastopati vojak. Prelat je vprašal, katerega Lambergarja da služi Gregor.

„Krištofa Lambergarja v Črnelem, Vaša milost“, je odgovoril Gregor.

„Najhrabrejšega viteza na Kranjskem“, je pristavil Jernej.

„In Vaš gospodar je brat dvornega kaplana?“ je vprašal zopet gospod, ne da bi se ozrl na Jerneja.

„Da, gospoda Žige Lambergarja“, je odvrnil Gregor.

„Najmodrejšega svetovalca cesarjevega“, je trdil Jernej in stopil bliže. Ljubezniv nasmeh prelatov ga je le še izpodbudil. Vsakemu odgovoru Gregorjevemu je priložil obširen dodatek, dokler ju ni odslovil opat. V njegovem imenu ju je oskrbnik povabil na kosilo. — Obednica je bila velika oblokana dvorana pri tleh, z mizami za nad sto oseb. Na prednji steni je bila naslikana zadnja večerja, na stranski, kako siti Jezus pet tisoč mož. Sedelo pa je pri mizi kakih štirideset gostov; na častnem mestu prelat, njemu na levi Gregor; mesto na desni pa je bilo prazno, ker je bil šel prior po opravkih v Celje. Bolj na konec so bili pomeknili med dva samostanska brata našega Jerneja, ki je vlekel na uho, kaj da se meni Gregor z opatom, da bi posegel vmes, kadar bi bilo treba. Sedelo je še pri mizi posvetnih dostojanstvenikov, vojaški poveljnik, sodnik samostanskih podložnikov in prvi logar. Sluge so nosili pridno na mizo, in pogovor se je sukal izprva kakor sploh ob enakih prilikah okrog vremena in jedi in pijač. Jerneja je jezilo samo to, da se meša toliko latinskih besed v zabavo.

„Vinum Styrianum fuit omni tempore sanum“, je dejal tovariš in mu nalil kupo.

„Amen“, je dejal Jernej, ki je mislil, da mu je menih blagoslovil pijačo. „Ampak Gregor zna latinski“, se je ponesel, „da bi lehko mašo bral. On se je učil v Kamniku, jaz sem se pa klatil po bojiščih, po Turškem, Ogrskem in Avstrijskem. To brazgotino imam za spomin na ljubljansko polje, ko je oblegal Vitovec Ljubljano.“

„Kaj? Vi ste bili tudi takrat v boju? Glejte, jaz pa tudi, v Vitovčevem polku. O, takrat sem tudi jaz še sukal meč, zdaj pa berem brevir. Mnogo smo vam dajali opravka pod Vitovcem. Kakor hudournik smo prihrumli zdaj na Kranj, zdaj na Loko, pa na Radovljico ali Novo mesto. Danes tukaj, jutri tam, in nihče ni

vedel nikoli, kam da smo namenjeni, razen Vitovca. Cesarska vojska se je pehala semintja, in kamor je pridirjala, povsod je bilo prepozno; in kadar se je nadejala najmanj, smo udarili mi nanjo in jo razgnali. O to so bili časi!“

„Da, lepi!“ je potrdil Jernej in si pogladil brado. „Jaz sem bil povsod zraven. Od Ljubljane smo podili Vitovca skozi Črni graben do Vranskega; pri Kranju smo mu vzeli ves denar in pred Novim mestom mu pobili osemdeset mož. O da bi imel še tisto moč in tista leta!“

Menih je premeril z očmi Jerneja od vrha do tal, a preden je kaj odgovoril, je vstal prelat, vzdignil kupo in pil na zdravje novega vladarja, cesarja Friderika. Omenil je veliko nesrečo, ki je zadela celjsko grofijo; naštel mnogobrojne dobrote, ki jih je bil prejel samostan od grofa Urha, in sklenil z željo, da naj živi Bog naslednika njegovega.

„Živio!“ je zarjul Jernej; in tudi Gregorjev sosed, subprior pater Benedikt, je odzdravil radostno prelatovi napitnici in trčil živahno z Gregorjem. Drugim gospodom pa ni šel glas od srca, dasi so se kupe izpraznile vse. Mnogo parov svetlih oči se je uprlo z neprikritim očitanjem v patra Benedikta, in Gregorja, ki je to zapazil, je minil smeh; Jernej pa je mrmral nezadovoljen.

„Žalost za rajnim grofom“, je razlagal pater Benedikt, da bi pregnal Gregorju neprijetne misli, „brani, da ne pozdravljajo bratje novega vladarja tako glasno, kakor je navada mlajših ljudi.“

Gregor je prikimal, da ne bi žalil častitljivega starčka, ki si je bil takoj osvojil njegovo srce. Kako ljubeznivo se je trudil, da bi opravičil svoje brate in razvedril mladeniča! Pripovedoval mu je zgodovino samostana, o posestvih, številu bratov, samostanski šoli in da je bil on v mlajših letih pevovodja. Gregor pa mu je pravil, da se je tudi šolal, da ljubi petje nad vse, in kar je vedel o Lambergarjih, Krištofu in Žigi. Spoznala sta, da se ujemata v vseh važnih nazorih, in da sta oba nekako v enakem položaju: Gregor sam med tujimi obrazi, in Benedikt v svojem mišljenju osamel

in ločen od bratov, in to spoznanje je spletlo prisrčno vez med njima. Nejevoljen je gledal Gregor, kako se prezira gospod subprior, in sočutna hvaležnost mu je navdala dušo. Benediktu pa je ogrelo srce spoštljivo vedenje korenjaškega mladeniča, ki ga gledajo drugi po strani, ker izpolnjuje ukaz svojih gospodarjev, brez svoje krivde. Tem ljubši je bil njemu, tem skrbneje je pazil on, da ni pogrešal Gregor ne jedi, ne pijače.

„V kako slabo ime pripravite Vi naš samostan“, je dejal, „če se boste tako branili. Niti tujcev ne puščamo lačnih od hiše, nikar domačih ljudi!“

In ko je govoril Gregor o preveliki gostoljubnosti, ga je zavrnil oni, da izpolnjujejo le svojo dolžnost. „In kaj bi rekel Vaš gospodar, če bi videl, kako skromno Vi pijete na cesarjevo zdravje! Če ste bili res v latinskih šolah, Vam mora biti znano pravilo življenja:

Si recte memini, sunt causae quinque bibendi:
Hospitis adventus, praesens sitis atque futura
Et vini bonitas et quaelibet altera causa.

Čujete? Vse petero govori, da pijte! Torej na Vaše zdravje, gospod Gregor, in da bi Vaš prihod pomenil srečo nam in Vam!“

„Bog dal!“ je pristavil Gregor, „in da bi Vam obilno poplačal prijaznost!“

Okrog Jerneja pa se je bil vnel živahen razgovor, in razpravljala so se politična vprašanja, toda ne povsem tako, da bi bilo njemu všeč. Zadržaval se je Jernej dolgo časa s težkim trudom in miril jezo z vinom; a kakor da bi vlival olja v ogenj, mu je kipela bolj in bolj. Jernej se je oglasil. Kar se mu je po pravici zamalo zdelo, je bilo to, da so hoteli menihi o vojaških rečeh več vedeti od njega. Kmalu je prevpil tega in onega. Gregor pa si je grizel ustni in mu migal, da naj molči; zaman, seveda; dokler mu ni prišel na pomoč opat, ki je vstal in dal znamenje, da je obed končan. Bratje so odmolili skupno molitev, se poklonili prelatu in se razšli po opravkih ali pa na vrt k igri. Jernej je poiskal svoja tovariša; Gregorju pa je razkazoval Benedikt cerkev, samostansko poslopje,

notranji in zunanji vrt, in kar je bilo še zanimivega. Povedal mu je, da so mnogi menihi plemiči, ki imajo sorodnike v Vitovčevi vojski, in da odtod tolika navdušenost za tega vojskovodjo. Peljal ga je na svoj najljubši prostorček, za samostanom ob potoku, ki teče proti Savinji. Tam je stal velik javor in v senci širokega listja miza in klop. Sedla sta, in zamišljen se je zagledal starček v krasno prirodo.

„Glejte, to je Gornji grad!“ je pričel čez nekaj časa. „Pust in dolgočasen bi se zdel komu na prvi pogled. Na desno in levo planina in ozka dolina vmes. A kdor se privadi kraju, ne najde več milšega. Štirideset let že hodim jaz semkaj sest in nisem se še nagledal teh gorâ. Krasnejše se mi vidijo od leta do leta. Vsako jesen mislim, da sem jih videl zadnjikrat, in vsako pomlad se veselim, da jih gledam zopet. O da bi nam dal Bog še mirnih časov, dokler ne ugasne luč mojega življenja!“

Žalost mu je izpreletela obraz. Gregor je menil, da se ni bati vojne, in da se tako trden samostan lehko ubrani vsakemu sovražniku. Oni pa je pripovedoval, kako so pustošili vojaki kraj pred štirinajstimi leti za vojne s cesarjem, in koliko časa da si nihče ni upal iz samostanskega obzidja. „Glejte, lastovice so se že vrnile!“ je vzkliknil vesel. „Jutri je Marijino Oznanjenje, in danes pride cesar v Celje, če se ne zamudi med potjo. Prositi moramo Boga, da se mirno reši vsa stvar.“

„Kaj ni že vse v redu?“ je vprašal Gregor iznenaden.

„Žal, da ne“, je razlagal subprior. „Jaz se bojim, da se pogaja Vitovec s cesarjem Friderikom in s kraljem Ladislavom, in da zvaja oba. Kdo ga umeje! A prva napaka je bila ta, da se ni oziral nihče na kneginjo. Vitovec ima zase moč, a kneginja srca vsega ljudstva, in zdaj tem več, ko je tako nesrečna in zapuščena. Bistričanje so že prisegli cesarju zvestobo, Celjanje še ne.“

„In Gornji grad?“

„Tudi še ne“, je dejal resno Benedikt, in neprijetne misli so obšle Gregorja. „Upajmo, da se izide

vse dobro“, je tolažil oni. „Bog vdahni pohlevnega duha Vitovcu in kneginji, da se vda v nemilo usodo.“

„A za Boga!“ je vzkliknil Gregor, „če je samostan za cesarja, kaj ga briga Vitovec, kaj kneginja! Ob teh zidih in stolpih se mora razbiti petkrat tolika vojska, kakor je Vitovčeva. Vi ste vendar popolnoma cesarski, gospod subprior?“

„Da, gospod Gregor, v imenu pravice in z ozirom na blaginjo nas in naših podložnikov. A kaj sem jaz v samostanu!“

„Vi? Prvi za priorjem, drugi za opatom.“

„Ah!“ se je nasmehnil bridko Benedikt, „to se le tako vidi. Veste, kaj je subprior? Titulus sine vitulo, et habetur pro nihilo. Po našem činovnem redu je prelat „ignis“, prior „grando“, subprior „nix“, drugi bratje pa „ceterae tempestates et spiritus procellarum, qui faciunt verbum eius“. Največjo veljavo ima sedaj prior, po imenu Vaš brat, pater Gregor, in ta pater Gregor je rodni brat Janeza Ostrovrharja iz Galenberga, najstrastnejšega pristaša Vitovčevega. Tudi čez samostansko zidovje pljuskajo valovi življenja in razburjajo mirni pristan.“

„Striček, ali ste mi prinesli obljubljeno knjigo o čudoviti devici Orleanski?“ se je začul zvonek glas, in od hišice, ki se je belila kraj potočka, je prihitela mlada deklica, da poda šopek pomladnih cvetic staremu gospodu. Ko pa je zagledala Gregorja, je obstala in v zavesti neprilične svoje zadrege zardela čez in čez in izkušala skriti dišeči dar.

„Stopi bliže, Tajda!“ se je smehljal starček. „Tu je moj mladi prijatelj Gregor, ki je danes prijezdil v cesarjevem imenu. Daj cvetice! Kaj jih skrivaš? — Amicis omnia communia, gospod Gregor; vsak pol šopka dobiva.“

Tajda je malo zamerila stricu, da tako deli njeno darilce, kakor bode morala ona deliti njegovo prijaznost s tujcem. Neprijazno je pogledala Gregorja, in ko sta se srečala z očmi, se je obrnila proč.

„Moja nečakinja“, je razlagal Benedikt, „zapuščina rajnega svaka.“

Pogovor pa se ni hotel več vneti. Deklica se je jezila, da ne more tako prosto govoriti kakor sicer, in da se mora tedaj zdeti mladeniču jako pusta. Gregor pa se je mučil, da bi mu prišlo kaj na misel, kar bi jo utegnilo zanimati; zakaj zdelo se mu je, da bi ji moral zaradi stričeve prijaznosti povedati kaj lepega. Žal, da ni bil toliko samoljuben, da bi bil vedel, kako zanima navadna dekleta vse, karkoli jim pove čeden mladenič. Tako ga je, preden se je domislil on česa pametnega, prehitela ona, ki je menila, da je postalo hladno, in da bode stricu treba iti domov. Vzdignili so se, in Gregor je spremil nova znanca do hišice, kjer je stanovala Tajda s svojo materjo, sestro patra Benedikta; potem pa je šel gledat, kaj da delajo njegovi ljudje.

Ne daleč od vhoda je stala, obdana z zunanjim samostanskim zidovjem, krčma, kjer je točil Tomaž Ložar samostanska vina. Ker je bila pijača dobra in krčma edina v vasi, je bilo vedno dosti gostov. Obiskovali so jo bratje iz samostana, vojaki iz posadke, tujci, ki so prihajali in odhajali po kupčiji, in domači kmetje, katerim se je godilo pod cerkveno oblastjo mnogo bolje nego njih rojakom pod posvetnimi gospodarji. Krčmar Tomaž je posredoval seveda med kmeti in samostanom; onim je svetoval, kadar so imeli opravka z oblastvom; zakaj on je poznal vse samostanske stvari; patru oskrbniku pa je zopet postregel s pojasnili o kmetskih razmerah: in komur je pomogel, ta je dal za pijačo. Prepirov v svoji krčmi ni trpel in še manj, da bi kdo pil brez denarja. Take brezvestnike bi bil on najstrože kaznil; a dobili so se taki že tudi takrat. Da pa ne prepreči najmiroljubnejši krčmar vseh prepirov, je spoznal Gregor, ko je šel mimo krčme, iz katere se je razlegal velik hrum. Izmed hruma je razločil glas Janezov, ki je kričal na vse grlo: „Sem, kdor ima korajžo!“ Hitro je vstopil Gregor; a pred vrati ga je prestregla rdečelična krčmarjeva hči in ga opomnila, da naj odloži orožje, če hoče v krčmo. Med blagimi naredbami Tomaževe miroljubnosti je bila namreč tudi ta, da ni dovolil gostom oboroženim v krčmo, kar so splošno odobravali predstojniki. „Kmet“, je modroval Tomaž,

„ne pride z drevesom v krčmo, voznik pusti voz zunaj, kaj bi morali baš vojaki s seboj jemati vse orodje! Prepirali bi se, ne pil pa nobeden nič; in naj ubijo katerega, kdo pa bo meni plačal?“ A zvedel je ubogi Tomaž, kako nevarno je nevtralnemu biti, kadar nastane v državi razpor. Sredi sobe je stal, in stranki sta si ga podajali.

„Imejte vendar pamet!“ je kričal, ko so ga pehnili od sebe nasprotniki Janezovi in Mihovi.

„Mi že ne!“ je vpil Janez in poslal Tomaža nazaj, odkoder je bil priletel. V pravem trenotju se je prikazal Gregor, da mu je dal odduška. Pomiril je svoje ljudi, in nasprotniki so zopet posedli. In kaj je bil povod vsemu vrišču? Ženska, seveda. Jerica, dobrega Tomaža poredna hči, je bila sedla k našemu Janezu, ker jo je klical pit in se ji zdel tako domač. To pa je njene stare znance neskončno jezilo, Jerico pa nič manj veselilo. Z največjim dopadanjem je poslušala dvorjanjenje Janezovo in Mihovo, ki sta ugenila takoj, da so Štajerke prijazne.

„Jaz imam kovačijo doma“, ji je bil opomnil Miha.

„Toda Miha je že ženin, Jerica“, je bil pristavil Janez negoda, in Miha ga je dregnil pod mizo, da naj molči. Kratko in malo, najprisrčnejša prijaznost je bila zavladala med zastopnico štajerske in zastopnikoma kranjske dežele, ko so začeli zabavljati domačini. In kakor se sploh osebnost rada zavija v načela, so se delali Gornjegrajci, kakor da bi jim za Jerico ne bilo nič mar, ampak načel da se je treba držati, in Celjanka da se ne sme meniti s cesarskimi biriči. O načela, načela! Koliko se greši v vašem imenu! Kakšnega šenta nam prodaja marsikak trgovec pod skrajno narodnim napisom in zavitkom; kako se repenči odličnjak, kadar ga hočejo rešiti volilci žrtvovanja za narod; in dragi bralec naj gleda, da mu bode ugajala povest, sicer ga utegne smatrati pisatelj za narodnega mlačneža.

Jerica seveda se je smejala takim načelom. Krčmar Tomaž pa je bil političen mož. Njemu se je vse dozdevalo, da se je svet malo zasukal, in da se je treba zasukati z njim. Tudi on je imel dvoje želez v

ognju, in za Janezom in Mihom, ki sta bila počastila njegovo krčmo, je videl on novega gospodarja, v čigar imenu sta bila prišla. Z Janezom se je bil takoj sporazumel. Menil je namreč Tomaž, da je ta fant zvit lisjak, ki se le dela tako neumnega, in nameževikaval mu je, češ, da že ve, pri čem da je; Janez pa, ki ni vedel, pri čem da je, je odmežikaval iz prijaznosti, — in sprijateljila sta se. Nikogar ne razžaliti, ki pije in plača, to je bilo Tomaževo načelo, in potegnil se je za nova znanca, ko so ju začeli dražiti domačini. S tem pa je prišel med dva ognja, dokler ga ni rešil Gregor.

Ta je odpeljal fanta s seboj in ju ozmerjal, zakaj da se ne držita njegove besede. Tomaž pa je ošteval ostale neporedneže, ki so mu očitali, da se brati s temi ljudmi.

„Kaj!“ se je ponesel Tomaž. „Ali niso poštenjaki, ki so plačali do zadnjega vinarja vse? Marsikdo pa vpije: Živio naš grof! in slava našemu opatu! ne plača pa ne.“

Različna čuvstva so obhajala našo četverico, ko je sedela po večerji doma v dolgočasnem stolpu.

Jernej je bil skozinskoz nezadovoljen. Niso ga bili sprejeli, kakor je bil pričakoval. O njegovih junaških činih ni hotel nihče nič vedeti; da, celo zmigovali so z ramami in se smejali, kadar je on kaj pripovedoval; Lambergarjevo ime jim je bilo neznano, zato pa so slavili Vitovca. Ali so to menihi? Naj bi bil on, Jernej, papež, to bi jih ugnal.

Miha in Janez pa sta bila boljše volje. Menila sta, da ne kuhajo slabo v samostanu, in da toči Tomaž dobro vino.

„Le to me jezi“, je dejal Miha Janezu, „da ti natvezeš vsakemu dekletu na nos, da sem jaz ženin. Saj to nikomur nič mar!“

„Ti misli na Lenko!“ je odgovarjal Janez; „druga dekleta pusti na miru!“

„I kaj! Ženin še ni oženjen in še vedno lehko izbira. In to je tako neumna beseda: ženin, ženin, če so druga dekleta zraven.“

„Ne zabavljaj, Miha“, je odvrnil oni; „jaz sem branil, da te niso tepli v krčmi!“

Miha je malo pogodrnjal; na misel mu je sicer prišla Lenka, a ni ga težil več strah, da bi si izbrala ona koga drugega.

Gregor pa je brenkal na citre, poln otožnih misli. Kako so se razkadile vse nade! Odšel je bil na juaške boje in zdaj je priklenjen na to zidovje in izročen tuji milosti. Prijaznost patra Benedikta je bila edina svetla zvezda na temnem nebu.

III.

Kaj pa češ plačila imeti,
K' nam tako znaš citrati?

N. ps.

Slovesno zvonjenje je zbudilo Gregorja, baš ko je pozdravljalo vzhajajoče solnce pomladanski praznik. Od vseh strani so dohajali ljudje k božji službi, in Gregor še nikdar ni bil slišal tako lepega petja kakor v tej velikanski cerkvi. Po maši pa so postajali moški pred cerkvijo in izpraševali drug drugega, kaj da je novega iz Celja. Starejšim so se brale skrbi na obrazu, in pol iz strahu, pol iz spoštovanja so se umikali Jerneju, ki je koračil, poln zavesti svoje važnosti, med njimi. Pripovedovali so si spomine in znamenja, ki prorokujejo nesrečno leto. Župan se je drznil vprašati Gregorja, kaj da se zgodi z njimi; in vsa tolpa je pritisnila poslušat odgovor. Gregor je tolažil ljudi, da ostanejo pri samostanu; le da pridejo njih gospodarji pod varstvo cesarja, ki jim ne vzame nobene pravice. Nekoliko potolaženi, nekoliko nejeverni so se razhajali ljudje.

Ko pa se je izprehajal Gregor po samostanskem vrtu, je prihitel k njemu pater Benedikt.

„Snoči sem Vas poslušal, ko ste igrali na citre“, ga je pozdravil. „To je meni jako prijetna godba, in moja sestra jo ljubi nad vse. Pojdiva jo obiskat, če utegnete!“

Pripovedoval mu je spotoma, da je sestra vdova po prejšnjem samostanskem poveljniku Staniču in da ji je izmed štirih otrok ostala le še hčerka. Tako sta prišla do hišice, ki je bila takisto lična odzunaj kakor snažna in prijazna odznotraj. Na stoterih malenkostih, kakor pravimo mi moški, dasi nam dejo tako dobro, se je poznala ženska skrbljivost, ki nam zna z ljubeznivo ročnostjo priljubiti dom, da se težko ločimo in radi vračamo.

Benediktova sestra je Gregorja živo spominjala tetke Mine; bila je ravno tako drobna, prijazna in skrbna.

„Tajda, pokaži cvetice!“ je dejal stric in pravil, katera semena da je dobil z Laškega, in kako dobro so se obnesla. In Tajda je morala še razkazovati umetna ročna dela, vezenine in pletenine, o katerih ničesar ni razumel Gregor, dasi je vse spodobno občudoval. Zamalo se je zdelo Tajdi, da jo stric tako nadleguje.

„Saj se gospod Gregor ne zanima za take reči“, je mrmrala, in Gregor je živahno legal, da ni res.

Popoldne pa so sedeli pod javorom, in vnel se je pogovor o predmetu, ki je bil takrat na jeziku trem deželam, o celjski dedini. Pater Benedikt in Gregor sta se zlágala popolnoma v svojih nazorih; Tajda pa se je izkazala gorečo pristašinjo celjske kneginje. Strast ji je dajala pogum in zgovornost, ko je povzdigovala kreposti gospe Katarine, opisovala njeno nesrečo in se hudovala nad možaki, ki jo zapuščajo in izdajajo v bridkih urah. Ostre besede so letele na Vitovca, a tudi na cesarja. Kot cesarski zastopnik je ugovarjal Gregor, a jako nespretno, ker je vedel in razumel smešno malo o teh rečeh. Neusmiljeno je pobijala mlada nasprotnica nesrečne njegove razloge in z žarečimi lici in svetlimi očmi je očitala njemu kot zastopniku vsega moštva vse, kar jo je jezilo na moških, sebično, neviteško ravnanje.

„Me ženske bi se morale vzdigniti za kneginjo“, je dejala navdušena, „ko se med moškimi ne dobo več plemenitega značaja. Kako se je oslavila francoska devica, ki je rešila domovino in kralja, ko so trepetali vitezi! In kako trepečejo pri nas in kako hité

spravljati v varno zavetje svoj imetek in izkoriščati tujo nesrečo! V starih časih so branili vitezi pravdo vdov in sirot, zdaj jo teptajo; pomagali so v boju slabejšemu, zdaj se postavljajo brezsramno na močnejšo stran; čast in zvestoba sta jim igrača za otroke, denar edini smoter, vreden moškega delovanja!“

„Tajda, Tajda!“ se je smejal stric in povzdignil prst, „jaz ti ne bodem smel več dajati takih knjig; če ne, mi pobegneš res v Celje in napadeš gospoda Ostrovrharja.“

Jel je potem dokazovati, da je pravica na cesarjevi strani, in da bi bila velika nesreča za vse, največja pa za kneginjo, ako bi jo spravili slabi svetovalci z mirnega pota. Hvaležen je pritrjeval Gregor, ko ga je bila tako nagnala gornjegrajska devica. A Tajda se ni dala tako hitro ugnati, ker si ni mogla misliti, da bi mogel katerikrat moški imeti prav proti ženski. Da je bil Gregor tako slab politik in da se je upiral tako brezuspešno njeni logiki, tega mu ni zamerila. Za načela je šlo, ne za osebo. Z njim je bila prijazna, v svesti si svoje premoči, in kakor sploh radi prizanašamo premaganim nasprotnikom in smo hudi le na onega, ki je nas zmagal, je obrnila milosrčno pogovor na drugo stran in prisilila Gregorja, da je prinesel citre. Gregor je zaigral in Tajda je zapela in nazadnje so bili vsi trije dobre volje.

Zvečer si je rekel Gregor, da mu je hitro potekel dan. Ugajala mu je živahna Tajda; da bi le ne bila taka na politiko! Svoje nevednosti pa se je sramoval in sklenil, da se natančno pouči o vseh homatijah. Poučeval ga je pater Benedikt, in ko je bila čez par dni družbica zopet skupaj, se je ustavljal Gregor že mnogo trdovratneje smelim naskokom politične nasprotnice, ki jo je še bolj razvnemal ugovor. Stric pa se je smejal borbi in pomagal zdaj tu, zdaj tam, da ni zašla predaleč nasprotnost.

Tako se je sprijaznila tudi Tajda z Gregorjem, in ni je preveč motila različnost političnih nazorov. Koliko se pa laže razgovarjamo s prijateljem, ki nam ugovarja, ko z onim, ki nam le prikimava. Gregor je bil takorekoč jeklo, ki je kresalo iskre njene duhovitosti,

in koliko zadovoljnejši ostavljamo vsi družbo, ki smo jo zabavali mi, nego ono, ki je zabavala nas.

Saj Gregor je imel tudi svoje vrline. Občudoval je s stricem krasoto narave; prikupil se je bil s skromnostjo gospe Stanički; znal je lepo peti in bil je brhek fant. Nekaj pa je bilo posebno zanimivo. Mladenič je bil zdaj vesel, zdaj resen, in čutila je Tajda, da je v srcu nezadovoljen sam s seboj, enak kosu, ki sladko poje, vmes pa poskuša odpreti vratca svoje kletke. Polagoma se je začelo dozdevati deklici, da se meni Gregor zanjo jako malo, in da občuje mnogo več in rajši s stricem. Ta ravnodušnost je žalila njeno samoljubje, in nejevoljna je vprašala zrcalce, če je res tako pusta in nezanimiva. Ko so se imeli zopet sniti, se je oblekla in spletla skrbneje in vteknila rdečo rožo v črne kite. Govorila je prijazneje z Gregorjem in ga začela dražiti, ko mu je pripovedovala junaške čine in modre izreke Mihove in Janezove, o katerih se je mnogo govorilo in smejalo po vsej vasi. Gregor pa se je tudi smejal, in draženje Tajdino ga je bolj veselilo kakor ne vem kaj. Kolikor bolj sta se prijateljila, toliko več so izgubljale politične stvari resnobe in važnosti in toliko bolj se umikale zasebnim malenkostim. Konec je bil, da je pozabil Gregor vse bojne slave in si želel natihem zadovoljen, da bi ostalo vedno tako. Ravno ta želja mu je pa rodila strah, da se ne bi izprevrglo, da ne bi prišel nenadoma ukaz, da ima oditi iz milega zatišja. In up in želja in strah, vse je zvenelo iz njegovih strun in blažilo njegovo veselost. Kadar pa je bil sam, mu je postajalo dolgčas, in iskal je povoda, da obišče patra Benedikta, in pater Benedikt se je veselil, da ga ima Gregor tako rad, in da ga obiskuje Tajda tako često.

Vesten pisatelj ne more mladine Gregorjevih let nikdar dosti svariti, da naj se varuje pohajkovanja; zakaj lehko se reče, da se rodi največ nesreč iz te razvade. Našim pisateljem se vobče, hvala Bogu, ne more nič očitati v tem oziru. A kako vendar, da se mladeniči očividno tako malo drže njih naukov? Vzrok je ta, ker se taka svarila propovedujejo o priliki in nepriliki. Ako razloži zdravnik pred bolnikom nože in

klešče in vode, se bode zbal bolnik in dejal: rajši sem bolan, kakor da bi me tako zdravili. Tako bode lahkomiselnež, ki naleti na obširno razpravo o škodljivosti lenobe, preskočil celo stran, da, tudi cel list. Pisatelj je pisal zaman! Prekanjen pripovedovalec pa zasači prostodušnega bralca. Kadar se nadeja ta najmanj, kadar ga mika najbolj zvedeti, kaj se je zgodilo potem: kane med tok pripovedovanja par moralnih kapljic, in čitatelj se pouči, dočim meni, da se je zabaval.

Trije razlogi vendar opravičujejo Gregorja, ki je zapravljal z lenobo dušni mir. Prvič ni imel še na razpolaganje tako dobrih knjig, kakor jih ima današnja mladina; potem mu ni bila tako živo naročila teta pri odhodu kakor Lenka Mihi, da naj se varuje ženskih, in naposled je bil on takorekoč prisiljen k brezdelnosti po nesrečnih okolnostih. Janez seveda si je znal tudi v enakem položaju pomagati in je cepil drva pri Tomažu. Tomaž je bil namreč sčasoma vendar zapazil, pri čem da je z Janezom. Jenjal mu je mežikati in ga poprosil nekoč, da naj mu pomaga prevaliti sod. „Rad“, je dejal Janez in dobil po dokončanem delu kupico vina; a pokazal je tudi koristolovnemu krčmarju, da bi se dala v velik prid obrniti silna njegova moč. Kmalu je pomagal še tu, pa še tu, in ne dolgo, in zalegel je Tomažu za hlapca. Zadovoljna sta bila oba, in kadar se je nasmejala Janezu povrhu še Jerica, je bil ves srečen, ker jo je rad videl. Nezadovoljen pa je bil Miha, ki je menil, da Janez ni za krčmo, ker je predober in premalo premeten. Namigaval pa je tudi on Tomažu, da bi mu bilo treba zeta.

„No, Miha, ali veš ti za katerega?“ je popraševal poredni krčmar.

„Jaz pa, jaz“, je dejal Miha. „Tam pri Dobu na Kranjskem je doma.“

Janez je komaj požiral sline, ko je to slišal. Miha je vendar dober človek, si je mislil.

„Čvrst fant je“, je nadaljeval Miha.

„Čvrst pa, čvrst“, se je potrkal Janez po prsih.

„In dobrih staršev sin.“

„Celo zemljišče imajo in brez dolga. Izmed vseh sinov je pa najpridnejši ta-le.“

Janez je pokazal náse.

„Kovaško reč tako umeje“, je dejal zopet Miha, „da malo takih.“

„Ne laži!“ je šepnil Janez in ga sunil s komolcem; „saj ne umeje.“

„Kako, da ne umeje!“ se je jezil Miha.

„Vse, kar je prav!“ je opominjal Janez. „V kovaških rečeh“, je posegel glasno vmes, „sicer ni izveden; ampak za poljska dela ga ni boljšega in za krčmo je rojen. Sode bo valil, pretepalce miril in pijance nosil pod kap“.

„Kaj! da jaz nisem kovač!“ je vpil Miha.

„Ti, da; ampak jaz ne; slišiš?“ je odgovarjal Janez.

„Jerica, čuješ“, se je smejal krčmar, „kak ženin se ti ponuja? Ali bi ga vzela?“

„Zakaj pa ne!“ je dejala ona.

„Torej, Jerica, k meni sedi!“ je vabil Janez in se umeknil. Od druge strani pa se je umikal Miha in jo klical.

„Kako, Miha, če si pa ženin?“ se je čudila ona.

„Kaj ženin!“ se je jezil on. „Ne bodi neumna, pa sedi k meni.“

„Kar je res, to je res“, je trdil Janez. „Miha je ženin Lenke Šimnove.“

„Miha, Miha!“ je karaľa Jerica. „Kadar je kdo prost fant, naj se ozira v božjem imenu po dekletih; a če je ženin, potem je pa to smrtni greh.“

„Smrtni greh pa res ni“, je godrnjal Miha in se obrnil stran in se jezil na svojo Lenko, ki mu dela toliko preglavice in ga — vrabec jo pozobli! — nemara res čaka. Kljubu vsemu temu sta mirno spavala naša fanta, ker je skrbel Tomaž, da jima je preganjalo delo nerodne misli.

Oj, da ni mogel tudi Gregor delati pri njem! Tako se je pa zgodilo, da je njemu bolj in bolj polnila dušo misel na Tajdo, da mu je krasila živa domišljija deklico čez vso mero in jo obdajala z vencem vseh možnih ženskih čednosti, in da se je on naposled uveril, da ne more živeti brez nje. Globoko je vzdihnil pri tej misli, pol sladki, pol grenki, ker je uvidel, da

je prodal mlado prostost ali za najslajšo srečo na zemlji ali pa za nič in zaman. Minula ga je brezskrbna veselost in prešerni smeh. S tiho zadovoljnostjo pa je zapazila Tajda to premembo in poredno se nasmihala, kadar je zrl on zamišljen tja v cvetoči svet, in kadar mu je zastala pod njenim pogledom živahna beseda. Čutila je, da jo spremlja mračno njegovo oko, kadar odhaja; videla, kako mu žari radostno, kadar se snideta. Veselila se je zmage, in njena prijaznost je le netila ogenj v Gregorjevi duši.

Blagosrčnemu stricu se je mladilo lice in oko v mladi družbi, in še prisrčneje se je veselil krasne narave, ko je imel ljudi, ki so ga umeli in delili radost z njim. Tu je pozabljal skrbi, ki so ga mučile, kadar se je vrnil v svojo sobico in med samostanske brate. Slišal je namreč tam, da se mudi cesar še vedno v Celju, in ugibalo se je, kaj da se godi ondi. Čulo se je o veselicah, pojedinah, in kar je drugih zunanjosti, a dohajale so tudi vznemirjajoče vesti, da se cesar ne more pogoditi s kneginjo, in da je začel Vitovec mešati pogajanja. Boječega subpriorja se je lotevala velika otožnost. Ali bode mogel še v miru preživeti poslednja leta svojega življenja? Ne bode li prihrula divja vojska v tiho dolino nad mirni samostan? In kaj bode z nečakinjo, s Tajdo! Kdo jo bode branil, ko ji vzamejo hudi časi mater in strica! Malo je imel med brati somišljenikov, katerim bi bil potožil svoje skrbi. Mlajši rod je imenoval njegove pomisleke strahopetnost in sanjal o bojni slavi in Vitovcu in Ostrovrharju. H knjigam se je zatekal pater Benedikt, da so ga mirile in srčile; zakaj Tajde in Gregorja ni hotel vznemirjati z žalostnimi mislimi. In komaj bi ga tudi umela tadva! Kaj sta se menila za bodočnost, ko se sedanjosti ni bilo moči naživeti! Suhoparen predmet se je zdela politika že obema, ko sta se imela pomenkovati o toliko važnejših rečeh. Srečen in nesrečen je bil Gregor v druščini Tajdini, kakor se je pač ona igrala z njim. A Bog ve, če se ne bode še kdaj kaznila njena prešernost; zakaj z ognjem se ni igrati!

Kako ji je tolklo srce, ko je v pomladanski noči začula iz spalnice zamolklo brenkanje! Mamica je spala

v drugi sobi, ona pa še napol bedela in premišljevala izprva, prijetno presenečena, ali je resnica ali sanje. Zdramila se je in se prepričala, da se ne vara. Tiho je vstala, ogrnila si plašč in sedla na posteljo. Čutila je, da je Gregor pod javorom in da zre v njeno okno; a za nobeno ceno bi se ne hotela pokazati; vlekla pa je na uho, da ne bi preslišala nobenega glasu, ko je pričel pevec tiho in oprezno:

Solnce je zašlo
Že za goró.
Luna obseva
Mlado zemljó.

Pevci veseli
V logu molčé,
Slavec le toži
Svoje gorjé.

Spanec objema
Trudne ljudí,
Trudno le srce
Moje ne spí.

Pevec je prestal, čez malo časa pa zopet začel brenkati, krepkeje in hitreje, in zopet se je začul ljubi glas:

Naj cesar mi reče:
»Oj, fantič ti mlád,
Ostavi mladenko,
Jaz dam ti svoj grad«,

Porečem: »Oj, grade
Ohrani le sam:
Za vse jaz zaklade
Mladenke ne dám.«

Zopet je obmolknil glas, in lahno so še brnele strune; nenadoma pa so se burno utrgali zvoki enako vzdihu trpečega človeka, in ni jih bilo več slišati. Natihoma se je približala Tajda oknu in pogledala oprezno po pevcu. Bala in nadejala se je, da ga zagleda. A trata je bila osamela, in le široka javorova senca se je raztezala v mesečini. Pogumno je zdaj odprla okno, se naslonila in gledala v krasno noč. Porajale so se v mladi glavici nove misli, brez zveze in soglasja, in ni

se trudila, da bi jih uredila. Vdajala se je v prijetni poluzavesti raznim čuvstvom, ki so se vrstila in borila med seboj. Da ni huda na Gregorja, to je vedela; v svesti pa si ni bila, ali se kesa ali raduje, da je ni videl pri oknu.

Drugega dne je stalo solnce že visoko, ko se je prebudila, in čudila se je mati, da je tako vesela in razburjena. Ona pa je tekla dobro jutro voščit stricu, prepričana, da dobode pri njem Gregorja.

Pater Benedikt je bil sam.

VI.

Ne vlada vselej svet pokoj
Sred tihega zidu.

S. Gregorčič.

Dopoldne tistega dne se je bil nenadoma vrnil v samostan prior, pater Gregor. Radovedni so ga obsuli bratje, ki so se nadejali, da jim bode povedal, kaj da se je sklenilo v Celju. A ne da bi se zmenil zánje, je hitel prior k prelatu. Resnobno lice s stisnjenimi ustnicami je naznanjalo važne misli, in zamišljeno je zrlo oko — prior namreč, orjaški mož, star kakih petdeset let, je imel samo eno oko, drugo je bil izgubil v bojih za mladih let.

Dolgo sta se pomenkovala odlična moža in se razvnemala bolj in bolj. Kakor je nadkriljeval telesno prior opata, tako se je tudi videlo, da njegov duh kaže pot opatovemu; zakaj pred njegovo dušo je stal smoter jasen in določen in gorka beseda ga je znala pokazati v pravi luči. Vedno pa bode gospodovala odločnost nad neodločnostjo, in gorje nejasni glavi, ako dobo opravka z nasprotnikom, ki hodi gotovo pot do postavljenega cilja.

Po dolgih samostanskih hodiščih so postajali bratje in govorili skrivnostno med seboj. Vedel je vsak, da zavisi od važnega pogovora v prelatovi sobi sreča ali nesreča samostanska, in slovesen izraz je dajala ta

zavest njih obrazom. Pokoncu so dvigali mlajši glave; starci pa niso mogli skrivati skrbi in strahu. Prišla sta na hodišče opat in prior, ta zmagovit, oni vdan, pregovorjen, ne prepričan. Zvedavo so zrli bratje zdaj v tega, zdaj v onega. Kmalu jih je sklical zvonec k zborovanju, in prebledel je pater Benedikt, ko mu je prišel sluga pravit o priorjevem prihodu in ga klicat k zboru.

„Idi domov, Tajda“, je šepetal in ji podal trešočo roko, „in molita z materjo, da Bog vse prav obrne.“

Gregor pa je bil zelo nesrečen. Zdelo se mu je, da se je pregrešil neodpustno; razžalil je Tajdo in zlorabil patra Benedikta zaupljivost in dobrodušnost. Vso noč ni mogel spati; zjutraj pa je iskal Tajde, da bi jo prosil, naj mu odpusti nepremišljeno predrznost. A ni je dobil. „Ogiblje se me“, si je dejal žalosten in se vrnil k tovarišem. Tam pa je zvedel, da je prišel iz Celja prior, in da imajo menihi veliko zborovanje. Razvidel je, da se pripravlja nekaj imenitnega, in ukazal tovarišem, da naj ostanejo doma. Jernej se je veselil, da bode morebiti vendar konec dolgega časa in se dobila prilika, da pokaže, kakšni so bili junaki v prejšnjih časih. Miha in Janez pa se še nista bila naveličala miru.

V veliki dvorani pa so zborovali menihi. Po običajni molitvi jim je bil razložil prelat povod shodu, da izjavi namreč samostan svoje mnenje o dednem nasledstvu v celjski grofiji; zakaj kneginja Katarina in cesar se ne moreta pogoditi, ker ali kneginja zahteva preveč ali pa cesar popušča premalo. Vstal je prior, spominjal se v živahnem govoru dobrotljivosti celjskih vladarjev proti Gornjemu gradu, kako srečna in slavna je bila pred kratkim blaga kneginja, kako nesrečna in prezirana je sedaj, in da se vpraša, ali bodo zvestobo, s katero so se vedno ponašali gornjegrajski menihi proti mogočnemu grofu, tudi ohranili zapuščeni vdovi ali ne.

„Živela kneginja Katarina!“ se je slišalo iz ust mlajših bratov.

„Celjsko mesto je za kneginjo vdovo“, je nadaljeval prior. „Vsa vojska, z Vitovcem na čelu, je na

njeni strani, in moje mnenje je, da se potegnemo tudi mi zanjo, dokler se popolnoma ne reši vprašanje, kdo da je pravi naslednik grofa Urha.“

„Živela kneginja!“ se je čulo zdaj krepkeje. A vzdignil se je subprior in prerekal, da bi še ne bilo rešeno vprašanje o dednem nasledstvu, ko je dedna pogodba med cesarjem in rajnim grofom iz leta 43. še pisana ohranjena; ko je vrhutega krški škof, za razsodnika izvoljen od cesarja in od Vitovca, spoznal cesarja za postavnega naslednika; da je cesar pravi naslednik, je priznal tudi že samostan s tem, da je sprejel njegove vojake v svoje obzidje. Prigovarjal je bratom, da naj se ne pletó v homatije, ki jih utegnejo drago stati.

Le nekoliko starejših bratov je odobravalo njegove besede; večina je bila nasprotna, in ponosno se je vzdignil zopet prior. Ovrgel je trditev, da bi bilo nasledstvo že končno rešeno; zakaj pogodba iz leta 43. ne more več veljati, ker jo je raztrgal spor leta 51. in vojna leto pozneje; za dediča se je tudi še oglasil kralj Ladislav, ki takisto ne priznava razsodbe krškega škofa, kakor kneginja Katarina ne. „Da bi bil priznal samostan cesarja za svojega gospodarja, tudi ni res, in nobeden pooblaščenec gornjegrajski še ni prisegel zvestobe. Priznali smo le to, da se hočemo pokoriti cesarju, ako se spozna on za postavnega naslednika.“

„Počakajmo torej“, je vzkliknil pater Benedikt, „da doženó zadevo posvetni mogotci, in ne vtikajmo se v politične boje, kjer ne moremo odločiti ničesar, in kakršni se ne spodobijo našemu stanu. Rado se zgodi, da se sporazumejo sovražni oblastniki na račun slabejših zaveznikov. Prepozno se bodemo kesali, če zmaga cesar in nas dobo v vrstah svojih nasprotnikov. Prepustimo posvetnim ljudem skrb za posvetne reči in prosimo Boga, da ohrani mir med krščanskimi vladarji!“

Prijazno je prikimal opat subpriorju, in izraz neodločnosti se je pokazal na njegovem obrazu. Prior je to tudi zapazil in se takoj zopet vzdignil proti patru Benediktu.

„Da, to je gaslo nekaterim, prepustiti posvetne reči posvetnim ljudem in uživati mir in pokoj po vsaki

ceni, naj velja tudi čast in dobro ime. A naj bi bili mi tudi samo duhovniki, ustavljati bi se morali širjenju takih nazorov; a mi smo tudi posvetno oblastvo. Mi imamo svoje podložnike, katere nam je braniti, če je treba, tudi z mečem. In kolika samopašnost, vedno le gledati, da se potegujejo drugi za pravico; kako hlapčevstvo, pokoriti se vedno močnejšemu! Prav je storil stari zakonodajec, ki je odločil, da zasluži smrt oni, ki se ob časih državnih razporov ne nagne na nobeno stran. Za to gre sedaj, ali branimo zatirano vdovo pokojnega vladarja, ki nam je izkazal toliko dobrot, ali pa da gledamo le na to, da se prikupimo njegovemu nasprotniku!“

„Nikdar, nikdar! Živela kneginja!“ so se čuli burni klici, in videlo se je, da se nagiblje prelat zopet na to stran. In dokazoval je prior še, da ne samo pravica in hvaležnost, ampak tudi korist da zahteva, da se potegnejo za kneginjo. To bode pritisnilo cesarja, da se sporazumeje s kneginjo in da se ohrani mir; ako pa se postavi samostan naravnost na cesarjevo stran, dobode takoj opravka s celjsko vojsko in z Vitovcem in čez nekoliko mesecev z Ogri.

„Ne zanašajmo se na Vitovca!“ je klical v poslednjem naporu subprior. „On se ni menil za vdovo, ko se je pogajal s cesarjem; zdaj se ne meni za cesarja, s katerim se je bil pogodil; in prej ali slej se ne bode zmenil ne za kneginjo, ne za nas, ko bodemo plačevali račun današnjega prenagljenja. On se meni le záse, varujte se ga!“

Nihče ni poslušal več teh besedi, in le dva glasova je dobil subprior za svoj nasvet; vse drugo je bilo navdušeno za priorja. Ko je naložil opat še molk o zborovanju, so se razšli bratje. A kmalu so se zopet zbirali po trije in štirje in pretresovali važno zadevo. Postrani so gledali subpriorja, ki je lezel v svojo sobico, in najsmelejši jim je jel posmehljivo propovedovati:

„Bratje, ne vtikajte se v reči, ki vam niso nič mar. Najboljše na tem svetu je: Mundum sinere currere, sicuti currit; sedere post fornacem, cum omnibus

habere bonam pacem; adorare Deum trinum et bibere bonum vinum. To je načelo, plemenito in praktično!“

Bratje so se zasmejali, Benedikt pa je vzdihnil, ker je slutil, da ne vedo reveži, kaj delajo.

Od Savinje sem pa se je začul topot konjskih kopit in žvenket orožja. Ljudje so prihiteli iz hiš gledat brhkih jezdecev, ki so pred samostanskimi vrati ustavili spenjene konje.

„Glej, oni čokati v sredi, to je Vitovec“, je razlagal oče svojemu sinu, in zažarela so fantu lica in oči.

„In oni velikan na njegovi desni?“ je vprašala hči, ki ji ni posebno imponiral Vitovec.

„To je Ostrovrhar, brat gospoda priorja“, je bil odgovor, in niso se mogli nagledati orjaškega viteza.

Ostrovrhar pa je kričal na samostanskem dvorišču in klical menihe, svoje znance. Prisrčno so se pozdravljali. Srečen je bil, komur je segel Vitovec v roko; z Ostrovrharjem in drugimi tovariši pa so bili bolj domači; šalili so se med seboj, in kdor se je zanašal na svojo moč, je stresel Ostrovrharja za rame in vprašal, če je še tak hrust.

„Kje pa tiči brat?“ je vprašal ta. „Ali vedno pije?“

Oni so se smejali in trdili, da je brat strasten vodopivec.

„Kajpada!“ je ugovarjal Ostrovrhar. „Jaz vas že poznam: De patre priore nil nisi bene loqui! A resnica nad vse; mi smo v resnici žejni.“

Bratje so jih vabili s seboj v obednico, češ, da bi bilo strašno in nezaslišano, če bi kdo v njihovem samostanu umrl od žeje.

„Kje pa imate cesarsko posadko?“ je vprašal oni prešerno. „To si moram še poprej ogledati.“

Menih mu je pokazal stolp, in široko je koračil vitez proti zavetju naših rojakov.

Gregor je ostro opazoval vse, kar se je godilo v samostanu. Videl je, kako skrivnostno se pogovarjajo menihi, kako se ozirajo proti stolpu, in slutil je, da se sučejo stvari neugodno zanj. To slutnjo je potrdil prihod Vitovca in njegovih tovarišev. Tudi on je radoveden gledal s tovariši glasovitega junaka, in rdela so mu lica, ko se je domislil svoje neznatnosti. Jernej

je pravil zopet enkrat, kod vse se je bojeval s Celjani; Miha in Janez pa sta bila iznenadena; Miha si je bil mislil Vitovca mnogo višjega, Janezu je bil pa premalo širok. Gregor pa je meril sobo po dolgem in širokem in preudarjal, kaj bi bilo storiti, če se jim ukaže ostaviti samostan, in kaj, če jih napade vojaštvo. Razum mu je pravil, da je vsak upor nespameten; a vest je trdila, da se mora braniti in ustavljati na vsak način. Iz tega neprijetnega notranjega boja ga je predramilo trkanje na zatvorjena vrata.

„Kdo je?“ je vprašal Gregor in segel po samostrelu, ki je visel na steni.

„Vraga! jaz“, je odvrnil krepak glas, in Ostrovrhar je snel težka vrata, jih vrgel po sobi in stal pred zavzetimi tovariši.

„Nazaj!“ je zakričal Gregor, brž odločen, in pomeril s samostrelom. Ostrovrhar, očividno presenečen po takem sprejemu, je zgrabil Jerneja za pas in ga zavihtel kot ščit predse; a že je siknila puščica, in nič bi ne bila pomagala vitezu orjaška moč, da ga ni varovala srebrna zapona na širokem pasu, ob katero je trčila kaljena ost. Zdaj pa je zavrela tudi Ostrovrharju kri; vrgel je Jerneja proč, da se je opotekel in padel Janezu pred noge; zaiskrile so se mu v jezi oči in v desnici se je zabliskal silni meč. Odrevenela sta stala Miha in Janez in topo odpirala usta in oči; Gregorju pa je bila zadnja ura, in jokala bi se bila stara tetka in kdo ve, morebiti tudi mlada Tajda, da ni zgrabil za roko vročekrvnega prijatelja sam Vitovec. Ko je bil slišal ta, kam da je šel Ostrovrhar, je slutil takoj, da nastane kak poboj, in hitel za njim. Pohvalil je moško vedenje Gregorjevo, povabil njega na kupico vina in vlekel s seboj nejevoljnega viteza. Gregor pa ni hotel ostaviti svoje trdnjave, niti tovarišev, ki se jim je zdelo vse kakor sanje; le Jernej je dobro vedel, da je bridka resnica; zakaj bolele so ga vse kosti in še bolj sramota, da se je tako postopalo s cesarjevim zastopnikom.

Zopet je premišljeval Gregor o svojem položaju. A čim dalje je premišljeval, tem nezadovoljnejši je postajal. Premotil ga je zopet nov prišelc, ki pa je vstopil

mirneje in olikaneje. Bil je vitez iz Vitovčevega spremstva, ki je prinesel velik vrč vina in kupic, da se sprijaznijo in poplaknejo jezo. Pripovedoval je o celjski službi, koliko da nese blaga, koliko slave, in namignil Gregorju, če ne bi hotel z njimi. Gregor je prijazno odklonil in vprašal, kaj da jih je dovedlo v Gornji grad. Majhen izlet, je menil oni, češ, da je dolgčas v Celju, ko se vleko pogajanja brez konca in kraja. Gregor se je delal, kakor da bi mu verjel; trkali so na zdravje drug drugega in se ločili prijateljsko.

V obednici pa je gostil prelat došle viteze. Na desni mu je sedel Vitovec, na levi Ostrovrhar, poleg Vitovca prior, in za tem Jošt Soteški in tako pomešani menihi in vojniki. Prelat in Vitovec sta bila nekako zamišljena; pogovor jima je zastajal in raztreseno sta odgovarjala na redka vprašanja. Tem veselejši in glasnejši pa so bili drugi. Za vse je govoril Janez Ostrovrhar in budil smeh in radost na vse strani. Pol resno, pol šaljivo mu je migal brat prior, da naj bode tiho, in si prizadeval razvedriti Vitovca.

„Tega vina poskusite, gospod baron“, mu je prigovarjal in polnil kupo. „Est bonum vinum Francicum, est melius Rhenanum, sed omnium est optimum vinum Ljutomeranum.“

A Vitovec je pil malo in govoril malo. Prelat pa se je vzdignil in nazdravil v kratkih besedah kneginji Katarini. Z žarečimi lici in očmi je skočilo vse pokoncu, in živahno je zadonel po dvorani klic: Živela kneginja Katarina! in namah so se izpraznile kupice. Brzo je nalil zopet svojo Ostrovrhar in zagrmel: „Živio Vitovec!“ in še glasneje je odmevalo po dvorani, in vse se je gnetlo okrog barona Sternberškega in mu napivalo. Razjasnilo se je čelo Vitovcu in napil je tudi on gostoljubnemu prelatu, blagemu priorju in vsem ljubeznivim bratom, in da bi vedno objemala lepa sloga vse one, ki stoje na strani kneginje Katarine. Dolgo so še sedeli skupaj, in ko jim je razgrelo vino glave, se je napivalo vse vprek. Ostrovrharju, ki se je ponašal, da ga ne užene nobeden junak, ne Vitovčeve, ne cesarske vojske, je začel neprilike delati ljutomerčan, ki mu je mešal jezik in noge; a ni ga še ugnal.

„Bog te živi, Vitovec!“ je kričal. „Ti si Jan, jaz pa Janez, in naj pride, kdor hoče, midva se ga ne strašiva; tudi če se imenuje rimski cesar. Tebe, Vitovec, je pobaronil; mene pa še vedno srepo gleda, odkar sem se bil zmenil z njegovim bratom Albrehtom. A kar mi je izpodletelo z Albrehtom, to mi s teboj ne bode. Past je nastavljena, Vitovec, hura!“

Hrup v dvorani je bil tolik, da je razumel malokdo te besede; a preslišal jih ni prelat, ki je prebledel v lice. Prior je zardel in miril brata, Vitovcu pa se je nabralo čelo in tak pogled je zadel Ostrovrharja izpod rjavih obrvi, da je hipoma umolknil. A ne za dolgo časa.

„Vrag te vzemi, Vitovec!“ je vpil še silneje. „Meniš li, da se te jaz bojim? Ne, za Boga! Takega še ni rodila mati. Jaz govorim, kar mi veleva srce, in tistih tvojih zvijač ne poznam nič. Ukazuj mi pa ti v vojni, ne pri pijači! Živela kneginja Katarina, živio celjski grof Vitovec!“

Namah je nastala mučna tišina. Vitovcu je šinila vsa kri v lice, ker je čutil, da se spogledavajo gostje in ozirajo vanj.

„Pijan si, Ostrovrhar; spat pojdi!“ je dejal rezko, in oni se je zavedel, da je storil nekaj napačnega. A da bi bil pijan, tega ni hotel priznati.

„Jaz pijan?“ je vpil prek mize. „Nimajo toliko vina menihi v kleti, da bi upijanilo mene.“

Prisrčen smeh je zbudilo zopet to bahanje po dvorani; Ostrovrhar pa je zgrabil kupo in se majal proti Vitovcu; in gostje so se umikali, da bi jih ne polil.

„Strahopetec si ti, Vitovec“, se mu je režal v obraz; „nikdar ne poveš, kar misliš. A ne boj se, brate; jaz ti stojim na strani trden in neomahljiv kakor siva skala.“ Dolgo se mu ni posrečilo, trčiti z Vitovcem na posebno radost vse družbe. Le prelat je strmo gledal in poslušal. V glavi so se mu budile čudne, neprijetne misli. Spomnil se je pomislekov in opominjevanj patra Benedikta in navdalo ga je kesu podobno čuvstvo. To je slutil tudi Vitovec, ki je bil v najsitnejšem položaju. Jezil se je na nepremišljenega prijatelja in se bal hkratu, da pride temu še kaj na

misel; izgovarjal ga je pri prelatu in prosil, da naj bi se vzdignili od mize. Po molitvi so šli veseli in glasni na vrt k igri. Prior je spravljal brata k počitku, seveda zaman, in dokazal je tudi Ostrovrhar, ko so streljali s samostrelom, da ga ni še vino zmoglo; zakaj prekosil ga je le prior. Toda ta je kmalu prepustil igro drugim in se pridružil Vitovcu, ki se je izprehajal daleč od družbe.

Strogemu redu samostanskega življenja ni ravno koristil veseli dan. Pater oskrbnik je zapodil kmete, ki so prišli zaradi obračuna; brat gozdar se ni utegnil pomeniti z lovci zaradi lova, in pater Alberik, ki je tako lepo prepisaval v samostanski knjižnici latinske pisatelje, da se bere še dandanes njegova pisava kakor dober tisk, ta se je neizrečeno mučil za debelo knjigo. Črke so mu migljale pred očmi, tu je izpustil besedo, tam stavek, to postavil napak, ono dostavil; a dnevna naloga se je morala dovršiti. Našim filologom je napravil obilo truda in potu, a tudi nevenljive slave.

Subprior pa se ni veselil z veselimi. Sklep sobratov ga je bil tako pretresel, da ni mogel k skupnemu obedu. Slonel je v stolu in zrl potrt prédse. Poskušal je bil moliti, poskušal brati, a motila ga je globoka žalost. Zdelo se mu je, da je končano mirno njegovo življenje; vojna pride v tiho dolino med prijazne hribe, pustošila bode polja in vasi in mučila uboge prebivalce zaradi tujih zmot; a nemara zadene nesreča tudi samostan sam; in kaj bode počela uboga sestra, kaj ljuba nečakinja, če vzame vojna dom njima in njemu! Inako se mu je storilo, in strah in bridkost sta ga tako prevzela, da se je komaj držal pokoncu. Prinesli so mu jedi v sobico. Popoldne pa, ko so se razveseljevali drugi, je njega obiskal opat, pol iz sočutja, pol z namenom, da bi se še pogovoril z njim o preporni stvari; zakaj bil je izmed tistih značajev, ki se odločijo težko, a kadar so se odločili, začno radi omahovati, če se pokaže kako nasprotje. Prišel je k nasprotniku, ne da bi hotel premeniti svoj sklep; ampak potrditi je hotel samega sebe s tem, da izpodbije ugovore Benediktove. Pričel je jadikovati o nezgodi, kako da je bil samostan prisiljen, da se odloči

za eno stranko, ker zahteva to od ene strani Vitovec, od druge cesar; Vitovca pa da se je bolj bati, ker je bližji in močnejši.

„A pravica govori za cesarja“, je dejal oni, in prelat je ugovarjal, da bi bila to dognana stvar, in budil onemu upanje, da se bode mirno poravnal ves spor. Benedikt je odkimaval in se jezil na Vitovca, ki se meša v tuje zadeve, in na kneginjo samo, da se ne izroči cesarjevi milosti.

„In ne ide v samostan, dragi brat, kaj ne?“ se je muzal opat.

„In kaj bi bilo, če bi šla?“ je dejal Benedikt. „Vdova je; otrok nima; ali bi se ne spodobilo bolj, da skrbi za svojo dušo, nego da hlepi po posvetni slavi?“

„Pač res“, je dejal prelat; „a žal, da so visokorodne vdove tako posvetnega duha! Ne vem, če jih bodeva pregovorila midva; a siliti jih ne smeva.“

Vstal je in prepustil Benedikta otožnim mislim. „Vse zaman, vse zaslepljeno“, je tarnal ta in premišljeval in se vdajal v božjo voljo.

Naši fantje pa so sedeli skupaj in ugibali, kaj da bode. Janezu se je zehalo, ker ni umel ničesar o vseh teh rečeh; Miha zopet je dokazoval, da se je treba podati o prvi priliki, ker bi bil upor nespameten; Jerneja pa so obhajale maščevalne misli; preveč ga je bil osramotil pred tovariši Ostrovrhar. On je bil seveda za odboj do poslednje kaplje krvi, in ljut prepir se je vnel med njim in Miho. Gregor pa je zopet hodil zamišljen semtertja, ker ni videl nobene rešilne poti iz te zagate. Prišlo mu je na um, da bi dal sedlati konje in da bi odjezdili, a povelje mu tega ni dovoljevalo, in lotila se ga je tista nestrpna nezadovoljnost, ki popade človeka, kateremu silni trudi ne kažejo nobenega uspeha. Spomnil se je Tajde in patra Benedikta, in rdečico mu je gnala v obraz mučna misel, da je zapravil nemara njuno prijateljstvo. Solnce se je nagibalo na zapadno stran, in on je zrl otožno proti kranjski meji, ko ga je zmotil nov prizor. Na zvoniku se je razobešala velikanska zastava, ki je kazala v modrem polju tri zlate zvezde.

„Kaj pomeni to?“ je mrmral in zardel. „To je celjska zastava.“

Opasal si je meč, ukazal tovarišem, da naj ostanejo skupaj, in šel k prelatu, da dobode pojasnila. A prelata ni bilo doma. Gregor se je šetal po vrtu in čakal, da se vrne, in poslušal krik in vik iz samostanske krčme, kjer so se bratili vojaki in kmetje. „Živela kneginja! živela Katarina!“ je donelo iz stoterih ust; in zunaj samostana so postajali ljudje in si kazali vihrajočo zastavo. Radostno se jo pozdravljali mlajši, starejši pa so zmajevali z glavami.

Ko se je bil nahodil Gregor, je poskusil vnovič svojo srečo. Porogljivo mu je odvrnil sluga, da prelat ne sprejema zdaj.

„A jaz moram vendar k njemu!“ je vzkliknil Gregor.

„Obžalujem“, je dejal sluga in zmignil z rameni, a Gregor ga je zgrabil in potisnil v stran. Sluga se je branil, in na klicanje je prihitelo drugih na pomoč, in prišel je tudi prior. Njemu je razložil Gregor svoje želje in ga vprašal, zakaj da vihra celjska zastava na zvoniku.

„Mladenič“, je dejal prior ostro in ga premeril od nog do glave, „naša milost Vas je sprejela; glejte, da se je izkažete vredne. A če hočete, da Vas pustimo pri miru, se ne vtikajte v zadeve, ki Vam niso nič mar.“

„A če se prelamlja beseda, dana svetlemu vladarju!“ je ugovarjal Gregor.

„Katera beseda!“ je vzkipel prior. „Kar smo obljubili, to bodemo držali kljubu Vaši drznosti. Vi pa se učite skromnosti in ne sodite, da ne boste sojeni!“

Prior se je obrnil proč, in Gregor je videl, da ne opravi ničesar, ter se vrnil osramočen. Zopet je preudarjal, bi li ne bilo najbolje, da odjezdi sam ali pa pošlje katerega svojih tovarišev v Celje do dvornega kaplana, da mu pove, kaj da se godi. „Toda ali je še prost? Kaj, ko bi se mu zabranilo ostaviti samostan?“ Vroče mu je prihajalo pri tej misli, in da bi se prepričal, če je skrb utemeljena, je koračil moško skoz glavni vhod, ne da bi ga kdo ustavljal. Neza-

vedoma je prišel na prostorček, kjer je prebil toliko sladkih ur v prijetni družbi. A danes ni bilo nikogar pod javorom, in to mu je potrdilo bridko slutnjo, da se je hudo zameril Tajdi in Benediktu. Da, prav je govoril prior, ni se izkazal vrednega tako ljubeznivega sprejema! Žalosten se je obrnil proti hišici v tihi nadi, da se mu posreči vsaj par besed izpregovoriti s Tajdo. A vrata in okna so bila zaprta in doma nikogar. Zaman je hodil semtertja in čakal, da pride kdo. Kako pust se mu je zazdel ta kraj!

Zopet je poiskal tovariše in se tolažil, da prihaja vsaj in odhaja, kakor mu drago; pač ni vedel, da pazi iznad vhoda ostro na vsak njegov korak dvoje očes, in da sta pripravljena dva hlapca, da ga zadržita, ako bi hotel bežati. Jernej ga je izpraševal, kaj da pomenijo dogodki v samostanu, a Gregor ni vedel povedati ničesar, in lotil se ga je zopet mučen nemir. K prelatu ne more, prior ga je bil zapodil; še eno upanje mu je ostalo: pater Benedikt mu bode rešil zastavico. A k njemu v samostan ni hotel iti, da ga ne zaplete v zamero pri drugih bratih, in ker se ga je nekako bal zaradi prejšnjega večera. Hotel je naleteti nanj kakor po naključju in šel doli na prostrani vrt. Vedel je, da je Tajda pri stricu, ki jo bode spremil, kadar se bode vračala domov. Pridružil se jima bode in zvedel, kako si ima tolmačiti to in ono, in potem mora, mora govoriti s Tajdo in ji reči, da naj ne bode huda nanj.

Mrak je bil polegel po zemlji, in lahna meglica se je prijemala dreves in grmičja. Po samostanu so se prižigale luči, in veselo petje in vriskanje se je čulo od obednice. Gregor pa je čakal in čakal, se vznemirjal pri vsakem šumu in se tolažil, da mora priti Tajda. A čas je potekal, in nje ni bilo in Benedikta ne. „Tudi ta je hud“, si je dejal Gregor in se mučil z mislijo, da ravno zaraditega ni Benedikta na vrt, ker sluti, da ga tam čaka Gregor. A napósled so se vendar začuli oddaleč koraki in se bližali počasno. „Tajda in Benedikt“, si je šepetal Gregor, ki mu je začelo tolči srce. Vlekel je na uho; vedno razločneje so se čuli koraki; a trdo so praskali po pesku; to ni bila ne ona, ne stric. Počasi sta se bližala v poluglasnem,

a živahnem razgovoru dva možaka. Ubežati ni mogel Gregor več, da ga ne bi videla; a kaj si bosta mislila, če ga zasačita tako pozno na takem kraju! Ali mu bosta verjela, da res čaka patra Benedikta? In če ga vprašata, zakaj da ga čaka? Čutil je Gregor, da bi ne mogel lehko dati nesumnega odgovora, in sramoval se je sitnega položaja. Stopil je v zadregi za visok grm in se sklonil, da bi šla moža mimo. A ne daleč od njega sta se ustavila, in Gregor je spoznal po glasu in postavi priorja in Vitovca.

„Nevarno igro igrate, gospod Vitovec“, je dejal prvi zamolklo.

„Jaz?“ se je posmehnil oni kratko. „Nikakor. Tako gotove so moje odredbe, da mi ne more izpodleteti; po človeški pameti, gospod prior. V petek zvečer bode cesar v mojih rokah, ali pa me imenujte širokoustnega pustolovca. V soboto ga privedemo semkaj, in tu se bodemo dogovarjali iznova.“

„Nevarna igra“, je mrmral zopet prior, in oddalila sta ste, da ni razumel Gregor nobene besede več. A kar je bil slišal, mu je bilo zadosti. Vroče mu je prihajalo in mraz ga stresal, in dolgo si ni mogel zbrati misli. Prijel je za grm, obrisal roso iz las, da se je prepričal o istinitosti vsega dogodka. Kako bi mogel dvomiti! Ni li videl še, kako izginjata v megli moža? A kaj zdaj! Da mora, naj velja, kar hoče, proč, v Celje, izporočit, kaj da se pripravlja, to mu je bilo jasno; a kako to izvesti, je bilo drugo vprašanje. Spomnil se je tovarišev, in prva misel mu je bila, da bi jih vzel s seboj. Vrnil se je domov, a ni hodil moško in pokoncu, ampak oprezno se je plazil, da bi ga ne zagledal kdo in zaslutil, da ve on tako grozno skrivnost. Glavna vrata je našel zaprta in zatvorjena tudi mala stranska izhoda, dasi še ni bilo tako pozno. A zdelo se je zdaj Gregorju to povsem naravno. Prekoračil je tiho temni dvor in se obrnil proti stolpu, kjer je bilo njih stanovanje. Namah je obstal; oko, tmini privajeno, je razločilo dobro pred vhodom dva vojaka stražarja: očividno čakata njega. Nič več ni mislil Gregor na tovariše, ko je imel važnejšega posla. Tiho je hitel zopet proti drugemu koncu, kjer je stala

Tomaževa krčma. Ta ni imela neposrednjega izhoda na plano; in če bi ga bila imela, bi bil zastražen kakor drugi; a vedel je Gregor tam za vsak kot in znal, kam da obeša krčmar vrvi. Veža je bila prazna, v gostilni pa so še peli pozni gostje. Lahno je odprl Gregor shrambo, poiskal v temi vrvi, pobral oklestek in hitel na obzidje. S koncem vrvi je napravil zanko, vteknil vanjo oklestek in spustil vrv skoz strelno lino, kjer jo je držal poprečni les. Zdaj se je zavihtel Gregor čez obzidje in plezal po vrvi tiho v rov. Z nekolikim trudom je prišel iz rova na plano, potem pa se je obrnil ob potoku proti Savinji, oprezno od konca in počasi, potem pa, kar so ga nesle noge.

Pri postelji patra Benedikta pa sta sedeli sestra in nečakinja. Vznemirjeni, ker ga ni bilo popoldne, sta bili prihiteli k njemu. Umiril se je bil subprior nekoliko, a telesno je bil slab, da ni mogel vstati. Ljubeznivo sta mu stregli sorodnici in ga izkušali razvedriti. Tajda je živahno pripovedovala o Vitovcu in Ostrovrharju, da vihra celjska zastava iz zvonika, in kako mladeniči vriskajo in nazdravljajo kneginji. Več se ni jezila na Vitovca, in Ostrovrhar je bil zopet občudovani junak. Stricu pa se je storilo inako, ko je poslušal nedolžno prostodušnost, in priporočal jo je varstvu božjemu. A kadar je Tajda radovedno poprašala, po kaj da so prišli vitezi, in kaj da so sklepali v zboru, je napeljeval razgovor drugam in jo opominjal, da naj se meni bolj za svoje reči.

Po hodiščih pa se je začul šunder in tekanje. Burno so se odprla vrata in vstopil je samostanski brat z dvema vojakoma. Iskali so Gregorja in se opravičevali, da jih motijo tako pozno; a ker je Gregor mnogo občeval z njimi, so mislili, da je nemara pri njih. Zatrdil je pater Benedikt, da ga ni, a kljubu temu so preiskali vse kote in prestavili vse pohišje. Robanteč so se vrnili. Subpriorju pa je šinila misel v glavo, da je morda izvedel Gregor, kaj da se plete, in ubežal iz samostana. Čudno mu je bilo pri srcu in nehote se mu je budila nada in želja, da bi se srečno rešil. Tajda pa je plaha vprašala, zakaj da iščejo Gregorja. Stric je razlagal, da je najbrže odšel naznanit

cesarju, da se mu izneverja samostan; njeno domoljubno srce pa se je srdilo, da plačuje mladenič s tako nehvaležnostjo samostansko gostoljubnost. Strica je silil smeh nad tako čudno sodbo.

„A kako, da ni izdajica“, je vzkliknila ona, „če zlorabi našo odkritosrčnost, da izve naše misli in naklepe in jih ovadi nasprotnikom, ki nam utegnejo škodovati!“

„Oh, tvoja odkritosrčnost in tvoje misli, Tajda!“ je dejal stric. „Teh ne bode ovadil nikomur; ne boj se! A če ne ovadi svojemu gospodarju tega, kar se godi sedaj v samostanu, potem bi ga po pravici imenovali izdajico, ki ne drži zvestobe priseženе cesarju.“

In jel je razlagati, kako odnosna in pogojna je sodba sveta, kako nestalen človeški zakon, ko je enemu to zločin, kar imenuje drugi blago dejanje; ko se marsikak trpin zdi temu mučenec, drugemu norec; ko pita z izdajico ena stranka onega, kogar slavi druga kot neustrašnega značajnika. Božja sodba le je brezuvetna in neizpremenljiv božji zakon. In jel je hvaliti Gregorja kot poštenega in modrega mladeniča, in z njim ga je hvalila Tajdina mati, in Tajda ni ugovarjala.

„In kaj bi se mu zgodilo, če ga ujemó?“ je vprašala.

„Potem bode najbrž glavo dal“, je odgovoril stric zamišljen, „zaradi izdajstva, ali pa za zvestobo, kakor se pogleda reč.“

Tajda je malo prebledela, in da bi skrila zmočenost, se je sklonila na knjigo, ki je ležala na mizi. Smrti vendar ni želela izdajalcu Gregorju. Da, privoščila bi mu iz vsega srca vso srečo, da bi le ne stal med nasprotniki ljubljene kneginje. Lotil se je je bil nekak nemir in spoznala je, da čisla mladega Gregorja, in da bi ga prav lehko rada imela, če bi bil le tudi za kneginjo. Tiho je poslušala, ko je pravil stric, da ne pomeni današnji dan nič dobrega, in polagoma se je jelo tudi njej tako dozdevati, ko se je spomnila prošle noči in ponočnega pevca in se vpraševala, če bode še videla Gregorja. Med večerno molitev se ji je vpletala tiha želja, da bi ga rešil Bog, seveda ne na škodo kneginje Katarine.

Pogasnile so bile luči po samostanu, hrabri junaki so spali in sanjali o ljutih bitvah in slavnih zmagah. Le v opatovi sobi je še gorela luč in pa na nasprotnem koncu, kjer je bila spalnica odkazana baronu Vitovcu. Tam je sedel v pozni uri sloveči vojskovodja in gledal v preprost zemljevid, kjer so bili podčrtani nekateri kraji okrog Celja. „Ne more izpodleteti!“ je mrmral po dolgem premišljevanju. Jel je hoditi po sobi in očividno so ga bile navdale prijetne misli, ker se mu je svetilo oko in lice. Spomnil se je rajnega grofa celjskega, svojega gospoda, in njegove moči in slave. „Kaj sem jaz iz slabšega blaga?“ je dejal sam pri sebi in se vzpel pokoncu. „Moč je dalo njemu rojstvo, in jaz? Jaz sem ponižen češki vojnik. A če sem zastavljal življenje za druge, zakaj bi ga záse ne? Kdo mi je zdaj gospodar? Cesar Friderik? kralj Ladislav? kneginja Katarina? Poskusimo enkrat biti sam svoj gospodar.“ Prijetno ga je božala ta misel. Bil si je v svesti, da mu je vdana vsa vojska; a meščanstvo in kmetje? „Tem sem še tujec“, je zaškripal z zobmi. „Sužnja drhal! Bodi jim vladar še tak bedak, še tak zločinec, služijo mu, samo da je vladar po božji milosti. Da, Vitovec, tujec si. A kneginja je domačinka, ona, ki je zapuščena od vsega sveta, če jo zapustim jaz. Kako so vpili menihi: živela kneginja! a ko je zakričal Ostrovrhar: živel celjski grof Vitovec? se jim je zadrgnil jezik! In kaj šele Celjani! Oh!“ je vzdihnil globoko in zopet premeril sobo. „Ona je častihlepna — kakor jaz. Brez mene ne more ničesar — kakor jaz ne brez nje. Zveza je naravna. A da bi se trudil jaz za njo! Ne. Zase se bodem, če se bodem; in če noče postati moja žena, — danes je še kneginja, pojutrijšnjem ne več.“ Premišljeval je iznova. „Da bi je le ne bil tako razžalil!“ se je udaril ob čelo. Med tem je potrkal nekdo rahlo na njegove duri.

Opat tudi ni mogel spati. A njega niso nadlegovale tako prešerne misli; mučile so ga skrbi, kaj da bode s samostanom, če se konča vojna nesrečno za kneginjo. Zaman je tolažil vest, ki mu je očitala, da je ravnal nepremišljeno in si nakopal veliko odgo-

vornost. Slonel je na oknu in gledal v temne oblake, ki so se valili izza planin, in ugledal luč v Vitovčevi sobi. „Tudi on ne more spati“, je dejal sam pri sebi. „Gotovo mu enake skrbi teže glavo ali pa še veče. Nemara že tudi on želi, da bi ostalo vse tako, kakor je bilo. O, to bi bila sreča in veselje za moje stare dni! Da, da, kesa se v srcu kakor jaz; a on je premoški, da bi spoznal zmoto, in samo iz ponosa dere v prepad; a bil bi hvaležen, ako mu pomoli kdo roko v rešenje in mu pomaga izreči prvo besedo spoznanja in vrnitve. Jaz mu pomorem, jaz, reven menih, ki se ne sme sramovati kesa in pokore.“

In napotil se je prelat po temnem hodišču do Vitovca.

„Hvaljen bodi Jezus Kristus!“ je pozdravil.

„Amen“, je odvrnil Vitovec, nejevoljen, da ga moti obiskovalec v preudarjanju.

„Tudi Vi ne morete spati, gospod baron?“ je dejal oni in sédel. „Ako se Vam ljubi, pomeniva se nekoliko, da nama prejde čas. Kaj sem Vam hotel povedati! Poveljnika cesarskih mož, Gregorja, niso ujeli. Najbrž je ubežal. Poslali smo jezdecev za njim na obe strani; a nikogar ni nazaj.“

„To je jako neprijetno, gospod prelat“, je opomnil oni malomarno.

„Ne zamerite mi, gospod baron, da Vam razodenem misel, ki jo je v meni zbudila vest, da je ubežal. Otročje se Vam bo morebiti zdelo, kar Vam povem; a jaz sem proti Vam starec, in človek se vrača, odkoder je izšel. Zdela se mi je ta novica kakor prst božji, ki nas opominja, da nismo na pravi poti, gospod Vitovec.“

„Da“, je dejal oni kratko, „tudi meni se kaže v tem nekak prst božji, ki nam pravi, da ne smemo opustiti, kar smo pričeli; zakaj kesanje je prepozno, če nas je že ovadil ubežnik. A verjemite mi, gospod prelat, da pri takih početjih, kakršno je naše, je naklep mnogo nevarnejši od izvršitve. Kaj se nam more zgoditi? Ako nam začne presti, se vržemo v naročje kralju Ladislavu, in ta nas bode branil. Vrhutega pa je jako neverjetno, da bi zvedel cesar o pravem času

o naših namerah. Jaz mislim, da je proti Kranjskemu ubežal mladenič, če je ubežal; in ni se nam ga bati. A če se je obrnil proti Celju, kje bode dobil katerega cesarjevih svetovalcev, ko imam vse pod stražo! Da bi prišel do cesarja, na to še misliti ni. In naj se mu posreči vse, kaj pa ve on o naših naklepih? Zatorej brez skrbi, gospod prelat! Kakor zaupam jaz v duhovskih rečeh popolnoma Vaši učenosti, tako se smete Vi zanesti v vojnih na mojo spretnost.“

„Zanašam se tudi popolnoma, gospod baron, a Vi veste kakor jaz, da Bog osramoti in uniči često naše najzvitejše naredbe.“

„Istina, gospod prelat, zatorej se tudi ne bojujmo z Bogom! A cesar je človek kakor mi, in ustavimo se mu, če nam dela krivico.“

„Morebiti nam pa vendar ne dela krivice“, je opomnil oni rahlo.

„Gospod prelat, poslušajte me, prosim“, je dejal Vitovec nepotrpežljivo. „Jaz Vam bodem nekaj povedal. Kaj je pravica, kaj krivica, o tem si dva človeka nista istih misli. Kar komu ne ugaja, to se mu zdi krivično, in s pravico je narobe. Sodba je težavna, kadar se tiče nas samih. Jaz si tudi zaradi tega ne belim glave. Dokler je živel grof Urh, sem se bojeval, kakor in kjer je ukazal on; ali je bilo pravično ali nepravično, za to se nisem menil nikdar nič. In zdaj sem stopil na noge za kneginjo in kaj morem jaz za to, da je prišla ona navzkriž s cesarjem!“

„Morebiti pa bi se pogodila, ako bi Vi kaj pomogli.“

„Možno, a mene so odvrgli, umejete? in razžalili so me, kakor me še ni razžalil nihče; in jaz naj to pozabim? Meni se vidi, gospod prelat, da Vam je žal, ker ste se odločili za kneginjo, in da bi bili radi nevtralni. A lahko si mislite, da jaz baš v tem času ne trpim nevtralnosti. Kdor ni z menoj, ta je zoper mene, to je zdaj gaslo. A potolažite si pretanko vest; zakaj — ne zamerite, da Vam govorim naravnost, vojaški — samostan je bolj v mojih rokah nego v Vaših; in drznil sem se tudi zamenjati starega Vašega poveljnika za novega. A ne bojte se! Nič se ne bode

zgodilo, ne Vam, ne Vašemu samostanu, in zaradi današnjega sklepa smete mirno spati, kakor bodem zaspal jaz kmalu.“

Prelat je razumel migljaj in se odpravil žalosten. „Vražja omahljivost!“ je mrmral Vitovec in se iztegnil po postelji in zaspal. Kaj se je menil on za opata in njegove stiske!

V.

Zvezde prijazne,
Pot mi kažite!
S. Jenko.

Gregor pa je hitel proti Savinjski dolini, kolikor se je dalo v temi. „Danes je sreda; če do jutri zvečer ne pridem v Celje, bode prepozno“, si je šepetal in spešil korake. Ni še hodil dolgo, ko zasliši za seboj peketanje konjskih kopit, in brž se umakne v šumo. Po poti od samostana doli sta prisvetili dve bakli, ki sta se bližali naglo, da so leteli utrinki v stran. Gregor se je potuhnil in videl v svitu kosmata obraza konjikov, ki sta klela, da morata v takem času okrog laziti, ko se ne vidi pet korakov predse. Jezdila sta mimo in za njima sta puščali bakli rdeč dim. Gregor pa je ostavil gozd in se napotil urno za njima, ko ni bilo več čuti konjskih kopit. Nebo je bilo oblačno, in noč je temnela bolj in bolj. Gregor se je spotikal nad koreninami in kamenjem, kar ga je neznano utrudilo. Skrbelo ga je, kako bode nadaljeval pot drugi dan, če ga zapuste moči, in naslonil se je na drevo; a kakor je postal, je zadremal. Nočna sapa je šumela po gozdu in donašala iz daljave dobro znano tuljenje; volk je bil namreč takrat navadna zver naših gozdov. Gregor je skočil pokoncu in potipal, če ima še dolgi nož za pasom. A silne utrujenosti ni zmagovala več trdna volja; treba je bilo misliti na počitek. Noči pa so spomladi mrzle in zemlja vlažna, tudi se je bilo bati divjih zveri pod milim nebom. Vlekel se je še streljaj dalje, kjer je zapazil samotno kočo in nanjo naslonjen nizek hlev. Ura je šla na polnoč, in nobene

žive duše ni bilo nikjer čuti; in komu bi se bil tudi upal izročiti Gregor! Otipal je v temi majhno lestvo, jo prislonil k lini nad hlevom in zlezel gori. Našel je velik kup slame in sena; brž si je napravil ležišče, se priporočil Bogu, in preden je še premislil dogodke prošlega dne, je sladko zaspal s trdnim sklepom, da nastopi zarana zopet pot proti Celju.

Zdelo se mu je, da je komaj še zaspal, ko ga prebude človeški glasovi. Prestrašen se je sklonil pokoncu, a zaskelele so ga roke za pestmi, zvezane s trdnim konopcem. Pred njim je stal fant, ki se je grohotal in migal z roko starejšemu kmetu: „Ravno ta je, oče.“

„Ali si ušel iz Gornjega grada, ptiček?“ je kimal mož. „A si obsedel preblizu. Hodi! Kar v Gornji grad ga ženi, Luka! A pazi, da se ne prevrne raz lestvo!“

„Po suknjo še grem“, je dejal sin in se obrnil proti koči. Gregor, ki je videl, da je popolnoma v tuji oblasti, je jel prositi, da naj ga izpustita, ker je nedolžen.

„To trdi vsak zločinec“, je dejal mož. „Zakaj bežiš, če si nedolžen? Za nič te ne lové samostanski gospodje. — Mica, pridi gledat, kakšnega kosa sva ujela. Po tem-le sta popraševala snoči gornjegrajska biriča. Kratke rjave brke ima, pero za kapo in dolg nož za usnjatim pasom.“

S pomilovanjem je gledala žena ujetega mladeniča. Ko pa se je ozrl Gregor vánjo, se ji je zazdel nekako znan ta obraz.

„Kje pa sem že videla jaz tega človeka? Čakajta no!“ je dejala, si zakrila oči z roko in premišljevala.

„Oče!“ je klical Luka od hiše sem in kazal proti dolini, „ne bo treba iti v Gornji grad. Biriča že jezdita nazaj.“

„Ovbe“, je dejala žena živahno, „ali veš, kdo je to?“ Mož je bistro pogledal Gregorja, a ni ga spoznal.

„To je poveljnik tistih jezdecev“, je dejala poluglasno, „ki so nam hoteli zažgati hišo.“

„Kaj res?“ se je čudil mož. „Da, on je. A to je zdaj druga reč!“ Prerezal je konopec, ki je držal Gregorjeve roke, in vlekel mladeniča s seboj v hišo, ga

potisnil v staro skrinjo brez pokrova in vrgel slamnico čezenj. Gregorju se je zdelo, da se mu sanja; a bridka žalost se je umeknila burni radosti. Oče in sin sta se tiho menila v sobi, in ko sta prijezdila biriča pod hišo, jima je stopil fant s klobukom v roki naproti.

„Gospoda“, je dejal, „davi navsezgodaj smo videli tistega človeka, ki ga iščete. Solnce še ni bilo gori, in ravno živini sem kladel, ko se je priplazil tod doli. Z vilami sem mu zastavil pot in vpil, da naj počaka. Ali menita, da je kaj poslušal?“

„A zakaj ga nisi prijel, osel?“ je rohnel birič.

„Ker se ni dal. Kar tod na levo jo je udrl; jaz pa za njim. Ali menita, da sem ga došel? Ozmerjal sem ga prav grdo, potlej pa teci! Če jezdita brž za njim, ga dojdeta še pred poldnem; saj v zemljo se ni vdrl. Rjave, kratke brke je imel pod nosom in z usnjem je bil prepasan, star je pa kakih trideset let.“

„Torej na levo?“ je vprašal oni še enkrat.

„Da, kar tod gori, po grapi.“ Ona dva sta izpodbodla konja in oddirjala. Gregorja, ki je čul vsako besedo, je obhajala vročina v toliki nevarnosti; a čudil se je kmetski zvijači in ni si znal razložiti ljubeznive skrbi teh ljudi. Mož je odkril slamnico in velel Gregorju, da naj se obrne ročno na desno; pred tremi urami ne bode jezdecev nazaj. Gregor se je zahvaljeval z ganjenim srcem in zagotavljal, da ne pozabi nikdar te dobrote.

„Nič zahvale!“ je dejal mož.

„Še mi smo Vam je dolžni“, je dejala žena in postavila zajtrk na mizo. „Veste li, da ste jezdili pred dobrim mesecem s tremi tovariši tod mimo? Eden Vaših ljudi nam je hotel zažgati hišo, Vi pa ste mu ubranili. Jaz sem Vas dobro videla in ne pozabim Vašega obraza. Zakaj Vas iščejo, to nam nič mar; a Vi ste dober in blag človek, ki ne muči nas revnih ljudi. Če se Vam ne zamerimo, zajmite z nami.“

„Pohlevni ljudje“, si je mislil Gregor, „hvaležni, da se jim le krivica ne godi“, in ni se branil jedi. Fant se je ponudil, da ga spremi uro daleč, oče pa je prinesel klobuk in kamižolo, če se hoče preobleči. Rad je sprejel Gregor ponudbo, si ostrigel brke in se

napotil s fantom dalje poln vesele nade, da mu ostane sreča zvesta tudi zanaprej. Prijezdili so za njima vojniki, a tako srčan je bil Gregor v kmetski obleki, da se je le malo ognil v stran s spremljevalcem: a priklonil se je ponižno in snel širokokrajni klobuk, ko so jezdili mimo. Bil je Vitovec z glasnimi svojimi tovariši.

„Kaj si vedno tako zamišljen“, je vpil Ostrovrhar, „ko imaš pri vsakem početju tako srečo!“

„Da, da“, je dejal oni in zadržaval konja na slabem potu. „Čim bolje sem imel jaz kaj napeljano, tem rajše mi je izpodletelo. Kaj, če mi izpodleti sedaj!“

„Dal Bog!“ je dostavil tiho Gregor, in jezdeci so izginili.

Popoldne je prišel Gregor v Celje. Mestna vrata so bila močno zastražena, in sumljivo so ga gledali stražniki, ko je, brezskrben na videz, koračil skoz njih vrsto. Po mestu je bilo vse polno ljudi. Cesar je bil pripeljal s seboj mnogo imenitnih spremljevalcev, izmed katerih je imel vsak še svoje spremstvo. Od vseh strani je prihajalo plemstvo in duhovščina, da se pokloni novemu vladarju, ki je potrjeval stare pravice. Pritisnili so bili trgovci ter ponujali vsakovrstno robo gospôdi in kmetu. Poleg njih je na odru razkričaval potujoč zdravnik — takrat še ni bilo novin — zdravila proti vsem možnim boleznim. Gregor se je preril skoz gnečo in prišel pred grofov grad, kjer je stanoval cesar. A vhod je bil zabranjen. Že je hotel vprašati stražnika, če ne bi mogel govoriti z dvornim kaplanom; a zbal se je, da ne bi zbudil suma. „Nocoj še počakam“, si je mislil, „če dobim zunaj palače katerega cesarskih ljudi; jutri grem naravnost v grad.“ Postopal je po mestu in gledal in pazil, kje bi bil kak znan ali zaupen obraz. Mnogo gospode je prihajalo iz palače, mnogo je šlo noter; a tega ni bilo, kogar je on čakal. Nekolikokrat je bil že stopil do tega in onega moža, čigar obraz se mu je zdel pošten; a preden je še kaj izpregovoril, se je bil približal stražnik. In koliko je bilo stražnikov! Kar rasli so iz tal, in mraz je izpreletal Gregorja, kadar ga je kateri vprašal osorno, kaj da išče tod.

„Cesarja bi rad videl, cesarja“, je odgovarjal Gregor in se priklanjal nerodno oblastnim vojakom, ki so ga gonili proč. Čim bliže je bil svojemu cilju, tem teže se mu ga je zdelo doseči. „Jutri bode nemara že prepozno“, je dejal sam pri sebi, „in ves trud bode zaman, in namesto pohvale me zadene ostra kazen, ker sem ostavil brez ukaza odkazano mesto“. Zvečerilo se je, in Gregor še ni govoril z nikomer. Vedno nepotrpežljiveje je čakal; zakaj zdelo se mu je vedno, da se mora vendar prikazati zaželeni obraz. Po hišah so se zasvetile luči, in iz grada, kjer so se ravno začele zbirati ponočne straže, je donel glasen hrup veselih ljudi. Ulice in trgi so se praznili, a polnile so se gostilne. Gregor je ostal sam, in stražnik ga je opomnil, da naj se pobere. Žalosten se je obrnil po mestu, da si poišče prenočišča. Kako je bil nesrečen! Ostavil je bil Gornji grad z veselim prepričanjem, da reši cesarja in si proslavi ime, in ko je prišel tako srečno v cesarjevo bližino, mu je zastavljena pot. In kolik odgovor ga čaka, če ne izvrši svojega sklepa! Kdo mu bode verjel, da mu je bilo v resnici mar važnega posla! Dolžil ga bode ves svet, in on se ne bode več upal pokazati doma. Oj, uboga tetka, kako bode vzdihovala za njim! In Tajda! Obšla ga je za trenotje misel nanjo, a takoj jo je odnesel pomladni veter. „Ta pa tako ne mara záme“, si je dejal tiho in pobesil glavo.

V gostilni „pri črnem volu“ se je vse trlo; a za skromnega gosta se hitro najde kot, in kmalu je sedel Gregor za velikansko mizo, kjer so se krepčali in kratkočasili raznovrstni gostje. Sedeli so pomešani vojaki, meščanje, tuji kupci in kmetje. Pogovarjali so se glasno o važnih dogodkih poslednjih dni in ugibali, kako se pogodita cesar in kneginja. Večinoma so menili, da ima cesar prav, a da ima kneginja tudi svoj prav; zakaj nihče ni vedel, kakih misli da je sosed. Pri drugi, manjši mizi so sedeli odličnejši gostje, katerim je stregel krčmar pozorneje. Bili so plemiči in duhovniki, ki so zvesto poslušali, kaj da govori druščina pri oni mizi, in dodajali svoje opombe. Vse oči pa so se obrnile k durim, ko se prigrohoče družbica

štirih moških in dveh ženskih, vsi pisano opravljeni in predrznega vedenja.

„Brž večerje, krčmar!“ so klicali moški, obkolili rejenega moža in ga trkali prijateljsko po plečih. Ta se jim je umikal in vpil, da naj se spravijo iz njegove hiše, ker nima prostora za take ljudi. Oni pa so vpili še glasneje in budili smeh po vsej krčmi. Revež je bil krčmar. Rdeč kakor purman je stal sredi sobe, brez sape in glasu, skočil zdaj proti temu, zdaj proti onemu, mu pokazal duri in namerjal s pestjo; a razkoračen je stal pred njim poglavar družbice in kričal, da je to neslišano, da bi podil preprost krčmar iz hiše ljudi, ki pridejo ravno iz cesarskega gradu.

„Slavna gospoda!“ se je obrnil do gostov, „ali boste res privolili, da se celjsko mesto osramoti na večne čase, in da bodo pozni rodovi brali z rdečico na obrazu, kako je ravnal svoje dni krčmar „pri črnem volu“ z zastopniki vseh sedmerih umetnosti?“

Na glas se je vse smejalo. Ženski, ki sta smukali od mize do mize, si pregledovali goste in odgovarjali smelo ne baš finim dovtipom, sta zgrabili zdaj krčmarja pod pazduho in se mu začeli laskati in ga pogovarjati. Tovariši pa so plesali okrog njega in se prekopicavali. V toliki nevarnosti, da ga zadene kap, še ni bil krčmar nikdar; srdito je odrival s komolci nadležni ženski in mahal z rokami, da je naposled enega res zadel v hrbet. Milo je zaječal udarjenec in se iztegnil po tleh, in ženski sta se vrgli čézenj in vekali, da je mrtev njih najboljši igralec; moški pa so vpili, da je krčmar morilec, in pretili, da ga popeljejo v stražnico. Naposled se je ubogi mož res začel bati.

„Še enkrat!“ je zavpil slovesno poglavar. „Ali nas boste prenočili in pomagali, da spravimo tega mrliča natihem s poti?“

Krčmar se je vdal, in mrlič je kihnil.

„Mrzle vode nanj!“ je dejal vodja; „nemara ga še oživimo.“

„Kaj pa še!“ je vzkliknil mrlič, skočil pokoncu in se spel krčmarju na rame.

Bili so glumci, kakršni so hodili od kraja do kraja, od shoda do shoda, kjer se je dalo kaj zaslužiti,

in predstavljali grozovito žalostne in kosmato vesele igre, peli, plesali, žrli ogenj, požirali nože, vedeževali in sleparili po svetu. Staro in mlado jih je gledalo in poslušalo z veseljem, kadar so razkazovali svoje umetnosti; in vendar so bili na tako slabem glasu, da se je vsakdo sramoval očitno občevati z njimi, komur je bilo mar dobrega imena. Tako so se vlačili iz mesta v mesto, javno brezpravni, zasebno dobro došli.

Polegel se je bil šum po krčmi, ko je vse gledalo in poslušalo nove goste, ki so si bili s tako težavo priborili večerjo. Gregor je zrl žalosten prédse in preudarjal, kako bi vendar prišel do cesarja ali do Žige Lambergarja. Loteval se ga je obup kakor plavalca, ki je s silnim trudom priplaval do brega, a si zaman prizadeva izlesti na suho. On je le napol poslušal, kar se je govorilo okrog njega, in neslane so se mu zdele šale glumcev. Ko pa je začel njih vodja bahati, da so igrali pred cesarjem in njegovimi svetovalci, in sta jeli igralki kazati darila, prejeta od kneginje, se je zbudila pozornost tudi njemu. Kaj, ko bi po teh ljudeh izporočil gospodu Lambergarju svojo skrivnost? Misel se mu je zdela jako dobra, in z upanjem se mu je vračala srčnost. Pisal bi pisemce in je izročil kateremu teh glumcev. Toda — ali se je zanesti nanje? Ali ne bodo v brezvestni zvedavosti odprli pisma, in ko zvedo strašno skrivnost, se izkušali okoristiti in jo prodali onemu, ki bode največ plačal? Ta pomislek ga je vznemiril iznova, a poslušal je zvesto, ko so pripovedovali oni, da bodo igrali drugega dne zopet pred cesarjem, in napravili nekako poskušnjo. Peli so in godli, in ženski sta plesali, da ji je gledal marsikateri poštenjak le z nejevoljo. Večina pa je ploskala, in kadar se je pričela kaka bolj znana pesem, se je oglasil zbor izza mize, in tudi Gregor je pel, da bi se seznanil z igralci. Veselje je postajalo vedno splošnejše in glasnejše, in pivci so vpili, da naj zapojo še to, pa še to. Kmalu je zapel izmed gostov sam svojo ta in oni, ki si je bil v svesti, da 'zna; Gregor pa si je izprosil citre in zapel in zacitral, da so poslušali s strmečo radostjo vsi njegov zvonki glas, ki se je tako prijetno ločil od drugih

izpitih in izpetih. Igralki sami sta prišli in se mu klanjali, ker jima je bil všeč zali mladenič.

„Zapojmo skupaj!“ se je nasmejal Gregor in stopil k njih mizi, kjer se mu je naredil prostor. Gregor je pel in igral in se seznanjal z veselimi tujci. Najprijaznejša in najradovednejša je bila starejša igralka. Izpraševala je, kdo da je, odkod je prišel in kaj da namerava. On je legal, da je izkažen dijak, ki še ne ve prav, česa bi se lotil.

„Z nami pojdite!“ je dejala ona in jela opisovati veselo življenje potujočih glumcev, koliko da prehodijo sveta, kako radostno jih vse sprejema, kako radodarno plačuje.

„Poskusil bi že“, je menil Gregor na videz zamišljen, a v resnici ves razvnet; zakaj v glavo mu je padel nov načrt. Zakaj ne bi šel on sam kot pevec v družbi igralcev v grad pred cesarja ali vsaj katerega njegovih svetovalcev! Tako bi najvarneje in najgotoveje izvedel svoj namen.

„Mož-beseda!“ je vzkliknila igralka in mu stiskala roko. „Samo poskusite; drugo me ne skrbi.“

Objela ga je in spravila v veliko zadrego, vso družbo pa v glasen smeh. Naj bode v božjem imenu, si je mislil Gregor in zbral vso svojo ljubeznivost, da se prikupi novim prijateljem, in vso spretnost, da bi videli, koliko bi jim zalegla njegova moč. Prizadevna njegova prijateljica je bila kmalu tega mnenja, da mora Gregor z njimi peti na dvoru.

„Kako pa!“ se je rogal Gregor in se branil na videz. „V tej suknji in tem klobuku!“

„Zakaj pa ne?“ se je smejala ona, mu snela klobuk, si ga nateknila na glavo in se zavrtela po peti. „A pri nas se dobo pisana kapica in dvobarven jopič.“

Gregor se je le smejal, da to ne more biti, in igralci so ugovarjali; a ženski sta si bili vtepli to reč v glavo in nista odjenjali, dokler se niso dogovorili, da ostane Gregor za poskušnjo pri njih in da bode pel na dvoru. Igralki sta mu pripravljali opravo in ga poučevali o tej in oni glumski skrivnosti, on pa je hvaležen poslušal in radosten premišljeval, kako izvrši načrt.

„Peli bodemo dopoldne?“ je vprašal radoveden.

„Ah, ljubček moj“, se je smejala igralka, „meniš li, da to mi določujemo? Kadar nam odpro vrata, takrat pojdemo; najbrž po obedu, da pospešimo gospodi prebavljanje.“

Dolgo so še sedeli in razveseljevali sebe in družbo. Presedalo je Gregorju prizadevanje priletne igralke, a kazal je vesel obraz in zaspal pomirjen med drugimi gosti, ki so bili polegli po otepih. Mi pa porabimo ta odmor, da razložimo obkratkem razmere nekaterih oseb, ki so važne za našo povest.

VI.

Al' ste še tistih besedi,
Kakor ste jih dozdaj bili?

N. ps.

Ko so bili Ogri 9. novembra 1456. v Belem gradu posekali poslednjega grofa celjskega, se je oglasil za bogato dedino cesar Friderik in kmalu za njim Ladislav Posmrtnik, kralj ogrski in češki.

A kako težko se odpove človek gospodovanju, če se mu je enkrat privadil, to je izkusila vdova grofa Urha, kneginja Katarina. Bila je v najboljših letih in se čutila dušno in telesno sposobno za vladanje. A njena moč je bila bolj navidezna nego resnična; zakaj vse vojstvo je bilo v rokah Jana Vitovca Grebenskega. Slepo so bili vdani vojniki drzovitemu in previdnemu poveljniku, ki ga še ni bila ugnala nobena sila, ne omamila nobena sreča, ki jim je bil že tolikokrat pokazal pot k zmagi. Tako je bil pravzaprav Vitovec gospodar celjskim posadkam, ki so branile premnoge kraje po Avstrijskem, Štajerskem, Koroškem, Kranjskem, Ogrskem in Hrvaškem. To pa je bila velika neprilika za vladoželjno vdovo, ki ni bila posebna prijateljica Vitovcu. Odnekdaj že je kneginja pisano gledala osornega vojaka, ki ščuje in zapieta ljubljenega soproga v

neprestane vojne, in vedno in vedno je izkušala omajati njegov vpliv; toda zaman; zakaj grof Ureh je znal ceniti svojega poveljnika. Za vse te spletke pa je dobro vedel Vitovec. Čakal je prilike, da vrne milo za drago. Zdaj se je ponudila in Vitovec jo je porabil. Ko ga je namreč pozvala kneginja vdova, da se ji pokori in priseže zvestobo, je odvrnil, da nima ona ničesar več zapovedovati, ker je pravi dedič cesar, on pa zastopnik celjske grofije. Samooblastno se je jel dogovarjati s cesarjem in mu izročil vsa mesta, ki so bila zastavljena celjskim vladarjem. To ravnanje oblastnega podložnika je kneginjo, užaljeno in potrto po toliki nesreči, neizrečeno razdražilo. A kaj se je menil za to Vitovec! Saj je vedel, da mu nasprotnica kneginja ne more nič škodovati, cesar pa jako lehko koristi. Cesarja se je torej držal in ga povabil v Celje, da se mu poklonijo novi podložniki; cesar pa ga je povzdignil v barona Sternberškega in se napotil, ko je skopnel sneg, iz Gradca v novo grofijo. Sredi meseca sušca so se mu že poklanjali v Slovenski Bistrici in 24. sušca je došel v Celje. On in njegovi svetovalci so ostali v mestu, dvesto cesarskih konjikov pa je zasedlo grad nad mestom, ki ga jim je bil izročil Vitovec, ne da bi bil koga vprašal. Kaj so pomagali kneginji ostri ugovori, kaj vsa jeza, kaj zvestoba maloštevilnih pristašev, ki so ji trdili, da je ona postavna naslednica rajnemu grofu, in ji smelo namigavali, da naj kljubu cesarju in Vitovcu zasede prestol! Kadar je preudarjala svoje in nasprotnikov moči, je spoznala v svojo bridkost, da bi bilo to početje brezumno. Cesarju vendar ni odpustila, da se je bil začel pogajati z Vitovcem; najhuje razsrjena pa je bila na Vitovca, in polnila ji je ponosno dušo vroča želja, da se maščuje nad njim ter poniža njegovo oholost. Vdala se je na videz v svojo usodo in sprejela spodobno cesarja, ki je izkušal z vsakovrstnim odlikovanjem potolažiti njeno žalost.

Za Vitovca pa so se začele stvari obračati neugodno. Pričele so se obravnave med kneginjo in cesarjem, proti volji Vitovca, ki je menil, da gre v tej stvari njemu prva in zadnja beseda. A cesar in njegovi

svetovalci, ki so hoteli rešiti vse izlepa, niso bili tega mnenja in presedala jim je Vitovčeva mogočnost. In ko se je ponudil ta po dobrih prijateljih kneginji za zastopnika, ga je ona nakratko zavrnila in pooblastila svojega tajnika, doktorja Lenarta, potem priorja Gregorja iz Gornjega grada in komornika, barona Vajdo. Naravno, da se je jezil baron Vitovec, ki je bil vajen, da ga je smatralo vse za najpotrebnejšega moža v Celju. Zdaj pa se mu je namigavalo od mnogih strani, da se bode prebilo brez njega, in pri cesarskem obedu sta sedela pooblaščenca kneginje Katarine poleg cesarja, baron Vitovec pa na koncu mize. „Ta nehvaležnost“ ga je živo spekla, ker je bil preverjen, da se velikanske njegove usluge še niso zadosti poplačale, in se bal, da se ne bode doplačalo nič več. Sklenil je pokazati zopet svojo važnost; da bode pa to le tedaj možno, če se cesar in kneginja ne pogodita, to je uvidel. Treba je bilo torej ovreti pogajanje. A kako? Cesarju je odveč, kneginji preseda; kje bi zastavil? Spoznal je, da je ravnal napačno, ko je tako hudo razžalil kneginjo. Kako bi se to popravilo? S kako prav veliko uslugo. Znana mu je bila onemogla častihlepnost kneginje vdove, in na to je oprl naklep. Priskočil bode na pomoč kneginji, šibkejši stranki, sam od sebe, da se zravnajo sile. Kneginja mu bode odpustila, in on bode zopet odločeval, pritiskal zdaj na eno, zdaj na drugo stran in varoval svojo korist. Kakor rekel, tako storil. Porožljal je gospod Vitovec z mečem in se jel potezati za kneginjo, kakor da bi se ne bilo nič zgodilo med njima. A dokler je postopal le zasebno, so se jezili cesarski svetovalci natihem; ko pa se je začel mešati v obravnave in zavlačevati dogovore, so sklenili, da se iznebe sitnega mešetarja; in kar ni šlo izlepa, je moralo iti izgrda.

Nekega dne, ko so se bili sešli zopet odposlanci cesarjevi, dva brata Ungnada in Ureh, škof krški, s pooblaščenci celjskimi, je prirožljal meni nič, tebi nič tudi gospod Vitovec. Po prijaznih pozdravih otvori škof Ureh zborovanje s tem, da pozove pooblaščence, da naj prebere vsak svoje pooblastilo. Vitovec je obsedel, ko je prišla vrsta nanj.

„In čigav pooblaščenec ste Vi, gospod baron?“ je vprašal škof. Vitovec je molčal, v nadi, da se oglasi zanj kdo izmed celjskih zastopnikov, katerim je bil že pomagal o mnogih prilikah; a prior je gledal v svoje listine in doktor Lenart je zmignil zlorad z rameni.

„Čigav pooblaščenec ste, gospod baron?“ je ponovil škof.

„Čigav!“ je vzkliknil Vitovec in kri mu je zalila lica. „Sam svoj, za Boga!“ in udaril je z mečem ob tla. A na noge je skočil Janez Ungnad in za njim njegov brat, in tudi škofu je silila kri v lice.

„Mi, gospod Vitovec“, je dejal odločno, „se pogajamo s kneginjo vdovo; njeni pooblaščenci so gospod prior, gospod tajnik in gospod komornik. Z Vami smo se pogodili in se nimamo več pogajati.“

„A boste se še pogajali, boste!“ je zagrozil razvneti mož in zaloputnil vrata za seboj. Kaj bi ne bil hud! Pred mesecem še najvažnejša oseba v grofiji, ko se je polnopravno dogovarjal s cesarjem samim, in zdaj? Peto kolo! Niti kneginja ne mara za njegovo pomoč. Zasedel je konja, da se umiri nekoliko in zbere svoje misli, in dirjal iz mesta ob Savinji doli. Ozrl se je na celjski grad nad seboj, ki je bil že v tujih rokah, in zaškripal z zobmi. Zdelo se mu je, da ga vojaki, ki ga srečujejo, ne pozdravljajo več tako spoštljivo, da se mu ta in oni celo roga, in lomila ga je neizmerna jeza. Jokal bi se bil, da ni pozabil že zdavnaj. Pot mu je prestregel Janez Ostrovrhar, zvesti njegov tovariš.

„Kaj ti je, zarjaveli husit?“ je vpil nad njim. „Ali se že bojiš večnega miru in pokoja? Morebiti se bodemo pa v nebesih tudi rvali in borili.“

Zamolklo je vzdihnil Vitovec in pogledal stran, da mu oni ni videl v oči; a Ostrovrhar ga je razumel. „Kaj ne, brate?“ ga je tolažil. „Zavrgli so te kakor zlomljen meč, in otroci ti nagajajo kakor brezzobemu psu. Kaj se hoče, starec moj! Vse prejde. Nič več ne bodeva hrumela po Ogrskem in Hrvaškem, čepela bodeva mirno vsak na svojem gradu, kakor dva oskubena petelina, preštevala bodeva desetino svojih kmetov in na večer se opivala s cvičkom. Semtertja bodeva

še podrla kakega srnjaka, potlej se nama bodo pa začela tresti kolena in treba bo misliti na oni svet. Zakaj, Vitovec, jaz se bojim, da bodeva morala tudi midva umreti.“

„Oh!“ je vzdihnil zopet Vitovec.

„Bes te lopi, Vitovec! Ko sem tako brez dela, mi prihaja zopet nevesta na misel, Lambergarica. Aj, ni bila napačna deklica; in če presodim po pravici samega sebe, je nisem vreden. A dal sem ji slovo zaradi tebe, Vitovec! Váte sem se zaljubil in pa v božjo kapljico; a, bogme! ne smeta se mi držati kislo! Povej, kaj te teži!“ In Ostrovrhar mu ni dal miru, dokler ga ni pregovoril. S pripovedovanjem si je olajšal Vitovec srce, in dobro so mu dela preprosta tolažila zvestega prijatelja.

„Moj brat te je tudi zapodil?“ se je čudil Ostrovrhar.

„Kaj more tvoj brat!“ je odgovarjal oni. „A tadva Ungnada! Tadva moram še plačati! Ti, vem, da bi bil planil kar z mečem nad njiju.“

„Jaz?“ se je smejal Ostrovrhar. „Tega ne vem; a to vem: če bi se bilo prigodilo meni kaj takega, bi se jaz napil tako, da bi ležal dva dni in dve noči. — Oj, bratec, stori tudi ti tako!“

Vitovec se je branil.

„Ni ga boljšega pomočka, Vitovec. Mene je učila izkušnja!“

Vitovec je odkimaval.

„Samo za poskušnjo!“ je silil Ostrovrhar. „Če se ti ne obnese, pusti drugič. A samo enkrat me poslušaj! Moj svet je dober. Kadar te kdo razjezi, zarobanti, da se strese hiša, in udari, da se pokaže ogenj, potlej se pa napij in pozabi! To je zdravo za dušo in telo. Jezo kuhati pa in premišljevati, kaj bi čez tri leta storil komu žalega, to pa ni krščansko, in vidi se ti, da si še vedno trdoglav husit.“

Kaj da mislijo častiti bralci o načelih junaškega Ostrovrharja, to nam ni znano, tudi se ne maramo prepirati o moralni vrednosti njegovega svéta, dasi bi se dalo mnogo povedati pro et contra: a istina je, da bi bila za Vitovca in za kneginjo in za cesarja in za

mnogo tisoč miroljubnih ljudi velika sreča, ako bi bil poslušal Vitovec izkušenega prijatelja. A taki smo: naj si tudi sami nakopljemo nesrečo, da le iztresemo jezo nad krivcem.

Vitovec je bil zbral svoje misli, se nasmehnil in zahvalil Ostrovrharja za njegov svet; a ko ga je hotel ta ves vesel vleči s seboj k „črnemu volu“, se mu je ustavil prijatelj.

„Pojdi ti sam, Janez“, mu je rekel, „in pij še záme; a to mi povej: če bi jaz še razvil zastavo, potegneš li z menoj?“

„Takoj, brate, in proti komursibodi“, je vzkliknil oni in se izgubil v gostilno „pri črnem volu“.

Črno oblečena je sedela kneginja pri oknu, gledala za oblaki in se spominjala minljivosti pozemeljske sreče. Pred pol letom še družica kraljicam, se bode morala skoraj umekniti na kak samoten gradič in zapuščena in pozabljena preživeti še mlada leta. Kako odpadajo prijatelji, na katere se je bila zanašala najtrdneje! Kako gleda vsak, da se ne zameri cesarju, njo pa žalijo brez kazni! Kako brezobzirno se baranta s tem, kar je bilo doslej njena last! Spomnila se je bila baš zopet sovražnega Vitovca, ko ga napove sluga. Ostrmela je, a slutila takoj, kaj da ga je privedlo; zakaj vedela je dobro, kaj se je bilo dogodilo med njim in Ungnadoma. Izpreletelo jo je prijetno čuvstvo zadoščenja, in zlorada ga je sprejela, da mu oponese čudno ravnanje. A ko ga je videla pred seboj potrtega in ponižanega, ji ni šla več ostra beseda z jezika; vprašala ga je prijazno, česa da želi. On pa jo je prosil odpuščenja, in taka prepričevalna skesanost je vela iz njegovih besed, da mu je ona ganjena podala roko, ki jo je Vitovec goreče poljubil. Takoj je pokazal kneginji bistri um, koliko bi ji utegnil koristiti skesani vojak; a za ves svet bi ne bila hotela razodeti, da ga le količkaj potrebuje, in ponosno je pomignila, da sme iti. A Vitovec se je obotavljal.

„Milostiva kneginja“, je dejal, „ako Vam ne mrzi moj svet, Vas prosim, ne prenaglite se s pogodbami. Stavite zahteve, kakršne se spodobijo kneginji in vdovi

mojega dobrotnika, in jaz jih podprem v dveh dneh z dvema tisočema konjikov.“

Kneginja se mu je zahvalila za toliko postružljivost in menila, da morda ne bode potrebovala njegove ponudbe, a zatrdila mu je, da ga ima zopet za zvestega svojega prijatelja, da bode poslušala sama njegov svet in ukazala tudi svojim pooblaščencem, da ga poslušajo.

Vitovec jo je ostavil; njo pa je obšla burna radost, ko je preudarjala novi položaj. Če se je spomnila preteklosti, se je veselila, da je ukrotila upornega leva; a zrla je rajša v bodočnost in premišljevala zadovoljna dvojni uspeh: enega protivnika je ponižala, drugemu izpodnesla močno oporo. Izigrati enega proti drugemu, ta načrt ji je stal takoj razločno pred očmi. In njej, slabi ženski, se je posrečil tako mojstrski poteg! Katera ženska bi ne bila ponosna na tak sijajen dokaz duševne zmožnosti! To je bil za kneginjo po dolgi nevihti prvi jasni dan. Zato se je pa tudi čudila hišna, ki ji je spletala dolge lase, in se ji laskala, kako da ji cveto lica in kako se ji iskre oči. Karala jo je kneginja in se pogledala v zrcalo, ki ji je povedalo, da ne laže hišna. Zato ji je tudi odpustila kneginja in ji podarila zlate uhane.

Cesarski svetovalci pa so bili tega mnenja, da se bodo kmalu pogodili s kneginjo, ker je postala tako dobre volje. A motili so se. Čimdalje trdovratnejši so bili njeni zastopniki, in mirno, samozadovoljno smehljanje doktorja Lenarta je raztogotilo časi oba Ungnada tako, da so morali pretrgati sejo.

„Vitovec je vendar priznal cesarju vse pravice!“ je kričal Ungnad.

„Ah Vitovec!“ se je smehljal Lenart. „Vi še malo poznate tega našega slavnega vojskovodja. On je takisto skop s svojim blagom kakor radodaren s tujim. Jaz se le čudim, da ni že priznal cesarju vseh pravic do francoskega prestola. Brez šale, gospod Ungnad! Naš Vitovec je tak, da Vam odstopi za dober denar vse turško cesarstvo.“

„A zakaj dopuščate, da postopa tako samooblastno?“

„Da, to je važno vprašanje. A verjemite mi, da smo se že bili namenili nekolikokrat, da se mu ustavimo, a k sreči smo se bili vselej izpremislili, kakor ovni, ki so bili sklenili, da se postavijo volku po robu. Jaz imam veliko pravdo spisano baš zoper Vitovca in dobil bi jo, če le katero. Dolžim ga, da se je po krivici začel pogajati z Vami.“

„In implicite bi bil tožen jaz“, se je smejal Ungnad, „ker sem se pogajal. O, Vi ste še vedno stari lisjak.“

Pogajanja niso napredovala. Za vsak grad, za vsako vas so se dogovarjali obširno, tako da je postal cesar že jako nepotrpežljiv. Celjsko mesto mu še ni bilo priseglo zvestobe, in tudi drugi kraji so odlašali. Vitovec pa je občeval mnogo z zastopniki kneginje Katarine in jih izpodbadal, da naj se ne vdajo; a poslance je pošiljal na vse strani in klical stare svoje vojake pod orožje. Prihajali in odhajali so ti od jutra do večera, da je bila njegova hiša kakor uljnjak; in marsikateri miroljubni poštenjak, ki je postopal po ulicah, da se nagleda svoje hiše, se je čudil nemalo, odkod da se jemlje toliko vojaštva. A kadar je izjezdil Vitovec, ga je spremljalo konjikov nič manj nego cesarja. Moško se je zdaj vedel in zabavljal naglas čez cesarske svetovalce, češ, zdavnaj bi že imel cesar v rokah vso grofijo, da nima tako nesposobnih zastopnikov; a če so ga ti opomnili, da naj vendar že izroči mesta in gradove, je zahteval, da se dožene prej pogodba s kneginjo.

S kneginjo je bil očividno popolnoma sprijaznjen. Sprejemala ga je ob vseh urah in se posvetovala dolgo z njim, tako da je med dvorniki, ki imajo toliko prostega časa in tako ostre jezike, počil čuden glas. Posmehovali so se, kadar je šel Vitovec h kneginji, namigavali si in šepetali, kadar je odhajal; in ostrmel je ta nekega dne, ko ga burno vpraša Ostrovrhar, če namerava res kneginjo vzeti za ženo.

„Ali si znorel?“ se je zadrl Vitovec.

„Jaz?“ se je čudil oni. „Zakaj?“

„Ker ti pride kaj takega na misel. Kaj je to možno?“

„Možno? Za Boga! Kaj ni vse možno! He, prijatelj, ali si res tako skromen ali se le delaš takega? Kaj bi že to bilo! Niti jaz nisem znorel, če mislim kaj takega, še manj pa ti, če je to resnica. Tu moja roka, Vitovec! Dobro srečo! Jaz ti bodem za druga.“

„Ne bodi bedak, Ostrovrhar!“ je odvračal oni. „Pojdiva rajša pit!“

„Moška beseda! Pojdiva pit!“ je dejal oni in se ga prijel za roko. Ko sta pa sedela skupaj, mu je odkril Vitovec nekoliko načrta, ki se je bil porodil v njegovi glavi, in se muzal, ko je oni debelo gledal in mu je zastajala sapa. Ostrovrhar je položil svojo roko na Vitovčevo in dejal: „Vitovec, jaz sem mislil, da sem najsmelejši vojak, kar nas je služilo pod grofovim praporom; a vidim, da si ti smelejši. Na tvoje zdravje! Jaz bodem vedno na tvoji strani.“

Kar je bil pa omenil Ostrovrhar o kneginji, to je začelo Vitovcu hoditi po glavi. Branil se je motilne misli, ki ga je nadlegovala noč in dan. A kolikorkrat si je dejal, da je brezumna, tolikokrat se mu je vsililo vprašanje: zakaj brezumna? In nezavedoma si je začel mož odgovarjati na to vprašanje in preudarjati, ali bi bila taka zveza res nemožna in brezumna. Spominjal se je nekako nejevoljen preprostega svojega rodu; a vrstiti so se mu začela pred očmi junaška dela, slavne zmage, mnogobrojna odlikovanja, visoka dostojanstva, in zadovoljen se je tudi domislil svojega bogastva. In kneginja? Slavnega rodu seveda in vdova mogočnega moža in ponosna. A slavnejši rodovi propadajo in iz prahu se dvigajo novi. Kaj so bili pred leti Hunjadi, kaj Podebradje? In žena — kaj je? Senca svojega moža. Izgine mož, izgine ugled njegove žene. Zlorad je premišljeval, v kako stisko lehko spravi on kneginjo takoj, če ji odreče pomoč; in konec premišljevanja je bil, da potrebuje ona njega bolj nego on nje, baš ker je tako ponosna, in da bi se utegnila odreči marsikakega predsodka, samo da obdrži kneštvo. Zdaj mu pa ni šla več iz glave lepa kneginja. O koliko bi bil dal skopi mož, da bi vedel, kako bode sprejela snubitev! Prijazna je z njim zelo, kakor še prej nikdar ni bila. A kdo umeje ženske! je vzdihnil ubogi Vitovec.

Prostodušni bralec si misli, da se je hrabri junak, kakor vse kaže, nesrečno zaljubil na stare dni, in ljubeznivo bralko pričenja zanimati ta celjski rohnè; pisatelj pa bi lehko vpletel kratko premišljevanje o silni moči ljubezni, ki užene tudi modrega moža. Oj, kako bi bila neumestna! Treba je namreč govoriti resnico in povedati, da je imel Vitovec jako malo čuta za to, kar je lepega na svetu, in da mu ni bilo čisto nič za lepo vdovo; a imel je pred očmi, kaj bi se dalo doseči z njeno roko, in sklenil je poskusiti srečo, dasi bi bil šel mnogo rajši v boj nego snubit. Vesti se je jel snubaški. Zaslužka je dajal krojačem in klobučarjem in si omislil velikansko zrcalo. Kneginjo, ki se ji niti sanjalo ni, kaj da ima Vitovec v mislih, je obiskoval mnogo češče, in menil se je z njo mnogo pozorneje in vljudneje. Ker je dobro vedel, s čim da se pridobe ljudje najprej, jo preseneti nekega dne z dragocenim darilom. Mnogo boja ga je stal ta velikodušni sklep, in skopost je zmagalo le upanje, da bode kmalu vse njegovo. Kneginja pa je živo zardela, ker si je mislila, da je to nekak nežen opomin, kaj da bi bila morala storiti ona. A prekanjeni Vitovec si je tolmačil to njeno rdečico vse drugače in si mislil v svoji robatosti: „Ženske so ženske.“ Veselil pa se je svojega uspeha tem bolj, ker so bile na tem polju to njegove prve lavorike; branil se seveda tudi ni, ko mu je kneginja obilno vrnila darilo. Take malenkosti krepe prijateljstvo. Težka naloga pa še ni bila rešena; treba je bilo govoriti naravnost. O kolikokrat je bil že sklenil Vitovec, da danes mora odkriti kneginji svoje želje! A kadar ji je sedel nasproti in ga je ona gledala tako mirno in se razgovarjala z njim tako lehko in prosto, mu je upadal pogum. Prizadeval si je, da bi se ji prikupil, in s potrpežljivo prijaznostjo je poslušala ona njegove ljubeznivosti. Smejala se mu je le natihem, kadar je odšel, v greh pa takšnih stvari tudi največjemu nerodnežu ne šteje nobena ženska. Vitovec je jel napeljevati pogovor na njeno vdovstvo in je omenjal, da je še premlada, da bi dala svetu slovo, in kolika opora da bi ji bil baš v teh neprilikah moder in pogumen mož; a budil ji je le spomin na rajnega grofa in ji vabil

solze v oči, da se ni dalo več pametno z njo govoriti. Ali pa se mu je poredno muzala in se delala, kakor da ne umeje njegovih besed; da pa ponuja Vitovec s tem pogumnim in modrim možem samega sebe, to ji ni še prihajalo na misel. Tedaj jo je ostavljal Vitovec razjarjen na sebe in na njo in sklepal iznova, da bode prihodnjič izpregovoril resno besedo.

In Vitovec je bil mož-beseda. Iz mnogih krajev, iz trgov in vasi, katere so bili pregovorili po svoje Vitovčevi vojaki, so bili prišli poslanci objavljat kneginji vdanost, in ona je bila posebno dobre volje, ko se je oglasil v praznični obleki snubec. Pričel je dolg govor. Njej pa so se jezno zabliskale oči, ko je začula prvo odločno besedo, in srdito se je krčila mehka ročica. Najrajša bi bila govorniku pokazala vrata; a spomnila se je svojega položaja, premagala se je in nepotrpežljivo čakala konca. Odgovorila je hladno, da se zdaj, ko še pol leta ni minulo po smrti prvega moža, ne spodobi misliti že na možitev.

„Milostiva kneginja“, je silil oni, „nenavadni časi zahtevajo nenavadnih pomočkov. Vas ljudstvo čisla in ljubi, a vendar ga ne boste sklicali v boj, ako ne izderem meča jaz. Premislite, koliko sem žrtvoval jaz, odkar se za Vas potegujem; in za Boga! ni mi žal. A ne bode dolgo, in zastavil bodem življenje, in zabliskalo se bode nad glavami Vaših sovragov, in grom se bode razlegnil po vseh širnih deželah, koder gospodujejo Habsburžani. V premnogih jezikih se bode preklinjalo moje ime; Vi pa boste obhajali zmago. Da želim za ves ta trud prevelikega plačila, to vem dobro; a ne zamerite mi, milostiva vladarica, da mi razum ni mogel toliko obrzdati srca, kolikor bi bilo morebiti Vam ljubo.“

Ona mu je podala roko v znamenje, da mu ne zamerja odkritosrčnosti, a prosila ga je, da naj potrpi, da zbere svoje misli, ker jo je bil popolnoma presenetil. S tem se je zadovoljil Vitovec, vesel, da je s prvim korakom opravljen najtežji del.

Z vso prirojeno trdovratnostjo in zvitostjo je izvrševal zdaj svoj naklep. Pošiljal je pisma, poslance, jezdil sem, jezdil tja in gledal zadovoljen, kako mu

gre setev v klasje. Kneginjo pa je pustil nekaj časa pri miru, da premisli njegovo ponudbo, in le Ostrovrharju je razodel svoj korak. Ta mu je takoj čestital kot grofu celjskemu, in ko je Vitovec nekoliko ugovarjal na videz, češ, da se boji, da bode kneginja odklonila njegovo snubitev, se mu je smejal prijatelj na ves glas in trdil, da ne pozna niti ženskih vobče, niti vdov posebe; in tudi si res ni mogel misliti Ostrovrhar, kaj da bi imela kneginja proti Vitovcu, ki ni le hraber in postaven junak, ampak niti ne pije in ne preklinja kakor mnogi drugi. A Vitovec je mrmral, da imajo ženske svoje muhe. In ni se motil.

Ko je bil ostavil po snubitvi kneginjo, ni mogla ona več brzdati svoje nejevolje in žalosti. Vrgla se je na posteljo, skrila obraz v blazino in curkoma so ji drle solze po zardelih licih. Da se drzne hlapec njenega soproga s tako ponudbo stopiti njej pred oči, to ji je preživo osvetlilo vso onemoglost. Zdaj je šele popolnoma pregledala Vitovčevo sebičnost. Ne zaradi nje, tudi ne, da bi se maščeval, le da bi zasedel z njeno pomočjo staroslavni prestol, je uskočil na njeno stran. Razvidela je, kako nevarne igre da se je lotila, in spoznala, da je nova zveza dvorezen nož, ki bode ranil njo samo, če se ne varuje. Menila je, da ga izigrava ona proti cesarju, in pokazalo se je ravno narobe. Sama častiželjna in prebrisana, je dobro umela prekanjeno častihlepnost Vitovčevo in neizrečeno mu jo je zamerila; zakaj nas dirnejo najnemileje one napake našega bližnjika, katere imamo sami. O, da zavisi vsa njena moč od dobre volje tega hinavca, ki si mu ne upa potegniti krinke raz obraz! Nič več se ni veselila zvitih svojih načrtov, ko ji je budila tako bridko žalost zavest, na kako nezanesljivem temelju da sloni njena veljava. Prišlo ji je na misel, da bi se pogodila s cesarjem. Jeza na Vitovca je zagovarjala ta svet; potem bi pač lehko kaznila oblastneža. A ko je jela natančneje premišljevati to reč, se je izpremislila. Saj bi koristilo to le cesarju, in na tega je bila skoraj takisto huda kakor na Vitovca. Oj nikar ne vprašati jeze za svet! Cesar gleda le na svojo korist, Vitovec le na svojo: zakaj naj bi se ravno ona ozirala

na kaj drugega! Zdaj gre za to, kdo bode zvitejši. Sklenila je, da se ne spre ne s cesarjem popolnoma, ne z Vitovcem; poskrbi pa, da se ne zbližata tadva, in da počaka ona ugodne prilike. Kadar bodo navalili na cesarja premnogi njegovi sovražniki, takrat se bode rad pogodil, kakor bode ona želela. „In potem se zmenimo z Vitovcem“, si je dejala tiho, in maščevalnost ji je vnemala oči. „Tudi jaz znam biti sebična. O, Jan Vitovec, prezgodaj si pokazal, kam da meriš! Ti misliš mene porabiti kot orodje; a glej, da te ne porabim jaz in odvržem, kadar mi bodeš odveč. Klin s klinom!“

Nekako enake misli so rojile pa tudi Vitovcu po glavi, ki je čutil, da ni bil posebno razveselil kneginje s snubitvijo. „Ta ženska“, je dejal, a rabil je robatejši izraz, „morda res misli, da si jaz zaradi njenih črnih oči nakopavam toliko sitnosti. Za Boga milega! ali sem mlad bedak, ki leta za vsakim krilom! Ne, milostiva kneginja, dovolili boste, da se jaz tudi nekoliko nase ozrem. Če sem se toliko dolgih let trudil za druge, zakaj ne bi se enkrat domislil sebe? Oh, Vi mislite, da boste mene zvili in porabili proti cesarju, kakor psa, ki ga naščujete na medveda. Reči Vam moram, da se varate, milostiva.“

Sanjar ni bil Vitovec; a ko so mu dohajala od vseh strani tako ugodna poročila, se ni mogel ubraniti prijetnim mislim, da postane kmalu gospodar tam, kjer je bil pred kratkim časom sluga, in da bode mogel kmalu drugač govoriti s ponosno vdovo.

Premnogi kraji, Rogatec, Planina, Krško, Ribnica, Radovljica, so bili potegnili s kneginjo, in Vitovec sam ji je donašal te vesti in čakal radoveden, kdaj da bode kaj omenila o njegovi srčni zadevi. Njo pa je navdajala čudna mržnja proti sebičnemu možu, in njegovo laskanje, ki se je kazalo zdaj v drugem svitu, ji je bilo mnogo zoprnejše od prejšnje robatosti. A krotila je svojo strast in preprijazno se je menila z njim. Le o snubitvi je molčala, kar je pa Vitovca jezilo. Treba bo podrezati, si je mislil in jo vprašal, če je že preudarila njegovo ponudbo. Ona se je izgovarjala, da mora še žalovati po soprogu, in mu zagotavljala svojo naklonjenost z vso žensko ljubeznivostjo.

Njemu se je dobro zdelo, kadar mu je tako govorila; a kadar je bil sam in je premišljeval njene besede, je videl, da mu ni obljubila čisto nič, in prijemala ga je nejevolja. „Zvila me pa ne bo!“ si je trdil razjarjen. Tudi Ostrovrharju ni ugajala ta dolga suubitev.

„Menda vendar ne pričakuje“, se je hudoval, „da ji ti zagodeš podoknico, Vitovec? A zagodi ji eno, da se ne bode norčevala s teboj, in trdo jo primi: da ali ne! kakor je zapisano v Svetem pismu. Dobrikanje in obeti so pa samo zanke, v katere nas love ženske, in le glej, Vitovec, da ne bodeš goljufan!“

„Ne bodem!“ si je prisegal Vitovec natihem in nadlegoval vedno silneje kneginjo. Ona mu je v stiski budila upanje, izmišljevala pa si je tisoč izgovorov obotavljanja in odlašanja in ga črtila tem bolj.

VII.

To bil je vihar, to bil je vihar
Do zora vso noč,
In bliskov je žar, in gromov je vdar
Razsajal na moč.

S. Gregorčič.

Tako je napočil usodni dan, petek 29. aprila. Navsezgodaj je ostavil Gregor, ki mu skrivnost ni dala miru, speče tovariše in se napotil po mestu v dvobarveni suknji, pisano čepico na glavi, da bi ga niti Tajda ne bila spoznala. Postajal je s citrami pod pazduho zdaj tu, zdaj tam, se šalil z meščani in izkušal izvedeti, kaj da mislijo o kneginji, kaj o cesarju. Spoznal je, da so za oba, in da bodo stali, če se bode treba odločiti, na močnejši strani. Mešal se je med vojake po stražnicah in zapel in zacitral kako cesarsko. A lepo je naletel! Toliko da ga niso tepli; vse je vpilo, da naj zapoje o Vitovcu ali Ostrovrharju. Gregor je pregledal ves svoj težavni položaj, in zadnje upanje je bilo, da pride sam do cesarja. In zagledal ga je, ravno ko je šel ta v cerkev; a na eni strani

mu je koračil širokopleči Vitovec, na drugi orjaški Ostrovrhar in okrog premnogo vojakov. Gregor je planil proti cerkvi in rinil z vso močjo skozi množico, da se je preril do spremstva; a tu sta ga zgrabila dva vojaka in ga potisnila nazaj. Množica je godrnjala o glumaški predrznosti, in marsikatera pest se je dvignila proti njemu. Bridkost je stiskala mladeniču srce, ko je videl, kako blizu je cesarju, a kako daleč od njega. Ali naj bi zavpil, da naj se varuje izdajalcev? A kaj bi pomagalo to cesarju, obdanemu od toliko sovražnikov! Saj bi ne prišel do njega glas, zadušen v njegovi krvi! Žalosten se je vrnil Gregor k svojim novim tovarišem. Poskusili so še enkrat svoje igre in šli na določeni kraj. Kmalu se je zbrala tolpa ljudstva pred preprostim odrom. Z mnogovrstnimi glumami je zabaval gledalce, z malim zadovoljne, poglavar, ženski sta plesali in skakali, Gregor pa je pel in igral s svojimi drugovi in pogledoval željno proti dvorcu, kdaj da jih bodo poklicali pred veliko gospodo. Potekala je ura za uro. Solnce je jelo pripekati, in ljudje so se ozirali proti zahodu, kjer so se zbirali hudourni oblaki. „Naj zagrmi!“ je dejal marsikateri. „Imeli bodemo dobro vinsko letino.“ Največ pa so se menili o političnih rečeh in povpraševali, kaj da je novega v knežjem dvorcu. Kadar se je prikazal kak dostojanstvenik, so pozdravljali spoštljivo, lovili besede in jih tolmačili po svoje. Vse je bilo nezaupljivo in izbegano. Vsak bi se rad v miru pokoril prijaznemu cesarju, a nerad se odpovedal svoboščinam in koristim, ki so izvirale iz samostalnosti grofije. Krajevno domoljubje je bilo vrhutega takrat mnogo bolj razvito nego dandanes; in bolela je Celjane zavest, da izgubi Celje kmalu svojo veljavo in zaostane za Gradcem, morda celo za Ljubljano.

Prišlo je poldne. Ob tolikih skrbeh ni dišalo Gregorju skromno kosilo, presedalo mu je laskanje igralk in pohvala načelnika, ki je zadovoljen prešteval prejemke. Zdelo se mu je, da je vse že izgubljeno, vse že prepozno. Dosledno ga preganja nesreča! Težko je čakal, da bi šli zopet pod knežji dvorec, in kakor nesvesten je korakal za tovariši. Prišla je vest, da

bode ‚imela gospoda‘ pred mestom turnir ali viteške igre, in ta novica je podrla njegovo poslednje upanje. Sklenil je v obupnosti, da se vrže cesarju pred konja; tako ga bode opozoril nase in ga posvaril. Zdaj so se odprla grajska vrata, in prijezdila sta na okrašenih konjih dva trobca. Gregorju je tolklo srce, da je hotelo počiti. A v tem trenotju je votlo zagrmelo, solnce je zakril črn oblak, in padati so jele debele kaplje. Iz dvorca se je čulo živo razgovarjanje in žvenket orožja. Trobca sta obrnila konja in čakala, in kmalu je prišlo povelje, da ne bode napovedane igre. Igralci so ravno pospravljali pred dežjem svoje reči, ko pride dvorni sel in jim ukaže, da naj pridejo igrat pred gospodo. Vnela se je zopet v Gregorjevi duši iskra upanja, kakršna tli do smrti tudi v najrevnejšem srcu.

Knežjemu dvorcu nasproti je stala hiša Vitovčeva. Po sobi v prvem nadstropju je hodil gospodar zamišljen semtertja. Za mizo mu je sedel prijatelj, Jošt Soteški, in odgovarjal na redka vprašanja, ki so se mu stavila.

„Straže pomnožene?“ je vprašal Vitovec.

„Potrojene. In ukazano jim je, da ne puste po večernicah nobenega cesarskih več v mesto. Kakšno gaslo se da vojakom nocoj?“

„Gaslo naj dá cesar“, je odgovoril Vitovec, in porogljiv smeh mu je zaigral okrog ust.

„In koliko jih je iz gradu pri cesarju?“ je vprašal zopet.

„Samo poglavar Hohenwart.“ Premotil ju je brzi sel z važnim poročilom, da stoji četa oklopnikov v gozdiču pred mestom.

„Ali vas je kdo opazil?“ je vprašal Vitovec.

„Menimo, da ne“, je odgovoril vojak. „Dva konjika sta nam prijezdila naproti; prestregli smo ju in ujeli.“

„Dobro“, je dejal Vitovec, in Jošt se je vzdignil, da izvrši, kar sta bila ukrenila.

Zopet je premeril Vitovec parkrat sobo in obstal pri oknu obrnjenem proti dvorcu, kjer je stanoval cesar. Jaro se je nasmejal. „Nič se mu še ne sanja“, si je dejal natihem. „Nocoj še bodeš v mojih rokah,

in jutri se bodemo dogovarjali drugje in drugač, in za ošabnost svojih slug bodeš trpel ti!“ Prišlo mu je zopet na misel, kako so ravnali z njim cesarski svetovalci, in v togoti se je stisnila pest; a ko se je domislil, kako se bode maščeval, se mu je razvedrilo lice. „Nekaznjen me še ni nihče razžalil“, si je dejal moško. Počasi so mu potekale ure; a previden ni hotel pospešiti naklepa, da mu ne izpodleti v zadnjem trenotju. Kako gladko mu je teklo vse dotle! Nikakih ovir ni bilo treba premagovati; nikake zapreke ga niso silile prenarejati prvotnega načrta! Skoraj se je bal sam svoje sreče. Kaj, če se mu skuja navsezadnje! Zatemnila mu je obraz neprijetna misel; a ni se ji vdajal; upal je rajši, da se mu posreči. Kaj potem? Zazibala ga je domišljija v prijetno sanjarjenje, dokler ga ni iztreznil spomin sitnega zadržka, da ima zadnjo besedo kneginja. Oj ti nesrečni pogoj! Zaklel je Vitovec vojaški in se pridružil neštetim tisočem moških, ki se hudujejo na ženski rod. „Dalje se ne dam voditi za nos“, je sklenil, „in preden pade kocka, se mora ona odločiti.“ Oblekel se je v najlepša oblačila, pogladil si je pred zrcalom lase, opasal si meč z dragocenim ročem, darilo rajnega grofa, in se napotil v dvorec.

Desni oddelek grofove palače je bil odkazan cesarju in njegovim svetovalcem, v levem je stanovala kneginja. Sedela je ravno v najljubši svoji sobici in vezla z zlatom širok svilen pas. Pomladansko je bilo vse okoli nje; sobica polna redkih cvetic, ki so razširjale prijeten duh, in skoz odprto okno je sililo iz vrta mlado cvetje. Često je obrnila kneginja oči od finega dela in pogledala tja v brezmejno daljavo in se zamislila. Videlo se je lepemu obrazu, da so misli otožne. Hišna ji naznani, da želi gospod Vitovec govoriti z njo. Zadrhtela je kneginja in zardela od nejevolje; hišni pa je rekla, da naj ga privede. Vitovec je vstopil s prijaznim smehom na ustih in se nizko priklonil. Poljubil je kneginji roko, sedel njej nasproti, in ker se je čutil že nekako domačega, jo je pohvalil, kako da je pridna, in vprašal, kdo da je srečni vitez, ki mu veze tak lep pas.

„To je hraber junak, ki ga čislam jaz nad vse druge“, je odgovorila ona in ga pogledala premeteno.

„A ta hrabri junak“, je dejal Vitovec in se nasmehnil, „čaka jako težko one besede, ki bi mu izpolnila vročo željo.“

„Če le komu“, je dejala ona prijazno, „jo izpolnim njemu.“

„A kakšno veselje imate vendar, milostiva, da ga mučite s praznimi obeti in odlagate odlok od dne do dne.“

„Kakor Penelopa. Kaj ne, gospod Vitovec?“ se je smejala ona.

„Da, kakor Penelopa; dokler ni pogubila snubačev. A Penelopa je imela moža živega; komu pa hranite Vi zvestobo?“

Ona se je smejala njegovi nestrpnosti in ga opominjala, da mora prej dokazati stanovitnost v ljubezni. Vitovcu pa se je zdelo tako govoričenje neizrečeno bedasto, in jel jo je nadlegovati, da naj vendar reče ne ali da in določi dan poroke, bodi že prej ali pozneje. Ona je menila, da preden ne mine leto, ni misliti na ženitev, in mu rahlo očitala brezobzirnost. A on se ni dal umiriti. Rotil se je, da je ne ostavi, preden ne izreče odločilne besede. „Po Vašem odgovoru se hočem ravnati“, je dejal živahno; „zakaj s cesarjem se lahko še pogodim vsako trenotje.“

„Ali se niste že pogodili?“ je vprašala ona hudobno. „Jaz sem mislila, da se le jaz še pogajam.“

„Vi me nočete razumeti, milostiva“, je dejal oni osorno. „Da, zares, tudi Vi se lahko pogodite; a ostaviti boste morali Celje, odpovedati se kneštvu in na samotnem gradu preživeti neslavno starost. Ali Vam ugaja ta pogled v bodočnost?“

Kneginja je vzdihnila, Vitovec pa ji je dokazoval, da bode prisiljena sprejeti kakršnokoli pogodbo, ako ji on odreče podporo ali celo prestopi na cesarjevo stran.

„In menite, da Vas bode cesar tudi postavil za glavnega poveljnika?“ je omenila ona. „On ima drugih svetovalcev; in kar prorokujete Vi meni, utegne zadeti tudi Vas.“

„Možno“, je zmignil oni z rameni. „Ravno zaraditega je najboljše, da ostanete Vi moja zaveznica in jaz Vaš zaveznik“.

„Dobro srečo!“ je vzkliknila ona in mu podala roko. „Da bi ostala trdna najina zveza!“

On je pridržal njeno roko in jo jel nagovarjati, da naj izreče važno besedo; ona pa je spretno napeljala pogovor zopet na politično polje in ga popraševala, na videz v velikih skrbeh, po vsakdanjih malenkostih, da se je jezil Vitovec nad žensko dvojezičnostjo in se trudil spraviti pomenek zopet v pravi tir.

V veliki dvorani desnega oddelka pa je sedel cesar za mizo med dvornim kaplanom Žigo Lambergarjem in zastopnikom celjske kneginje, Ostrovrharjem, poleg tega pa grajski poveljnik, Eberhard Hohenwart. Cesar je bil boljše volje nego prešle dni; zakaj pogajanja so se bližala koncu, in svetovalci so čakali leše priorja gornjegrajskega, da podpiše z njimi pogodbo. Ker je bilo vreme neugodno, je bil izostal izprehod in veselica pod milim nebom; a na drugem koncu dvorane je stal oder, kjer so se skazovali naši igralci. Z burnim veseljem je bil zapazil Gregor Lambergarja; in ko so predstavljali tovariši preprosto igro, kakršne so tedaj ugajale nerazvajenemu okusu, se je izkušal on približati dvornemu kaplanu in mu dajal znamenja; a sluge so ga podili nazaj na svoj kraj in se mu smejali, ko jih je prosil, da naj ga puste do dvornega kaplana. Gregor pa jim ni dal miru, obrnil se je zdaj do tega, zdaj do onega, naj izporoči gospodu Lambergarju, da mu ima povedati nekaj silo važnega. Naposled se ga usmili eden. A dvorni kaplan se je sramoval takega znanja in nekoliko v zadregi menil, da bode glumačeva novica že še počakala do večera. Gregor mu je kimal in ga prosil z očmi, ki jih je upiral vanj, a gospod Žiga tega ni zapazil ali ni hotel zapaziti. Tako je prišla vrsta na Gregorja, da zapoje. Poslušalcem je tako ugajal njegov glas, da so ga klicali bliže in mu ukazovali, da naj zapoje še to in ono romanco in napitnico. Jel se je zanimati zanj tudi Lambergar.

Zunaj pa je pljuskal dež, in zdajpazdaj se je zabliskalo in zagrmelo zategnjeno, in zgodnji mrak je

legel na mokro zemljo. Prazne so bile ceste in ulice. Ako bi bil pa cerkovnik, ki je pri farni cerkvi zvonil hudi uri, zlezel gori do najvišjih lin, bi bil videl morebiti, kako se bližajo previdno tolpe vojakov mestu od treh strani in je obdajajo polagoma kroginkrog. Vitovčevemu povelju pokorni so bili prihiteli, ne da bi vedeli, zakaj jih je klical. Oddelek za oddelkom se je puščal v mesto in zbujal sum in strah miroljubnim poštenjakom, ki so hiteli zapirati hišna vrata. Le cesarski svetovalci, ki jih je gostil v svoji hiši doktor Lenart, niso slutili ničesar.

Zadovoljen je poslušal cesar našega Gregorja, ki je obupoval od bridkosti, da ga ne le ne spozna Lambergar, ampak noče niti govoriti z njim. Še kakšno lovsko naj zapoje, je menil cesar, in Gregor uverjen, da je to zadnja prilika, ko more posvariti prezauplji-vega cesarja, je povzdignil glas in zapel:

Brzi jelen obleži
V slani tam srebrni,
In namah zbero v gosti
Gavrani se črni.

Krog se prepeljavajo,
Zoprno deró se,
Rop si razsekavajo
Na debele kose.

Kar pa nadnje prileti
Sokol sivokrili,
Prestraše razbojniki
Se za plen obili.

„Neumna pesem“, je zarenčal Ostrovrhar, ki je bil že nekoliko pil. Cesarju je bila všeč; Lambergarju pa so šinile grozne misli v glavo. Prebledel je, in tresla se mu je roka, ki je nesla požir vina k ustom. Bliskoma se je spomnil svarjenj svojega brata, spomnil, da je hotel pevec govoriti z njim, spoznal, zakaj da vedno upira vanj oči; tudi obraz in glas in vse se mu je zdelo tako znano, le domisliti se ni mogel, kje da je videl tega človeka. Pevec pa je nadaljeval:

Kak si namigavajo,
Stopajo oprezno,
S kljuni pobrskavajo,
Kročejo si jezno:

»Bratje! sokola nocoj
V gnezdo si zvabimo,
Ga prijazno med seboj
Do noči gostimo.

Ko zadremlje brez skrbi,
Drzno ga obsujmo;
Da nas več ne preplaši,
Mu oči izkljujmo!«

„Molči, prokleti pevec!“ je zavpil Ostrovrhar in mu hotel vreči težko kupo v glavo; a domislil se je o pravem času, pri kaki mizi da sedi. Cesarja pa so tudi jele obhajati čudne slutnje, in ko je odpel pevec kitico:

Čuj me, sivi sokol! Čuj
Nad svobodo zlato!
Razpni krila in odpluj,
Pusti črno jato!

se je zgenil, v zavesti, da je prevarjen. Ohranil je vso svojo mirnost, ker je zaupal v Boga, vedel pa tudi, da mu strah ne more pomoči. Lambergar, ki je bil že zbral svoje misli, je skočil pokoncu, češ, da tudi njemu ne ugaja pesem, a da hoče vendar obdariti pevca, ki naj zapoje potem kako veselejšo. Poklical ga je v stransko sobico in med vrati že ga vprašal, kdo da je. Gregor mu je hitro razložil, odkod je prišel, in v kaki nevarnosti da je cesar. Lambergar mu je ukazal, da naj se vrne v dvorano pet; kaj da ima nadalje storiti, mu bode povedal on. Takoj je imel načrt gotov in preudarjal tako: „Če je grajski poveljnik Hohenwart na Vitovčevi strani, potem je rešitev nemožna, ker je vse mesto v rokah Vitovčevih vojakov; če pa je Hohenwart, ki je prisegel cesarju zvestobo, v resnici zvest, se morebiti vendar kako rešimo.“ Ko je pevec zabaval cesarja in vznemirjenega Ostrovrharja, je pomignil Lambergar Hohenwartu, da naj pride k njemu. Molče mu je gledal par trenotij v oči, kakor da bi hotel iz njih brati njegovo mišljenje.

„Poklicali ste me“, je dejal oni nepotrpežljiv.

„Tiho, tiho, gospod Hohenwart!“ je miril oni. „Poklical sem Vas, da Vas vprašam, če stojite Vi na strani cesarjevi.“

Onemu pa so se zježile obrvi, in siv plamen je šinil iz temnega očesa. A Žiga ni pobesil oči; junaška kri je plala tudi po njegovih žilah; ampak razveselil se je, da je razjezil Hohenwarta s svojim dvomom.

„Ali ste za cesarja?“ ga je vprašal iznova.

„Po kakšni pravici dvomite Vi o moji zvestobi!“ je vzkliknil oni in se obrnil, da odide. A Lambergar ga ustavi.

„Stojte, dragi Hohenwart!“ ga je miril in zgrabil z obema rokama za desnico. „Nikakor Vas nočem žaliti, a danes je zvestoba redka, in nemara bo še kdo nocoj zánjo glavo dal.“

„Jaz, če bo treba, častiti gospod“, se je ponesel Hohenwart. „Prisegel sem cesarju, in kakor sem zvesto služil celjskim grofom, tako ne daj Bog doživeti niti meni, niti mojemu potomstvu tistega dne, ko bi nam omahnila zvestoba do cesarja.“

„Vrlo dobro, gospod Hohenwart! Zdaj pa poslušajte mene!“ je dejal oni in ga vlekel k oknu in mu razodel ves naklep Vitovčev. Strme je poslušal Hohenwart novico, in krčevito mu je stiskala desnica mečev roč.

„Torej Vi ste z nami tudi proti Vitovcu in njegovi vojski?“ je povzel zopet kaplan.

„Proti vsem vragom, kar jih je v peklu“, je odvrnil oni. „A zdaj brž na delo, dokler je še čas. V gradu je dvesto cesarskih konjikov in petdeset mojih. Dobri vojaki so, in da se z njimi tudi proti premoči kaj opraviti; in če mi jih pobije Vitovec tudi sto, še bodemo branili grad. Na planem namreč, častiti gospod, se ne moremo poskusiti z Vitovcem, in treba bo cesarju bežati v grad, ne v Gradec.“

„V grad, ne v Gradec, bonum omen, gospod Hohenwart!“ se je nasmehnil oni. „Za to grem jaz pripravljat vladarja.“

„In jaz v grad, da ukrenem, kar je potrebnega“, je dejal Hohenwart in se odpravil iz dvorca.

Cesar je bil medtem odslovil igralce in pridržal le Gregorja na migljaj Lambergarjev. Ostrovrharju se je jako sumno zdelo to počenjanje, in sklenil je izporočiti vse Vitovcu. Ostavil je dvorano, da poišče prijatelja. Tega ni dobil, srečal ga je pa Jošt Soteški. A ko mu je odkril Ostrovrhar, česa da se boji, ga je pomiril oni, češ, da zdaj naj cesar ve ali ne ve, prepozno je, da bi se rešil, ko je po mestu in v okolici že razpostavljenih do dve tisoč vojakov. „A jaz grem do cesarja“, je pristavil porogljivo, „da izda gaslo za nocojšnjo noč“. S tem se je Ostrovrhar umiril, in vstopila sta v dvorano, kjer sta bila Žiga in Gregor cesarja že poučila natanko o vsem, kar se pripravlja.

„Vaše Veličanstvo blagovoli“, je dejal Jošt, „dati gaslo stražnikom.“

„Stražnikom, gospod Jošt? Ali smo ujetniki?“ se je nasmehnil cesar in bistro pogledal viteza, ki je prebledel in pobesil oko. „Dobro, dobro, gospod Jošt! A treba je izbrati dobro gaslo za nocojšnjo noč. Gospod Žiga, kateri svetnik je varuh celjskega mesta?“

„Sveti Maksimilijan.“

„Torej sveti Maksimilijan za Habsburžane bodi gaslo“, je dejal cesar, in Jošt je odkoračil. Prišel je Hohenwart, ki se je začel tiho razgovarjati z Žigo in Gregorjem, tako da je Ostrovrhar zabavljal naglas „strahopetim prikrivalcem“. Treba je bilo porabiti vsako trenotje, a silna ovira je bil zdaj baš Ostrovrhar. Na nikak način ga ni bilo spraviti iz dvorane; da, ko se mu je naravnost dalo na znanje, da ga ne potrebujejo več v družbi, je udaril, brez ozira na visokega gosta, razkačen ob mizo, da ne bode njemu veleval nihče, kako da se ima vesti. Kaj je bilo storiti? Zavratno ga nikakor ni hotel umoriti Hohenwart; ako ga pa napadejo očitno, bi nastal vsled neizmerne moči drznega moža strašan ropot, ki bi privabil ljudi iz vsega gradu. A odstraniti se je moral. Brž pošlje Žiga strežaje do cesarskih svetovalcev, da naj jih povabijo na večerjo, in zaklene skrivaj duri za njimi, potem pošepeče cesarju, da naj stopi v drugo sobo; Hohenwart pa se postavi smelo pred Ostrovrharja: „Gospod Ostrovrhar, mi ostavljamo dvorec. Bog Vas obvaruj!“

„Z Bogom!“ je dejal oni in ga srepo pogledal; „a cesar ne pojde nikamor.“

„Ravno cesar želi iti.“

„Želi ali ne želi, to mi je vse eno. On ne bode ostavil dvorca.“

„Ali Vam je resnica?“

„Vraga črnega! menite li, da se šalim?“ je zavpil oni in skočil pokoncu. V tem trenotju ga je zgrabil Gregor, ki se mu je bil splazil za hrbet, odzadaj za roke in Hohenwart odspredaj; a dasi sta bila oba močna in jima je pomagalo še vino, kar ga je bil popil Ostrovrhar, vendar bi se ju bil ta otresel, da ni priskočil o pravem času Žiga Lambergar. Curkoma je tekel vsem pot po obrazu, in slišalo se je le hropenje in zamolkla kletev; a po mnogem trudu se je vendar posrečilo napadnikom spraviti orjaka na tla. Ko pa je čutil Ostrovrhar, da mu omagujejo moči, je hotel zaklicati na pomoč; a urno mu pomakne Žiga Lambergar zvit robec v usta. Potem mu zvežejo roke in noge, ga odvlečejo v drugo sobo in zaklenejo duri za njim.

„Zdaj pa brž iz mesta!“ je silil Hohenwart. Cesar je menil, da bi opozorili še svetovalce, dva Ungnada in škofa Urha; a uprla sta se Lambergar in Hohenwart. Cesar je ogrnil siv plašč, Lambergar si opasal meč, in Gregor se oborožil na stroške premaganega Ostrovrharja, ki mu je vzel šlem, plašč in meč, in tiho so ostavili dvorec.

Bilo se je že stemnilo, a nevihta še ni bila ponehala. Dež je lil in bliskalo in grmelo je, in razen nočnih straž, ki so krožile po mestu, ni bilo žive duše na ulicah. Komaj so se bili obrnili ubežniki proti Savinjskim vratom, se prikaže za njimi obhodna straža. Morali so se ji zdeti sumni, ker je pospešila korak in viknila, da naj stoje. Niso se zmenili za poziv; hiteli so dalje. To pa je potrdilo straži sum, in jela je klicati druge stražnike, ti zopet druge in nastal je naenkrat krik in vik in ropot in dirjanje po ulicah. Ostrovrhar se je premetaval v svoji ječi in butal z glavo ob tla in vrata, da je priklical strežaje. Takoj je zvedel ves dvorec, kaj se je bilo prigodilo. Vitovec, ki se je bil grozil, da ne ostavi kneginje, dokler ne odloči ona

usode njegovega srca, je pozabil grožnje in besen kričal nad hlapci, da naj mu pripeljejo konja. Meščanje so odpirali okna, v strahu, da je prihrul sovražnik, in nastalo je vpitje in jok po vsem mestu. Ravno do vrat so bili prihiteli ubežniki, ko se je vnel za njimi hrum in šum. Hohenwart je klical stražnikom na nezaupljiva ušesa gaslo svetega Maksimilijana, a kljubu temu so nastavili kopja in jih ustavili. Spremljevalci cesarjevi izdero meče in udarijo po njih, da so se umeknili na dve strani. Zunaj vrat sta čakala na konjih dva sina Hohenwartova in držala na povodcih osedlane konje, katere so urno zasedli ubežniki. Za njimi je vršel prav peklenski vrišč. Po vseh zvonikih je bilo plat zvona, po mestu in okolici je pela trobenta in klicala vojake v boj, vmes je ropotal boben, od te strani je donel topot težkih konj, od one brzi korak pehote, čulo se je kričanje poveljnikov, robata kletev vojakov in vmes vpitje prestrašenih meščanov, ki niso vedeli, kaj se godi. Nad hrumom pa se je razlegalo votlo grmenje, in zdajpazdaj je razsvetlil bledordeč blisk strašno zmešnjavo. Bila je noč, da bi upadal pogum tudi dobremu junaku. Cesar se je domislil svetega Maksimilijana in ga prosil natihem pomoči in obljuboval, da bode njemu na čast sina, ako mu ga Bog da, imenoval Maksimilijana. Ker niso mogli hitro jezditi v temi po zmočeni zemlji, jih je kmalu dohitela močna četa Vitovčevih oklopnikov. Zdaj bi jim ne bila nič pomagala vsa srčnost, da ni Hohenwart vse skrbno uredil za cesarjevo rešitev. Dvesto konjikov je bil razpostavil ob cesti v zasedo, in ko je zatrobil v rog, so planili od obeh strani na oklopnike in jih razpršili v trenotju. Cesarju so odprli pot in se razvrstili, da so mu zaslonili hrbet in ga branili novih napadov. Bil je skrajni čas; zakaj prihitela je že močnejša sovražna truma, konjiki in pešci, in vnel se je boj med njo in cesarskimi konjiki, ki so se umikali polagoma proti gradu. Marsikateri zvesti vojak je prelil tam pred celjskimi vrati za cesarja svojo kri, zadet od nevidnega nasprotnika. Dolgo so se branili cesarski, a vedno huje je pritiskala sovražna premoč, in ko sta prihrula Vitovec in Ostrovrhar na čelu novih oklopnikov, so se

spustili v beg. Noč jim je pomagala, in kdor ni imel pretrudnega konja, se je rešil; nekaj pa jih je ujel Vitovec.

Z veselim krikom je pozdravila posadka rešenega cesarja, ki si je oddehnil v gradu od groznega bega. Zahvalil je najprej Boga za rešitev, potem pa se spomnil onih, ki jim je bil za Bogom posebno dolžan hvale. Poklical je predse Gregorja, ga pohvalil vpričo Lambergarja, Hohenwarta in drugih imenitnih vojakov in mu velel, da naj poklekne. Cesar izdere meč ter udari ploskoma trikrat mladeniča po plečih rekoč: „Boljši vitez od hlapca!“ Ko je vstal Gregor in se zahvalil cesarju za milost, je čestitala vsa družba novemu vitezu.

„Tudi Vaju ne pozabim, Hohenwart in Lambergar“, je dejal vladar. A tedaj je zatrobil čuvajev rog, straže so se jele sklicavati, in kar je bilo vojaštva v gradu, je hitelo v stolpe in na obzidje.

„Vitovec naskakuje grad!“ je vzkliknil Hohenwart in ostavil cesarja in Lambergarja, da vodi brambo.

Vitovec, razjarjen kakor še nikdar v svojem življenju, se je bil zaklel, da mora dobiti grad v pest, in zaklel se je bil z njim Ostrovrhar, ki se je kar penil od jeze, da se je bilo ravnalo z njim tako grdo. On bi bil takoj za cesarjem udaril na grad, a previdni Vitovec je zadržal vojake, ki so pritiskali za cesarskimi, ker je dobro vedel, da ne dosežejo ničesar brez priprav. Znana mu je bila trdnoba gradu, in upal je, da si bode posadka, utrujena po boju, zanašajoč se na debelo in visoko zidovje, privoščila počitka. Odbral je najsmelejše in najročnejše vojake, ukazal pripraviti, kar je bilo potrebnega za naskok, butare in lestve; in zaviti v temno noč so se bližali napadniki varno gradu. Nihče jih ni opazil, ko so prišli do širokega rova in ga začeli na več krajih polniti z butarami in rušami. Na pet delov je bil razdelil Vitovec četo, da bi napadla na petih krajih; na prvem mestu je stal sam z razljučenim Ostrovrharjem, ki se je rotil, da mu ne ubrani gradu nobeden vrag. Dotle jim je šlo vse po sreči; a ko je naslonil Ostrovrhar lestvo na zid, je začul praskanje vojak na straži in zaklical na pomoč.

Takoj se je oglasil čuvaj na stolpu, in vojaštvo se je začelo stekati na obzidje. Zableščale so bakle in razsvetlile silnega Ostrovrharja, ki je stal vrh lestve in se pripravljal, da se popne čez predprsje. Za njim je lezel kvišku z mečem med zobmi Vitovec sam in za tem drugi vojaki. Semkaj je prihitela s krikom in vikom množica branilcev, in vnel se je ljut boj. Kamor je udaril Ostrovrhar, tam se je naredil prostor, a za enega padlega vojaka sta prihitela dva nova branit grad. Naskakovalec se je držal z levico vrhnjega zidu in mahal z desnico po nasprotnikih, ki so pritiskali od dveh strani z meči, bati in koli. Tudi na drugih krajih se je bil hud boj, a tam so cesarski laže odbijali napad. Pred gradom je stala lesena senica, kamor so spravljali v mirnih časih klajo za živino. Tja je vrgel Hohenwart gorečo baklo, in dasi je bila streha premočena od dežja, vendar se je vnela shramba in razlila svetel žar po bojnem polju. Kjer je bila nevarnost največja, tja, kjer se je boril Ostrovrhar, so hiteli najboljši junaki in ga napadali, da se ni mogel geniti. Ves togoten zbere vso svojo moč, zgrabi meč z obema rokama ter ga zavihti nad Hohenwartom, a v tem trenotju se polomi lestva pod toliko težo, omajana po silovitem mahanju. Radosten krik je zadonel iz gradu, Ostrovrhar pa je klel in hotel po vsej sili iznova naskočiti. A Vitovec ga je ustavil. Ker je spoznal, da je izpodletel naklep in da se bodo obleženci gotovo dobro čuvali, je odpeljal svoje čete, da se odpočijejo za prihodnji dan.

„Kaj pa zdaj?“ je vprašal cesar Hohenwarta, ki mu je prišel naznanit, da je napad odbit.

„Veličanstvo“, je dejal ta, „poslali bodemo brzega sla na Kranjsko, da nam pridejo na pomoč. Za en teden imamo živeža, da se lahko branimo; dotle pa pridejo rešilci.“

„Menite li, da nas bode še napadel Vitovec?“

„Gotovo, Veličanstvo! Če si je upal skovati tak naklep, bode napel vse moči, da ga izvrši. Nevaren sovražnik je, in treba nam je biti opreznim.“ Cesar je šel počivat, in vsi so se čudili njegovi ravnodušnosti. Tak je bil njegov značaj. Kadar se je vse okrog njega

balo in ga svarilo, da naj se ne zanaša toliko na božjo pomoč, da bi puščal vnemar človeško, je hodil on mirno svojo pot in se rešil več nego enkrat prav čudovito.

Hohenwart pa je iskal radovoljnika, ki bi si upal nesti zarana drugega dne skoz celjski tabor poročilo v Ljubljano. Ponudil se je Gregor, in vesel je potrkal Lambergar mladega junaka po rami in mu naročal, da naj jezdi le do brata Krištofa; vse drugo da bode ta oskrbel.

„A zdaj se pojdite najprej naspat“, se je nasmehnil Hohenwart. „Kar je potrebnega, pripravimo mi.“

Navsezgodaj je zbudil Žiga Lambergar Gregorja, mu izročil cesarska pisma do kranjskega deželnega glavarja, grofa Urha Schaumburga, in posebej listek do Krištofa v Črnelem. Na dvorišču je stal Hohenwart pred četo konjikov, in poleg njega je miril hlapec iskrega belca.

„Srečno pot torej, mladi vitez!“ je pozdravil poveljnik Gregorja. „Tu doboste najboljšega konja, kar jih je v gradu. Srbski knez ga je dobil od turškega sultana in ga podaril rajnemu grofu, ta pa meni. Ne prizanašajte mu; a kadar Vam opeša, se obrnite do prvega graščaka; vsled cesarske poverilnice Vam mora dati svojega najboljšega konja. Toda, Gregor, mimo Celja ne pridete. Obrnite se za Savinjo doli in potem ob Savi gori; in ko dojdete srečno na Kranjsko, naj se zažgo kresovi po gorah, nam v znamenje, da se bliža pomoč.“

„S Kranjskega se pač ne bodo videli“, je opomnil Žiga.

„Drevi še jih zagledamo od vseh krajev, ako Bog da“, je dejal poveljnik in skočil na konja. Gregor je zajahal belca, ki je nemirno bil s kopiti in grizel brzdo.

„Mi Vas spremimo“, je dejal Hohenwart, „da Vam odpremo pot, če jo nemara zapira Vitovec. A Vi, Gregor, bodite mirni in ne rabite meča, ampak ostroge, če hočete srečno dospeti, kamor ste poslani.“ Konjiki so vzeli Gregorja v sredo in se pomikali v jutranji megli polagoma po strmem brdu. Na vzhodu se je zaznaval dan, a spala je še vsa širna zemlja. Komaj se je čulo

topotanje konj po premočenih tleh, a ni ga preslišala prednja straža Vitovčeva. Obvestila je takoj krdelo vojakov, ki so bili pod gričem zaprli pot z rovom in nasipom. Urno je skočil oddelek jezdecev s konj in napadel branilce za okopi. Bili so očividno iznenadeni, in posrečilo se je cesarskim, da so jih po kratkem hudem boju pregnali na enem kraju in odprli pot našemu Gregorju.

„Z Bogom!“ je zaklical Hohenwart, in hura! so zavpili njegovi konjiki, ko je preskočil Gregor na urnem belcu široki rov in izginil za Savinjo. Curkoma so udrli za njim sovražniki in streljali s puškami in samostreli; Gregor pa se je nagnil konju za tilnik in oddrčal srečno proti gorovju, ki meji kranjsko deželo in štajersko.

VIII.

To bandero, dobro vem,
Da ljubljanskim gre ljudem.
N. ps.

V Črnelskem gradu pa je tarnala teta Mina, da ne bode videla Gregorja nikdar več. Grajski gospe se je zdel to nekak oponos; zato jo je karala, da je tako malodušna.

„Koliko let“, je dejala, „je že moj sin Žiga daleč od mene, in vendar ne tožim noč in dan.“

„A, milostiva gospa“, je odgovorila ona, „Vi imate dva sina, jaz pa samo Gregorja.“

„In še ta ni tvoj.“

„Cigav pa,“ se je ponesla teta, „če nima ne očeta ne matere? Samo mene ima še na svetu.“

A da ne pride nobeno poročilo o naših fantih, to ni skrbelo samo tete, vznemirjalo je tudi nevesto Lenko, ki je hodila popraševat po Mihi.

„Gotovo si je že izbral drugo, malopridnež“, je dejala nejevoljna. „Kako se kesam, da sem mu dala ves svoj denar! Zdaj pa druge napaja.“

Le Janeza, ki si je toliko domišljeval, ni pogrešal živ krst. Tako je na svetu. Naj smo še tako važne osebe, neobhodno potrebni nismo. Kadar odidemo, zapazi pač bližnja družba nekaj praznine; kmalu pa zaraste trava svežo prst, in najzvestejšim prijateljem se zdi povsem naravno, da nas ni več med njimi.

Gospodu Krištofu Lambergarju je bilo dolgčas, in odpravljal se je ravno na Krumperk obiskat prijatelja, ko se ustavi pred gradom na spenjenem konju Gregor. Takoj ga je spoznal Krištof in se prestrašil, kaj da pomeni njegov prihod.

„Slabe novice“, je dejal Gregor in lezel truden s konja. Krištof mu ukaže prinesti jedi in pijače in odpre nepotrpežljiv pismo svojega brata. Rdel in bledel mu je obraz, in roka se mu je tresla, ko je prebiral drobne vrste. Svojim očem ni mogel verjeti.

„Torej resnica!“ je vprašal, in glas je kazal razburjenost. „Vitovec oblega cesarja!“ Gregor je potrdil. Med tem pa sta prihiteli radovedni gospa in gospodična. Krištof je prikril svoj nemir, se nasmehnil in predstavil novega viteza in s tem le še povečal njuno radovednost. Molče je podal materi pismo. Tudi njej so prebledela lica in s strahom je uprla v sina oko.

„Jaz pojezdim takoj v Ljubljano“, je dejal Krištof, „in ne bode me domov, dokler ne rešimo cesarja. Gregor naj se izpočije in pride jutri za menoj; njegovo junaštvo bodemo praznovali po vojni.“

Prikazala se je izza ogla teta in takoj tudi spoznala Gregorja. Zadovoljna je gledala, kako ga obdaja grajska gospoda, kako mu segajo v roko, in z novo močjo se je je lotila stalna misel. Teta se je namreč že nekoliko bala, da utegne Anica vendar pozabiti Gregorja, ki ga toliko časa ne vidi. A zdaj je prišel; kako srečna ga je pozdravljala teta!

„Toda, teta“, je učila gospa, „to ni več stari Gregor; zdaj je slaven mož, vitez, ki je rešil cesarja.“

„Zdaj ga moram pa že vikati“, je dejala ona in se mu priklanjala, da jo je posadil poleg sebe, ker se je bal, da mu znori od veselja. Z največjo natančnostjo je moral povedati vso svojo zgodbo.

Krištofa pa sta napravljali na pot mati in sestra. Gospa se je spomnila, kako je očitala Mini, da se preveč boji za nečaka, in zdaj je tudi njej polnila srce bridka skrb. Krištof sam se je bal, da pride pomoč prepozno, ker je bil Vitovec na glasu, da se mu ne ubrani še tako trden grad. Tiha in žalostna mu je držala sestra šlem in meč. Bridka je bila ločitev od ljubega brata, ne manj bridka misel, nad koga ide v boj.

„Veseli se, Anica!“ je dejal Krištof. „Dan plačila se bliža Ostrovrharju, in pomnil bode, kdaj je razžalil tebe in mene.“ S solzami v očeh se mu je nasmehnila sestra in ga prosila, da naj se varuje Ostrovrharja.

„O, sam se ga ne lotim“, je dejal brat, „a mnogo psov zmaga tudi medveda. Toda z Vitovcem se moram poskusiti. Ta je pravi vrag, ta kriv vse vojne. Dokler ne pobijemo tega, ne bode miru.“

Naročal jima je še, kako naj varujeta grad v opasnih časih, se poslovil brž in skočil na konja, ki je pred vrati kopal s kopitom zemljo. Podkev je zaškrtnila, in Krištof je oddirjal proti beli Ljubljani. Gospa je gledala za njim, dokler ji ni izginil izpred oči, potem pa je šla zamišljena v svojo sobo in tam ga priporočala v goreči molitvi Bogu.

Anica pa je prisedla h Gregorju in teti in prosila, da naj pove Gregor vse še enkrat natanko. Kako zvesto da ga posluša, kako ji rdi in bledi obraz, to vse je opazila teta, in mnogo zvitejša, nego bi si kdo mislil, je menila kmalu, da ima opravka v gradu, in ju ostavila. „Mladi ljudje se radi sami kaj pomenijo“, si je dejala tiho in hitela v družinsko izbo, ki je imela okna ravno proti klopi pred gradom obrnjena. Popolnoma je bila srečna. Seveda, zakaj ne bi sedaj vzela Anica Gregorja, ko je postal tako imeniten gospod? Kako prijazna je bila zdaj tudi gospa z njim, kako lepo ga je pozdravil Krištof! Zdaj vleče drug veter. Kdo bi si bil mislil, da se bode Gregor tako izkazal! Nihče, nihče, razen nje, tete. Samo ona ga je prav poznala; gospa naj pa zahvali Boga, da dobode takega zeta, in pa njo, ki je sprožila to reč. Radovedna je bila teta, kdaj da bode gospa kaj omenila proti njej o tej stvari, in sklepala, da sama pa ne začne; zakaj ona je že

storila svoje, zdaj naj store pa drugi, ki jim mora biti več do tega. „Oh, kakor dva golobčka!“ je vzdihnila, ko je bila pogledala zopet skoz okno. Anici pa je tolklo srce, in komaj si je upala sopsti, ko je pripovedoval Gregor, kako kmalu bi bili umorili Ostrovrharja.

„In pri naskoku na grad tudi ni padel?“ je vprašala tiho in zardela, ker se je sramovala vprašanja. Gregor je trdil, da še živi, kolikor on ve, in moral je vse še iznova praviti. Potem pa je šla Anica z otožnimi svojimi mislimi v samotni vrt. Češnje so bile že odcvele, jablana pa ji je še sipala rdečkaste cvetke na črne lase. Ona se ni menila za to lepoto, ko ji je bilo tako težko pri srcu. Na boj je odšel brat, in Bog ve, če se vrne. In če zmaga, bode zmagal onega, na katerega misli ona s toliko bridkostjo in za čigar življenje bi tako rada dala svoje. In naj ohrani Bog tudi oba, razširil in uglobil se bode vendar prepad med njeno rodovino in njegovo. Oh, zakaj ga ne more pozabiti in v miru preživeti mladih dni!

Za njo je prišla teta, ki ji je bilo srce tako polno, da ni mogla več molčati. Zavzela se je hudo, zakaj da je Anica tako žalostna.

„Kaj bi ne žalovala, ko se odpravljajo na boj predragi naši!“ je odgovorila ona, in razlog se je zdel teti utemeljen; vendar je menila, da je Anica že dolgo časa tako otožna.

„Postarala sem se, teta“, se je nasmehnila ona.

„Pol leta vendar še ne postara človeka!“ se je čudila ona.

„Pol leta! — Eden dan ga postara. Poglej to breskev, kako je mršava od lanske toče.“

„Da, res. Postara lahko človeka en dan, a ga tudi pomladi. In tak pomladen dan bo prisijal tudi še naši Anici.“

„Nikdar“, je šepetala ona in pobesila glavo.

„Prišel bode“, je trdila teta, „in pripeljal v Črnelo mladega junaka; in Anici bode zopet zažarelo oko, in cvetela ji bodo lica kakor nekdaj.“

„Oh, teta“, je karala ona, „kako moreš gojiti tako nečimurne misli na tak žalosten dan! Ali meniš, da Gregor ne more pasti v boju?“

„Ne bode padel“, je dejala teta samozavestna. „Iz tolikih nevarnosti ga je rešil Bog; varoval ga bode še zdaj, ko bodeva medve doma molili zanj.“ Anici se je nekako zamalo zdelo, da bi morala ona moliti posebno za Gregorja, a rekla ni ničesar teti, ki je ni jenjala tolažiti z opisovanjem, kako veselo se bode vrnil Gregor. A potolažila je ni.

„Kako se boji zanj!“ si je dejala teta in ji prigovarjala, da naj le stanovitna ostane, ker premaga stanovitnost vse ovire.

„Oh, kaj pomaga meni stanovitnost!“ je vzdihnila ona in ostavila vrt.

„Gotovo misli, da je nima rad Gregor“, si je dejala teta in sklenila prositi nečaka, da govori z njo in z materjo, da se ne bode deklica mučila dalje časa. Šla je nadlegovat Gregorja, ki se je ravno spravljal k počitku. Brezobzirno mu je zastavila vprašanje, če že misli na kako nevesto. Debelo je gledal Gregor, presenečen, in lahno zardel, ker je bil res ravno mislil na Tajdo.

„Ne bodi sitna, teta“, se je branil.

„O jaz že vse vem“, je dejala ona zmagovita; „meni ne utajiš. In saj tudi treba ni, Gregor. Ali si že govoril z materjo?“

„Oh, pusti me pri miru, teta“, je prosil on. „Kako hočem govoriti z materjo; saj še z njo nisem govoril in ne vem še, če mara zame.“

„To pa jaz vem“, je dejala ona živahno.

„Ti da bi vedela!“ se je zavzel Gregor. „Odkod pa?“

„Odkod! Ali nimam oči? Če so prav stare. In tebi ni treba, da bi bil tako skromen in boječ. Kaj nisi fant, kakor se spodobi?“

„Teta, jaz se bodem prevzel, če me bodeš ti tako hvalila. Ampak ne skrbi zame. To se bode vse zgodilo ob svojem času.“

„A jaz ti pravim, da ne odlašaj“, je opominjala ona.

„Nocoj vendar ne morem iti snubit!“

„Ampak jutri.“

„Kaj pa še! Jutri pojdem v Ljubljano; iz Ljubljane gremo na vojno. Nespameten bi moral biti, da bi se pečal sedaj s takimi rečmi.“

„Bodem pa jaz govorila zate.“

„Bog ne zadeni, teta! Kadar se vrnem, takrat bodemo govorili.“

„A kar danes lahko storiš, ne odlašaj do jutri.“

„Zato grem tudi precej spat. Lahko noč, teta!“ Teta je kimala, da niso mladeniči več tako živi, kakor so bili v prejšnjih časih, in prepričana je bila, da ima Anica njega mnogo rajša nego on njo.

Krištof Lambergar pa je še pred mrakom dospel v Ljubljano in oddal glavarju cesarska pisma. Ko je zvonilo večernice, je že vedela vsa Ljubljana, da je cesar obležen, in na vse strani kranjske dežele so hiteli brzi sli klicat plemstvo pod orožje. Glavno mesto je bilo zbirališče. Ko pa se je storila noč, je vsplamenel velikanski ogenj na Šmarni gori; ne dolgo, in pokazal se je ogenj pri Sv. Joštu nad Kranjem in na Limbarski gori in na svetem Kumu, in kmalu so goreli kresovi po gorah od enega konca dežele do drugega, ker so bile vedno pripravljene grmade in čuvaji po višinah, da se je naznanilo, kadar je pridrl sovražnik v deželo. Preplašeni so si kazali ljudje kresove in popraševali, je li Turek v deželi. Duhovni gospod in graščinski oskrbnik pa sta jim razlagala, da silni Beham, to je Čeh, Vitovec, oblega cesarja. In novica o groznem Pegamu in stiskanem cesarju je šla od ust do ust in se izpreminjala in vekšala, čim dalje je prišla, čim dalje je hodila. Drugega dne, 1. maja, pa se je pripravljala na vojno vsa dežela. Brusili so se meči, ostrile puščice in kopja, čistili šlemi in oklepi. Vitezi so zbirali svoje hlapce, in med vriskanje pogumnih mladeničev se je mešal jok mater in sestra in nevest, zakaj strah je pretresal takrat tri dežele, kadar se je začulo ime Vitovčevo. Marsikateri izkušeni vojak je majal z glavo in dvomil, da bi oteli cesarja iz Vitovčevih rok.

Tudi Gregor je odjezdil s Črnelega; a slovo od Anice zopet ni bilo nič tako bridko, kakor je pričakovala teta. Po gradu pa je postalo tiho. Zgodaj so

se zapirala vrata, in s strahom in radovednostjo so čakali vsi novic o celjski vojski in izpraševali popotnike, ki so prihajali od štajerske meje. Najhuje pri srcu je bilo Anici, ki si je bila v svesti, da njej ne donese sreče nobena novica, naj dojde katerakoli.

Ko pa so sosednji Štajerci in Korošci zagledali kresove po kranjskih gorah, so menili, da je pridrl na Kranjsko Turek, in jih zažgali tudi in preplašili prebivalce. Po Gornjem gradu je bilo že tako vse vznemirjeno. Nobenega poročila ni bilo iz Celja; raznašale pa so se čudne govorice, katerim so ljudje verjeli tem rajši, čim groznejše so bile. Skrbeti je začelo priorja, a bolj še prelata. Pošiljal je sla za slom do kneginje, do Vitovca, do Ostrovrharja; nobenega, nobenega ni bilo nazaj. Pošiljal jim je sluge naproti, sam se napotil proti Savinjski dolini; nikogar ni srečal. O kako počasi so potekale bridke ure! Ko pa se je zasvetil kres in se je slišalo, da goré po vsem Kranjskem, in so plahi ugibali ljudje, da se godi nekaj strašnega, je zaslutil prior Vitovčevo nesrečo; opatu pa je zašel strah v ude in ga vrgel v posteljo.

Vitovec pa je oblegal cesarja in naskakoval grad v soboto ves dan. Večkrat so bili že prelezli izurjeni njegovi vojaki visoko obzidje, a vselej jih je pregnala posadka. Ko pa so trudni počivali zvečer oboji, se je izpolnilo upanje Hohenwartovo. Ognji so se zasvetili po savinjskih hribih. Z veselim vriskanjem so jih pozdravili obleženci. Postajali so po trdnjavi, zrli na zahod in jug in si kazali kresove in ugibali, kje gori ta, kje oni, in vesela nada jim je budila srčnost in vztrajnost. A zagledala je kresove tudi Vitovčeva vojska. In Vitovec je vedel, kaj da to pomeni, in se jezil in preklinjal; njegovim vojakom pa je upadal pogum.

„A mi jim zakurimo drug kres“, so jih osrčevali vodje, katerih se je bila lotila nestrpna želja, da si prisvoje grad, preden dobo pomoči. In da te ne bode pred tednom, je vedel Vitovec dobro; zakaj v tistih časih je vojna vselej vsakega presenetila. Kdo je v miru mislil nanjo, da bi se pripravljal, in kdo potem v vojni na mir, ko je požigal in ropal po svoji in tuji deželi!

Na snubitev je bil gospod Vitovec zdaj nekoliko pozabil, ko je imel posla za sto rok. Vrhutega je bil zopet sprt s kneginjo. Tisti večer, ko je bežal cesar v grad, jo je bil ostavil brez slovesa, kakor hitro se je začul šum in ropot. On je vedel takoj, kaj se godi. Ona, ki ni vedela ničesar, je ostala sama v največjem strahu. Prihitele so hišne in komornica, soproga barona Vajde, ki tudi niso vedele nič in se tresle še bolj. Poslala je po Ostrovrharja, po Soteškega; nikogar ni bilo. Tekli so sluge po komornika Vajdo, po tajnika Lenarta in našli svetovalnico obkoljeno od Vitovčevih vojakov. Sama je pisala kneginja ukaz na stražnega poveljnika, da naj takoj izpusti tajnika. A poveljnik je zmignil z rameni in menil, da mu je prepovedano pustiti koga vun ali noter razen Vitovca. Jezno je udarila kneginja z nožico ob tla, ko ji je prinesel sluga ta odgovor; a tajnika ni priklicala. Polagoma je zvedela, kaj da se je bilo zgodilo, in s strahom in grozo jo je navdala vest o predrznem naklepu. A da Vitovec njej ničesar ni bil omenil, niti je vprašal za svet, to jo je jezilo; in tako so se križala njena čuvstva, da ni vedela, ali bi želela srečnega uspeha nezaslišanemu početju ali pa, da bi izpodletelo. Le zavest, da se za njeno kneštvo ne meni nihče več, ji je stala živo pred očmi in ji polnila dušo z žalostjo in srdom.

„O, Helena“, je vzdihnila in si zakrila oči, ko je bila sama s komornico, „ali ne miluješ svoje kneginje, ki jo obdajajo sami sebični hinavci?“

Ta jo je tolažila, da ji posije po nevihti še solnce sreče.

„Sreče, sreče, Helena!“ je tarnala ona, in solze so ji zalile oko; „jaz je ne poznam. Kako malo dni sem preživela s soprogom! Največ niti vedela nisem, kod se bojuje, in le bala sem se vedno, da pride zdaj zdaj vest o njegovi smrti. In prišla je. Troje ljubih otrok mi je podaril Bog; a komaj sem se jih razveselila, mi jih je pobrala neizprosna smrt. In zdaj sem sama, sama na svetu; in kolika je moja veljava, to veš tudi ti. A naj bi bila še tolika, nikdar me ne odškoduje za nesreče, ki sem jih prebila. Kak siromak je, kdor stoji na visokem mestu! Njega vidi in gleda

vse. Naj poskusi enkrat ustreči svojim željam in ne le vedno zahtevam zavistnih gledalcev, konec je njegove slave. Kar je storil dobrega, to se pozabi; slabosti se mu ne odpuste nikdar. Na odru stoji kakor glumač, ki igra za denar. Kaj bodo rekli gledalci in poslušalci, to ga skrbi vedno. A miru mu ne da njih hvala, priganja ga le k večjemu trudu; graja pa ga peče tem bolj, čim manj jo je zaslužil. Tako se drevi brez pokoja za senco slave, ki beži vedno pred njim, dokler ne obnemore. Potlej ga slave: živel je zanje, zase ne.“

„Oh, pač res, milostiva kneginja“, je pritrjevala komornica, vesela, da se kneginja vendar enkrat obrača na ono pot, na katero jo je ona že tolikokrat napeljevala; „kaj je boljše mirno življenje v sladki nezavisnosti, ko storimo lahko to, kar smatramo sami za dobro in lepo, ne, kar se drugim zdi. Preostaja nam časa, da mislimo nase, na svojo dušno in telesno srečo. Kakor trenotje je človeško življenje, in še to kratko dobo nam zagreni slavohlepnost; tako se odrekamo časne sreče in zaigramo često tudi večno. O da bi milostiva kneginja spoznala pravo svojo srečo!“

Pazljivo jo je poslušala kneginja Katarina, a ko je spoznala mer njenih besedi, je postala nejevoljna in je zamerila komornici, da jo je prijela tako hitro za besedo; lačen gost, ki se brani jesti, nam zameri takisto, ako mu verjamemo. Dostojanstva so pač bremena, katera malokdo odloži rad, bodisi vaški župan, bodisi vladar na prestolu, naj še tako hrope pod njimi. Premišljevala je kneginja nekaj časa in menila, da bi bilo pač prijetno ubežati nadlogam in skrbem; a kaj, ko jo vežejo važne dolžnosti, in niso še prišla leta, da bi smela misliti na mir. Mlada komornica, ki ni razumela gospe, pa se ni dala premotiti, ko je videla priliko, da si olajša srce. Živo ji je opisovala sladkost mirnega življenja in iskreno jo je vabila v ta svoj raj.

„Tako lahko govori komornica“, je dejala kneginja ostro, „a kneginja ne. Kamor nas je postavil Bog, tam moramo vztrajati, naj nas tare tudi nesreča. Jaz sem kneginja in se ne odrečem svojih pravic, in meč mi je dan, da kaznujem krivico. Bog je z menoj, On bode pokoril moje nasprotnike.“

Helena si ni upala črhniti več besede; kneginja pa bode kmalu spoznala, koliko več bridkosti nam prizadene naša maščevalnost nego tuja krivica.

Prišlo je poročilo, da se je cesar rešil v grad in da ga Vitovec oblega. Helena se je čudila, da je sprejela kneginja novico s tako hladnokrvnostjo. A ta je takoj pregledala in presodila novi položaj in prespala tisto noč mnogo mirneje nego gospod Vitovec. Drugega dne pa se je posvetovala z doktorjem Lenartom in komornikom Vajdo. Menila je, da so njene razmere zdaj jasne in ugodne, ker je Vitovec, na katerega se odkonca ni mogla zanesti, storil korak, ki ga je sprl s cesarjem na veke, tako da je zdaj primoran ostati njen pomočnik. Doktor Lenart pa je bil drugačnih misli. Dokazoval je, da so se obrnile stvari za njo na slabo, zakaj cesar misli gotovo, da je ona osnovala naklep; boj da je zdaj skoraj neizogiben; ako zmaga cesar, se bode znosil nad njo; ako pa dobo zmago Vitovec, bode gospodaril tod le on.

„In kaj bi bilo zdaj storiti?“ je vprašala kneginja neprijetno presenečena, ko ni mogla ugovarjati tajnikovim razlogom. Ta pa je menil, da bi bilo najboljše dogovoriti se o vsem dodobrega s cesarskimi svetovalci, ki jih je ujel Vitovec, jim povedati, da je ona popolnoma nedolžna nad tem napadom, in jih poslati k cesarju, da se poravna spor. Cesar bode sedaj voljnejši; pod ugodnejšimi pogoji se bode sklenil mir, in ona se bode rešila nelepe zavisnosti. Ta svet ji je ugajal, in poslala je takoj Lenarta in Vajdo do svetovalnice, kjer sta bila zaprta brata Ungnada in krški škof Ureh. A prestregel je poslanca sam Vitovec, in ko je slišal, da sta prišla vabit ujetnike h kneginji na obed, je vedel takoj, kaj da se namerava. Nakratko je zavrnil poslanca, češ, da so to njegovi ujetniki, s katerimi nima nihče razpolagati razen njega. In da bi v njegovi odsotnosti kneginja vendar ne občevala z njimi, jih je odpeljal še tisti dan Jošt Soteški v svoj trdni grad.

Lahko si mislimo, s kakimi čuvstvi je sprejela kneginja ta odlok in s kakim obrazom potem Vitovca, ki je prišel na čelu mestnih starejšin naznanjat, da je

mesto izvolilo njo za svojo vladarico, da ji hoče drugega dne priseči zvestobo in jo prositi, da naj potrdi mestu stare pravice. To oznanilo je bilo nekak strelovod, na katerega je napeljal njeno jezo Vitovec. In kneginji so res radostno bleščale oči, ko je odgovarjala prijazno poslancem in jim zagotavljala svojo milost. A pozabila ni razžaljenja in mignila Vitovcu, da naj ostane. Ta je prekrižal roke na prsih in čakal, na vse pripravljen, kdaj se bode usula toča.

„Kdo Vam je ukazal“, je vprašala, „napasti cesarja in zmešati tako naše pogodbe?“

„Ukazal?“ je vprašal Vitovec zategnjeno. Izraz mu ni ugajal, vendar je mož prikril nejevoljo. „Kdo? Vaša korist, milostiva.“

„In če Vam izpodleti, kar ste pričeli po svoji glavi, kdo bode trpel?“ Vitovec je zmignil z rameni. „Čujte, gospod baron, jaz nimam ničesar opraviti z Vašimi spletkami in kovarstvi in zanaprej zavračam vsako krivdo, ki bi se utegnila izvrniti name.“

„Umejem, milostiva“, je dejal oni porogljivo; zakaj bil je take volje, da se mu ni ljubilo prizanašati nikomur. „Ako se posreči načrt, želi boste Vi; ne li? Ako se pa ponesreči, trpim naj jaz! Že velja! A proti meni vendar ni treba kazati take nedolžnosti!“

„Kako, gospod baron!“ je vzkliknila ona, ki jo je polila od nejevolje rdečica. „Vi vendar mene ne dolžite sokrivnje!“

„Bog ne daj, milostiva! Vi niste vedeli ničesar. Ko sem zbiral jaz vojake, ste mislili, da bodo za parado; prepričani ste bili, da napravljamo v Gornji grad le pomladanski izlet, in ko je bežal cesar, ste menili Vi, da tečemo mi za njim, ker je pozabil v mestu zlatnino in srebrnino, svoj pečat in tri svetovalce. Kdor Vam tega ne verjame, mora biti pač hudoben. A bojim se, da bode cesar tako hudoben — če nam uide, seveda. Če ga pa ujamem jaz, potem, pri moji veri, bo moral Vam verjeti, karkoli mu boste natvezli. Ah, milostiva kneginja“, sedel je na stol, njej nasproti, „česa se bojite?“

„Krivico storiti se bojim“, je dejala ona zmetena in osupla nad toliko smelostjo in odločnostjo.

„Kaj je pravica? kaj krivica? V zasebnih zadevah nam pove to sodnik. Kdo pa sodi države? Nihče. Tukaj velja: salus rei publicae suprema lex; korist in pravica sta tu dve besedi za eden pojem. Državnik, kateri največ koristi, ta je najpravičnejši; najkoristnejši pa je oni, ki je najrazumnejši. Zatorej se ne govori o pravičnih in krivičnih državnih naredbah, ampak o pametnih in nespametnih. Ako napadete Vi sosednjo državo, če tudi brez vsakega povoda, ste jo napadli po pravici, če ste si jo osvojili; ako Vas pa odbije sosed, potem seveda ste si po krivici izkušali prilastiti tuj imetek. Zatorej počakajmo s sodbo, milostiva! Moj načrt še ni izvršen. Ako se mi posreči, bode vse slavilo mojo državniško modrost, in nobenemu državljanu se ne bode oglasila tanka vest, da bi mu branila uživati sad mojih kovarstev. Ako mi izpodleti, potem bode vpil ves svet, da sem krivičnik in sebičnež in kaj vem kaj še. Moč in uspeh, to je pravica; nemoč, neuspeh — krivica.“

„Strašna načela“, je dejala kakor sama sebi kneginja. „Načela divjih zveri.“

„Tako nekako; in čudno bi pač bilo, če bi zapovedovali bedaki razumnikom in strašljivci junakom.“

„Zapovedovati in ropati ni eno; tudi nismo mi zverine, ampak ljudje in kristjanje. Vaša načela pa so povsem poganska.“

„Možno“, je dejal oni, „da me je pohujšal doktor Lenart, ki vedno zagovarja neomejeno oblast gospodarja nad podložnikom. In vendar je oblast po moči mnogo manj krivična nego oblast po rojstvu.“

„Da, da, in krivično ravnajo starši, ki zapuščajo otrokom, kar so si pridobili; saj bi morali prepuščati najmočnejšemu razbojniku“, se je rogala kneginja.

„To je zasebna reč, milostiva; a v državnih, pravim jaz, ne velja pravica, ker ni sodnika.“

„O da, je sodnik, ki vidi vsako krivico in ne dela razločka med zasebnim in državnim pravom. Vi, gospod Vitovec, pa ste se zagrizli v načela, ki so Vašemu srcu in razumu tuja. A glejte, da se ne boste pritoževali o krivici, kadar pride kak močnejši in zvitejši nad Vas. Jaz pa se ne zanašam le na Vaš meč;

prva in najmočnejša opora je moja pravica, druga pa ljubezen in zvestoba mojega ljudstva.“

„Ki se Vam bode jutri poklanjalo kot svoji vladarici“, je opomnil Vitovec in se priklonil.

„In sicer radovoljno in iz ljubezni.“

„Gotovo; in če bi ne gorela komu prav iskreno, mu bodemo podkurili. Čemu pa imamo oklopnike v mestu?“

„Razžaljivi ste, gospod Vitovec“, je dejala ona nejevoljna, „in v čudnem svitu mi kažete zvestobo, ki mi jo boste prisegli jutri.“

„Milostiva“, se je on izgovarjal, „dokazal sem Vam že, da se popolnoma sklada Vaša korist z mojo, in da je najina zveza baš zato trdna, ker je naravna.“

„A kadar bode zahtevala Vaša korist kaj drugega kot moja, se bode razdrla ta trdna in naravna zveza. A čujte, kaj zahteva sedaj moja korist! Izročite mi cesarske svetovalce, ki ste jih ujeli.“

„Obžalujem, milostiva“, je ugovarjal oni, „da ne morem ustreči Vaši želji. Poslal sem že vse tri v varnejše zavetje.“

„A vendar ste slišali iz ust mojega tajnika, da zahtevam to jaz sama.“

„Ne zamerite! Jaz nisem mogel verjeti, da bi bila to res Vaša želja. Mislil sem, da Vam je to le svetoval Vaš tajnik, ki se meša v vse potrebne in nepotrebne reči in bi rad pokvaril z jezikom, kar smo dosegli mi z mečem. Dokler nismo dovršili, kar se je pričelo, je pogajanje neumestno. Cesar seveda bi se sedaj rad pogajal, da dobo premirja in časa in pomoči; a preverjeni bodite, da je Vam na škodo, kar ugaja sovražnikom. Naj Vam svetuje doktor Lenart ali baron Vajda, karkoli hoče, jaz ne privolim v to nikdar, kar bi škodilo Vam.“

Kneginja je stisnila ustni, ker je spoznala, da ji on ustreči noče, ona pa ga prisiliti ne more. Treba je počakati ugodnejše prilike, si je mislila, da mu pokažem, kdo sem jaz in kdo on. S hlinjeno prijaznostjo ga je odslovila; a dolgo je še zamišljena hodila po sobi

in preudarjala, kako bi izvila Vitovcu vojno moč iz rok. Vitovec pa je njo in njene pristaše obdajal z ogleduhi in stražami, da bi se ne pogajali skrivaj s cesarjem. Taka je bila ta trdna in naravna zveza.

Napočila je nedelja, dne 1. maja, in ko so se Kranjci napravljali na vojno, so praznovali Celjanje veliko slovesnost. Po službi božji so se zbrali v knežjem dvorcu mestni starejšine, veljavnejši plemiči in poveljniki vojaški z Vitovcem, da se poklonijo kneginji, izvoljeni vladarici, in ji prisežejo zvestobo. Ona je potrjevala mestu pravice, katere je uživalo doslej, in delila milosti na vse strani. Zvonovi so zvonili, godci so piskali in mladina je pela in plesala. Na glavnem trgu so pekli celega vola, in zastonj se je napil vina, kdor je bil žejen. „Živela kneginja!“ je vpila lahkoživa množica. Kdor pa je videl dalje nego ped pred seboj, se je ozrl semtertja na sivi grad nad mestom, ki je tako resno gledal doli na lahkomiselno vrvenje, in se ni mogel ubraniti skrbem za bodočnost. Vitovec je hodil po mestu in s prijaznim smehljanjem pozdravljal na desno in levo in poslušal, kaj kriči ljudstvo. Zakričal je tuintam kak vojak: „Živio Vitovec!“ a množica je vpila: „Živela Katarina!“ in Vitovec si je grizel ustni in se jaro nasmehnil in hitel proč, če bo morda drugje začul svojo slavo.

Drugega dne pa so se nadaljevali naskoki na grad še ljuteje. Vitovec je nabiral novih vojakov, da je nameščal padle, in se pripravljal na vsak slučaj. Postajal je od dne do dne neučakljivejši; a strast in spretnost se je razbijala ob trdnem zidovju in hrabrosti obležencev. Pretekel je teden, in trobenta je baš klicala naskakovalce iz boja k počitku, ko pribeži po cesti od Žalca tropa vojakov. Bili so ostanki enega oddelka, ki je bil na Vitovčev ukaz zaprl cesto nad Ločico, tam kjer se Crni graben odpira proti Vranskemu. Prinesli so poročilo, da se bliža cesarju pomoč s Kranjskega, nad štiri tisoč mož, katerih sami niso mogli udržati. Dasi je Vitovec pričakoval novico, vendar ga je pretresla. Lotevala se ga je malosrčnost in sklical je vodje k posvetovanju. Svetoval je ta to, oni ono.

„In ti, Ostrovrhar, kaj meniš ti?“

„Jaz?“ je odvrnil ta. „Poskusimo jutri zarana še en naskok. Toliko časa nas že preganja nesreča, morebiti se vendar kaj prevrže.“

„In če nam izpodleti zopet?“

„Potem se bodemo morali pa mi braniti. Mesto obdaja visok okop in širok rov.“ Vitovec pa je molčal in zrl temno predse. „Poskusimo se na planem!“ dé naposled.

„Izborno, Vitovec! Vrag ga vzemi, kdor beži!“ je vzkliknil Ostrovrhar, drugi so molčali. A Vitovec se ni šalil; obupna trdovratnost mu je narekovala smeli načrt. Po tolikih nezgodah se ni zmenil za nobeno nesrečo več in privadil se je misli, da bode to zanj zadnja bitka. Bolj iz navade ko iz namena je pregledoval kraj, odločen za bojno polje, in pripravljal vse potrebno za poslednji naskok.

Tudi ta se ni obnesel, in treba je bilo misliti na sprejem novih gostov. Vitovec je zagradil prehode iz gradu, da ne bi se posadka zedinila s prihajajočo vojsko. Meščanstvo je zasedlo okope okrog mesta, vojaki pa so se postavili na obeh straneh ceste, levo krilo naslonjeno na Savinjo. Ko je šla ura na poldne, se je vzdignil oblak prahu od Žalca sem; kmalu so se začula konjska kopita in žvenketanje orožja in zabliskali so se v solncu šlemi in oklepi. Radostno je zavriskala posadka na gradu, ko je zagledala zaželeno pomoč, in krepko se je odzdravilo iz vrst dohajajočih vojščakov. A kako ostrmé Kranjci, ki so pričakovali sovražnika za okopi, ko se vzdigne tiho in mirno proti njim z naperjenimi kopji razvrščena za boj vojska Vitovčeva. Nastal je v njih vrstah precejšnji nered, ko so klicali poveljniki prvim oddelkom, da naj obstoje, in zadnjim, da naj hité. A preden se je tukaj pričel boj, je planila grajska posadka na sovražnike, ki so ji zastavljali pot, jih vrgla nazaj na glavno vojsko Vitovčevo in ustavila to ob Savinji. Medtem so se bila razvrstila kranjska krdela, spredaj konjiki, za njimi pešci, in se pomeknila proti mestu. Razločevali so se vitezi po okrašenih šlemih in pisanih ščitih, in ugledal je Apfaltern svojega starega sovraga, Jošta Soteškega, in zavrela mu je kri od togote.

„Jošt je moj nasprotnik!“ je zavpil in nagnil kopje.

„In Vitovec moj!“ je dejal Krištof Lambergar in si potegnil šlem čez obraz.

„In kdo se hoče pomeriti z Ostrovrharjem?“ je vprašal glavar Schaumburg; a tiho je bilo vse, dokler ni pognal konja naprej naš Gregor in se oglasil.

„Vi, mladi vitez?“ se je nasmehnil grof. „Oj nikar, da ne bode za Vami jokala mati in nevesta. Ampak trije skupaj ga napadimo, morebiti ga bodemo strahovali.“

Trobenta je zapela in oklopniki so se spustili v dir, da se je potresla zemlja. Apfaltern je trčil ob Jošta in ga takoj vrgel iz sedla, da je obležal nezaveden. Vitovec je priskočil v obrambo, da so odnesli onega hlapci; a Vitovca zadene v tem trenotju kopje mladega Lambergarja. Celjski poveljnik je imel trudnega konja, ki se je sesedel pod silnim udarcem, da je zdrčal jezdec na tla. „Hura! Lambergar je podrl Pegama“, so zakričali Kranjci in pritisnili, in slabo bi se bilo godilo pod težkimi meči in bati baronu Sternberškemu, da ni privršel Ostrovrhar. Namah se je naredil prostor. Vitovcu so pomagali vojniki zopet na konja. Oni pa je planil v sredo nasprotnikov, in ječali in hreščali so pod njegovimi udarci jekleni šlemi in trdni oklepi. Tu se je nagnil konjik in zrožljal s konja, tam onemu se pobesila otrpla roka, da se je umeknil iz prednjih vrst. Zopet so napredovali Celjanje, ki jih je izpodbadal in osrčeval Vitovec. Gregorja pa je bil grof Schaumburg razžalil in gnal ga je mladostni pogum, da se vendar poskusi z Ostrovrharjem, in naperil je kopje proti njemu. A sreča mu je bila zopet mila; zakaj Janez Ostrovrhar se je domislil naenkrat, da se ima še maščevati nad Hohenwartom. Obrnil je konja in vpil Vitovcu, da naj se trdno drže, on da ide nad cesarja. Razveselili so se ga na levem krilu, kakor plitvine plavalec, ki mu pojemajo moči. Srčnost in telesna moč sta takrat največ odločevali boje, in obojega je imel Ostrovrhar na prebitek. Ustavil je bil prodirajočega nasprotnika in spravil stranki zopet v

ravnotežje. Huje se je vnel boj, in Ostrovrhar se je preril po silnem naporu že blizu cesarja; a kogar je iskal, tega ni dobil, in delal si je gaz zopet po drugi strani, ko ga dojde jezdec poslan od Vitovca, da naj pride na pomoč desnemu krilu. Njegov odhod je bil dal premoč nasprotnikom, in korak za korakom je potiskal grof Schaumburg Vitovca nazaj do rova. Godrnjaje je prihitel Ostrovrhar s svojimi hlapci pomagat. Sovražno kopje mu je bilo podrlo konja, in razkoračen je stal v prednji vrsti in se branil mnogobrojnim sovražnikom. Kadar so prihruli konjiki nádenj, je klical hlapcem, da naj bijejo konje po gobcih. Konji so se spenjali, obračali in mešali vrste, in besno je mahal na desno in levo Ostrovrhar in kopičil mrtva trupla okrog sebe. A čez trupla so lezli novi sovražniki brez konca in kraja. Tako so se borili vroče ure, in zmaga se ni hotela nagniti na nobeno stran. Med hreščanje jekla in železa se je mešalo ječanje ranjencev in zamolkli stok borilcev, ki so zamahovali na nasprotnike. Redčile so se vrste Celjanov; a tako zagrizeno so se bojevali, kakor da jim je vsem navdehnil Vitovec obupni sklep, da zmagajo ali padejo. Cesar je gledal, kako umirajo zanj hrabri vojščaki, in inako se mu je storiio. Rešen je bil, in pot mu je bila prosta; a uvidel je, da ima, če zmore tudi Vitovca, še utrjeno mesto pred seboj, in da bode stalo še mnogo, mnogo krvi, preden je vzame. Da bode prej ali slej njegovo, o tem je bil preverjen, in sklenil je počakati ugodnejšega časa. Ko je ukazal, da ima prenehati boj, so ga pregovarjali vitezi, ki so stali poleg njega, in ga rotili, naj dovoli še en napad, ker že omahujejo sovražniki. A on se ni dal pregovoriti. Trobenta je poklicala borilce iz boja, in vojski sta obstali nedaleč vsaksebi, druga proti drugi obrnjeni. Trudni vojaki so posedli po tleh z orožjem pred seboj. Silno je že bila zaželela malega oddihljaja vojska Vitovčeva, in ne bila bi se mogla več dolgo braniti kljubu trdovratnosti poveljnikovi in junaštvu Ostrovrharjevemu. Nestrpen je čakal Vitovec, kaj da nameravajo nasprotniki. Cesar pa je skrbel, da dobo celjski grad čvrsto posadko in živeža in orožja za celo leto.

„Jaz pa pojdem z vami v Ljubljano“, je dejal, „v ljubo mojo kranjsko deželo, da ji potrdim pravice in izkažem novih milosti za zvesto pomoč.“

„Hurá, živio cesar Friderik!“ so klicali vojaki in vihteli meče, tako da je skočila Vitovčeva vojska pokoncu in zgrabila za orožje. Oni pa so se razvrščali in napravljali na odhod. Vesela slutnja je obšla nasprotnike, a niso si je upali verjeti izprva. Kakor luč iz daljne hiše trudnemu popotniku, ki je zašel ponoči, tako je prisvetilo njim rešenje, in nemi so stali v svojih vrstah, da ne bi izzvali močnejšega sovražnika. Le prešernemu Ostrovrharju ni dala miru burna kri. Šel je klicat Lambergarja in vpil, da se morata še poskusiti.

„Dobro“, je odvrnil ta in pristopil; „a sedaj ne utegnem, ker odhajamo v Ljubljano.“ Oni pa se je čudil in vprašal, če vzamejo s seboj padle tovariše.

„Ali pa jih pokopljemo mi“, je dejal, „z vso častjo. Jaz sem porok.“ Kmalu je bilo sklenjeno kratko premirje. Vitovčeva vojska je prenočila v mestu, cesarski pa so taborili v majhni daljavi. Oskrbeli so ranjence, pokopali mrliče, drugega dne zarana pa odrinili vesele vriskajoč, s cesarjem v svoji sredi, proti beli Ljubljani.

IX.

Zamišljena njegova glava,
Srce mu v prsih je tesno.
S. Jenko.

Kakšne pojedine, kakšne veselice so se vrstile v Ljubljani, s tem ne bodemo dolgočasili bralca. Cesar je bil prijazen in milostiv in je plačeval bogato vsako zaslugo; najtopleje pa so sijali žarki njegove milosti na brata Lambergarja. A on je bil tudi strog sodnik, ki je klical pred sodnji stol nasprotnike. Poslal je sla v Radovljico s pozivom, da se ima mesto pokoriti v enem tednu, in domislil se je tudi menihov gornjegrajskih in jih pozval na odgovor.

Zopet je jezdil lepega majnikovega dne vitez Gregor — zakaj on si je bil izprosil ta posel — proti Gornjemu gradu. Navdajala pa so ga sedaj mnogo prijetnejša čuvstva nego takrat, ko je prihajal v ta kraj od celjske strani. V sladke sanje utopljen je premišljeval, kaj se je bilo vse zgodilo v tem kratkem času; koliko je prestal nevarnosti, kako je rešil cesarja, kako ga je povzdignil ta v viteški stan in mu obljubil izbrati primerno last, ko podvrže nasprotnike. Spomnil se je svojega bivanja v Gornjem gradu, in slikala je mlada domišljija vročim željam najsrečnejši izid; kako bode presenetil Tajdo, ko bode ravno sama šivala doma; vprašal jo bo, če je še huda nanj, in ona mu bo podala roko; tedaj jo poprosi, da naj bode njegova žena in pride na njegov grad, in Tajda bo zardela in se ga ne bo branila; pater Benedikt ju bode poročil in potem popelje on nevesto in njeno mater na svoj dom; tašča bode s teto oskrbovala gospodinjstvo, on pa bode vodil ljubo ženko ob bistri vodi po zelenem logu.

„Stoj!“ zagrmi nad njim osoren glas. Konj skoči prestrašen v stran, in nehote zgrabi Gregor za meč. Iz gošče pa je stopila trojica bradatih vojakov.

„Po kaki pravici me ustavljate?“ je vprašal Gregor.

„Mi smo samostanski hlapci“, je odgovarjal načelnik, „in hočemo vedeti, kaj Vi iščete tod.“ Gregor je povedal, da ima važna pisma na opata; oni pa so ga hudobno pogledovali in šepetali med seboj, ker so ga bili spoznali. Odvedli so ga v samostan in mu odpeljali konja, a namesto pred opata je prišel Gregor pred vojaškega poveljnika, ki mu je ukazal, naj mu odda pisma. Gregor se je branil, češ, da so na opata, na nikogar drugega.

„Kaj! Izdajalec se upa meni ustaviti!“ je zarohnel poveljnik nad njim, in padli so po njem hlapci, ga zvezali, mu odvzeli pisma in ga vrgli v ječo.

Tu je zdaj premišljeval, kako si sreča in nesreča podajata roko v človeškem življenju. Zavest, da trpi po krivici, ga je tolažila zelo, a mu malo pomagala; in lahko si je tolmačil ravnanje poveljnika, ki hoče, ne da bi se menil za blaginjo samostana, preprečiti pomirjenje. O da bi vedel pater Benedikt, kaj da se

z njim počenja! Ko je prišel ječar, je izkušal Gregor z njim govoriti. Prosil ga je, naj pove opatu ali patru Benediktu, da je on pokrivem v ječi. A neprijazni dedec ni dal nikakega odgovora in le migal z rameni. „Tu bodem moral pač čakati“, si je dejal Gregor vdano, „dokler se ne posreči cesarskim popolnoma ugnati Vitovca. Toda kdaj bode to!“ Kakor je bil prej poln najlepših nad, tako je mislil zdaj malosrčen, da je že konec vse njegove sreče.

A bližala se je rešitev, odkoder se je je nadejal najmanj. Rekli smo že, da je bil samostanski krčmar Tomaž pameten mož in za tako starodavne čase jako praktičen politik. Odkar je bil zapazil, da se svet suče, je postal oprezen; malo je govoril, mnogo poslušal. Kaj se godi doli pri Celji, bi bil neznansko rad izvedel. In slišal je tudi mnogo. „Cesar je ujet, Vitovec je pobil cesarsko vojsko!“ so kričali vojaki in pili na upanje. „Preklicani bahači!“ se je srdil Tomaž, „ustijo se in ustijo, plačali pa ne bodo. Cesarja bodo ujeli! Da, z jeziki!“ Opazoval je tem bistreje, kako se drže menihi; in ko sreča slučajno gospoda priorja, sname oddaleč kapico, se prikloni nizko z glavo in s koleni in vpraša prijazno in prostodušno, če bi smel prirediti v svoji krčmi ljudsko veseličico na čast slavni zmagi. Prior ga je premeril od vrha do tal, a Tomaž se je znal narediti tako neumnega, da se mu je prior nasmehnil in menil, da naj še počaka z veselico. „Kaj sem rekel!“ si je dejal Tomaž, ko je bil sam, in mahnil je z desnico prek glave. „Ti preklicani vojaki, ti ležnivci! Kako lahko bi speljali človeka v nesrečo! Jaz naj vpijem: živio Vitovec, živela kneginja! potlej naj pa zmaga cesar! O ne boste me! Nisem tak bedak.“ Inako se mu je storilo, ko je premišljeval, kako huda reč da je politika, če človek ne ve natanko, odkod vleče sapa. Prenagli se lahko pri najboljši volji in zabrede takorekoč po nedolžnem. On je za kneginjo z dušo in s telesom, če je res zmagala. Toda saj ni; in ni ujet cesar, ne; le bahavi vojaki tako trobijo. Rdeč od jeze je poklical hčer Jerico v klet k sebi. „Punca“, je dejal in vzdignil roko, „ti mi nimaš piti na zdravje kneginje in Vitovca, in ne zabavljati na cesarja!

Umeješ? Če ne, te bodem jaz pretepel kakor ajdovico. Pusti pri miru vojake in reci, da ne smeš piti. Zapomni si!“ A težko je bilo izpolnjevati tako zapoved pri tako veselih gostih, in dan na dan se je tresel skrbni oče, da ga spravi nepremišljeno dekle v nesrečo. Z ječarjem sta si bila pa dobra prijatelja, ker sta imela med seboj nekako tiho društvo najvišje fruktifikacije premožnejših ujetnikov. Če se je namreč tem zdela hrana slaba — in za to je skrbel ječar — je namignil ta, da bi dajal Tomaž za dober denar drugačne; da, dobilo bi se celo pijače pod posebnimi pogoji. Tako se je zgodilo, da je Tomaž takoj vedel, kaj se je bilo prigodilo Gregorju. Zdaj mu pa radovednost ni dala več miru. Kdo bi mu mogel bolje povedati resnico in mu pokazati pot, katere bi se bilo držati, kakor ravno Gregor? Takoj drugega dne ga je obiskal.

„Kako je že?“ je vprašal skrbno zgovorni mož, „ali je res cesar ujet in Vitovec zmagal?“ Gregor se je posmejal in ga poučil o poslednjih dogodkih.

„No, vidite!“ je dejal oni. „Jaz sem tudi vedno tako trdil, da cesar ne more biti zmagan. A ti preklicani širokoustneži, ti vojaki, tako lažejo, da bi jim preprost človek res utegnil verjeti. In kake neprilike lehko potem zadenejo človeka! Ni li res, gospod Gregor? Vi ste pameten človek. Kaj se bom vlekel jaz za kneginjo! Ali imam kaj dobička od tega? In zakaj bi zabavljal na cesarja, kaj? Ali mi je storil že kaj žalega? Ali nosim jaz svojo kožo naprodaj kakor ti bahači? In če se kaj primeri, ti bodo odnesli pete. Kaj jim bo pa kdo vzel, ko nimajo nič? Jaz pa ne morem ubežati s kletjo. Ni li res?“ Gregor, ki je takoj previdel, kaj je prignalo Tomaža, je porabil priliko in ga jel strašiti, da pride cesarska vojska, ki bode vse razdejala.

„In meni popila vse vino“, je dodal tiho sam pri sebi stiskani krčmar. A Gregor mu je povedal, kako si lahko nabere zaslug, da se mu ne bo zgodilo nič žalega: povedat naj gre opatu ali patru Benediktu, kje da je on, in da bi rad govoril z njim.

„Pri moji veri!“ je dejal Tomaž, „to bodem tudi storil. K patru Benediktu pojdem. Opat je bolan, in s

patrom Benediktom tudi laže govori navaden človek. A, gospod Gregor, jaz bodem storil še več. Jaz Vam pošljem vsak dan mesa in kupico vina, da boste vedeli. In plačati ni treba takoj; kadar boste laže. Jaz Vas počakam tudi cel mesec, ker ste pošten človek. In, kaj ne? če pridejo cesarski, boste Vi tako govorili, da se nima meni zgoditi nič hudega. Vedite, gospod Gregor, v srcu sem jaz popolnoma za cesarja; a kaj hočete? Saj veste, kaka druščina zahajo k meni. A naj pride res cesarska vlada, videli boste, kako bodem jaz rjul: živio cesar! in ne zmenim se za par poličev, če jih dam tudi zastonj, gospod Gregor.“ Ločila sta se zadovoljna oba, in Tomaž si je mel roke, ponosen na svojo politično modrost, češ, da je vse to že vedel on sam.

Gregorja pa je obiskal kmalu pater Benedikt, prestrašen, po kaj da je prišel v sovražni kraj. Gregor mu je razložil natanko povod svojega prihoda, in kako da je ravnal z njim poveljnik.

„To so žalostni nasledki naše nepremišljenosti“, je tarnal pater in zagotavljal Gregorju, da bode še danes rešen. Pravil mu je, da je prelat nevarno zbolel, kako pusto je postalo življenje, odkar gospodujejo vojaki v Gornjem gradu, in kako se boje, da se še shujša. Gregor pa mu je prigovarjal, naj izkuša pregovoriti opata, da pošlje zastopnika k cesarju.

„Prelata bi že pregovoril“, je menil oni, „a on se noče več pečati s posvetnimi rečmi, in vodstvo je v rokah gospoda priorja.“ Gregor pa je sukal pogovor na domače stvari in vprašal, kako se godi sestri.

„In kaj pa Tajda?“ je dejal na videz malomaren.

„Oh, ta je vedno dobre volje“, je dejal oni, ki ga niso zanimale rodbinske razmere, ko je imel toliko drugih skrbi. Popraševal je le po Vitovcu, po vojni, po cesarju, in zaman je čakal Gregor, da pride Tajda na vrsto. Zdelo se mu je, da oni nalašč noče govoriti o njej, in na jeziku mu je ostala vroča želja, da bi jo videl. Postal je malobeseden, in ločila sta se.

Prior pa je bil jako nejevoljen, ko je slišal o svojevoljnem postopanju vojaškega poveljnika. Poklical ga je predse, in preplašeni so se povpraševali menihi,

nad kom da tako kriči, in skriti čakali, kdo bode prišel iz njegove sobe. Priplazil se je gospod poveljnik in tiho klel in ni se oziral ne na desno, ne na levo, ko je koračil v svoje stanovanje. „O da bi vedel za ovadnika!“ je stokal in stiskal pesti.

Po Gregorja pa je prišel sam prior; prosil ga je odpuščenja, ga pogostil in spremil do zaseke proti kranjski strani. A ko ga je vprašal Gregor, kaj da naj odgovori cesarju, je menil, da se bode o tem še posvetoval. Odjezdil je Gregor, vesel, da se je rešil, in nezadovoljen, da se je izšlo vse drugače, nego je bil pričakoval. „Stric in nečakinja, oba sta še huda name“, si je dejal, „in Tajda se meni zame kakor za lanski sneg.“ In kdaj pride zdaj še v te kraje! In če pride še katerikrat, Bog ve, kje bode ona! Oh, zakaj vendar ni razodel stricu želje, da bi jo rad videl še enkrat! Gotovo bi mu jo bil uslišal. — Seveda, ljubi Gregor! A prej bi si bil moral to reč premisliti; kesanje ti zdaj ne pomaga nič. Sploh ima pisatelj z zaljubljenimi ljudmi velik križ. Samo zavirali bi kolo časa in tok povesti. Zakaj ni vprašal Gregor, kje da so njegovi tovariši, hrabri Jernej, prostodušni Janez in ženin Miha? Pozabil, seveda. Oj, ni ga egoista nad zaljubljenca! In tako nič ne vemo, kaj počno slavni Dobljanje v Gornjem gradu, in prišla bode vprašat nevesta Lenka in tudi ne bode zvedela ničesar.

A kako zvesto je poslušala Tajda, ko ji je pripovedoval stric čudno zgodbo Gregorjevo! Ponosna je bila nanj in mu odpuščala skoraj, da se je oslavil na stroške celjskih mogotcev. Vedno je še izpraševala, kako je bilo to, kako ono, in kaj je še govoril, in čakala nepotrpežljivo, da bode stric še kaj povedal. A zaman. Kaj! nje ni nič omenil? nič pozdravil? Neizrečeno je užalilo to njen dekliški ponos. Da bi ona marala zanj, ko on ne vpraša po njej, Bog ne daj! Obrnila je pogovor na drugo stran.

„A Vitovec je vendar zmagal cesarja“, je dejala zmagoslavno. Stric je menil, da še ni konec vojne; a nje to ni strašilo, ker je bila prepričana, da bo zmagala kneginja, ki zapoveduje takim junakom. Njej je nad vse ugajalo burno življenje, ki se je bilo pričelo

v Gornjem gradu. Utrdbe so se popravljale, živež dovažal, vojaki se vežbali po dvoriščih in pred samostanom. Vse je govorilo o junaštvih Ostrovrharjevih in zvitih naklepih Vitovčevih in nepotrpežljivo čakalo vsako sredo sla, ki je prihajal iz Celja s polno torbo dobrih novic. Kako rada bi bila Tajda v Celju, kjer se toliko zgodi vsak dan!

Starost pa ne ve ceniti prijetne razburjenosti, ki jo provzroča nagel tek dogodkov; želi si miru, in da bi enolično lezli dnevi, kolikor ji je še prisojenih. Benediktu niso polnile srca vesele nade; bal se je bodočnosti, ne toliko zaradi sebe, kolikor zaradi nečakinje.

Cesar pa se je jezil v Ljubljani na gornjegrajske menihe in čakal, da se mu pokore. Važen posel ga je zadržaval ondi: ustanavljal je škofijo ljubljansko in pridno pisaril v Rim kardinalu Eneju Silviju in papežu, in v Dunajsko Novo mesto opatu cistercijenskemu, ki naj bi odstopil bodoči škofiji faro sv. Petra v Ljubljani in v zameno dobil faro mengiško. Prešel je teden, iz Gornjega grada še ni bilo ne poslanca, ne poročila; čakal je cesar še en teden, potem pa mu je pošla potrpežljivost. Zbral je okrog sebe veljake kranjske dežele in jim razložil, da je ustanovitev škofovske stolice zagotovljena.

„In če velja kaj moja beseda pri svetem očetu“, je dejal, „bode prvi škof ljubljanski moj zvesti Žiga Lambergar. Da se bode mogla pa vzdržati stolica, ji odkažemo dve graščini iz celjske dedine, Goričane in Gornji grad.“ Opomnil je nekdo, da sta oba grada še v celjskih rokah, a cesar se je nasmehnil in menil, da se je treba ravnati po Norimberžanih, ki ne obesijo nikogar, dokler ga nimajo. „A Goričane“, je dejal, „vzamemo gredoč, ko pojdemo nad Radovljico. Gornji grad bode pa osvojil v mojem imenu gospod Krištof Lambergar, in varuh bodi ondi moj rešitelj Gregor. Menihi naj si pa iščejo po drugih samostanih zavetja.“

Prve dni meseca junija je ostavil cesar z velikim delom kranjske vojske Ljubljano in se napotil proti Kranju. Grad Goričane, čigar zarastle razvaline se vidijo še dandanes nad novim škofovim gradom, so

vzeli vojaki z naskokom. Nekaj dni se je mudil cesar v Kranju in potrdil meščanom stare pravice, katere so pa ti dvesto let pozneje tako uspešno skrivali pred zvedavim Valvazorjem, da še dandanes ne vemo kaj prida o njih.

Sredi meseca junija je stala cesarska vojska pred Radovljico, ki jo je branila precej močna celjska posadka. A ni se mogla ustavljati dolgo. Mesto je padlo; cesarski so je utrdili iznova, preskrbeli z živežem in vojaki pod poveljstvom Gašparja Lambergarja in spremili cesarja do koroške meje, kjer ga je pričakovala vojska koroških stanov, da mu pomaga in pridobo celjsko last po Koroškem.

X.

Pa kakor govoril,
Tako je res storil:
Prišel je na pir.
S. Jenko.

Bil je lep poletni večer, ko je jezdil Gregor na strani Krištofa Lambergarja v družbi mnogih drugih vitezov proti domu. Sreča mu je sijala z obraza. In kaj bi ne, ko mu je šlo vse tako pogodu! Ko se je poslavljal od Žige Lambergarja, ga je bil poprosil, da naj dovoli patru Benediktu, da ostane do smrti v Gornjem gradu, in preprosil ga je bil. Kako prijetno družbo bode imel Gregor in kako veselo živel kot poveljnik! Krištof ga je popraševal, kako bi se dal najlaže napasti samostan, a Gregor je komaj odgovarjal, utopljen v sladke misli. Tovariši pa so bili glasni in dobre volje, da se je vojna tako hitro končala, in da gre cesarju vse tako lepo izpod rok. V Radovljici so hoteli prenočiti pri Lambergarjevem sorodniku.

„Kako smo se pa zasukali?“ je dejal mlad jezdec in postal s konjem. „Dozdaj je bil tukaj zahod, zdaj se pa žari nebo na tej strani.“

Tovariši so obstali in gledali in gledali in menili, da to ni večerna zarja, ampak ogenj, požar, in ugibali,

kje da bi gorelo. Pognali so konje. Žar je rasel na vse strani, in ko so jezdili skoz prvo vas, so slišali kričanje ljudi, da gori Radovljica. Zunaj vasi pa jim pribeži naproti v največjem neredu tolpa konjikov. Ne vedoč, kaj to pomeni, izdero vitezi meče in jih ustavijo. Takoj spozna med njimi Krištof svojega sorodnika, Gašparja, brez šlema, vsega okrvavljenega.

„Rešite se!“ jim je klical. „Vitovec dere za nami.“

In pokazala se je v bližini tropa oklopnikov z naperjenimi kopji. Marsikateri junak je prebledel, ko je slišal to novico; konje pa so obrnili vsi in odjezdili naglo proti Jesenicam. In res, komaj je bil odšel cesar iz dežele proti Beljaku, je pridrl za njim skoz Črni graben Vitovec, ki je bil dobil vojakov z Ogrskega in Hrvaškega. Upal je, da dobode cesarja še pred Radovljico; a mesto je bilo že v cesarskih rokah. Razkačen je ukazal takoj naskok, in ni mu odpovedala sreča. Mesto je bilo zopet njegovo, cesarska posadka deloma ujeta, deloma pobita ali razkropljena. Ko je zopet utrdil mesto, je drl za cesarjem na Koroško branit celjske gradove.

Tako se je vnel ljut boj za bogato dedino, in tri dežele, Štajerska, Koroška in Kranjska, so čutile vse nadloge brezobzirnega bojevanja. V cesarskem imenu so napadali Štajerci, Korošci in Kranjci celjsko last. Vitovec jo je branil v imenu celjske kneginje, pravzaprav pa zase. V vednih bojih so previhrale njegove čete vso Kranjsko, predirjale vso Koroško in podile nasprotnike iz celjskih pokrajin. Preden je padel prvi sneg, je bilo v Vitovčevih rokah skoraj vse ozemlje celjskih grofov. Zmago za zmago so slavili Celjanje; kneginja Katarina pa se ni mogla veseliti prav iz srca. Hvaležna je bila svojemu poveljniku, občudovala ga je, a rada ga ni imela. S tesnobo in strahom je pričakovala trenotja, ko se vrne na čelu svoje vojske kot gospodar. Često se je posvetovala z zvestima svetovalcema, doktorjem Lenartom in baronom Vajdo. Ta je menil, da se ima Vitovcu odvzeti poveljništvo, oni pa je dokazoval, da ima kneginja pravico, da spravi s poti sitnega moža kakorsibodi. Kneginjo je streslo tako govorjenje, in Lenart se je jezil, da ji ne ugaja

njegova brezobzirna zvestoba. A ona ni hotela nič slišati o skrajnih sredstvih, ker se je zanašala, da se izlepa iznebode Vitovca; treba da je le podkupiti del njegove vojske in potem se bode stopilo na noge. Izbrala je za ta nevarni posel komornika Vajdo in ga poslala z mnogo denarjem na Koroško. A baron Vajda se je vrnil kmalu; izpodil ga je bil Vitovec, češ, da ne potrebuje nadzornika. Kako se je Vitovec s tem zopet prikupil kneginji, si lehko mislimo. Šepetal ji je v prvi jezi peklenski duh hude misli, da ima prav doktor Lenart, da ni treba izbirati sredstev; rajša je že poslušala tajnika in zlorada se je spominjala besed Vitovca samega, da v državnih zadevah ne velja zasebna pravica, in da proti upornikom ni krivično nobeno postopanje.

„Milostiva kneginja“, je dejal tajnik, „dajte meni pooblastilo, in jaz Vas rešim kmalu vseh skrbi. Vam ni treba nič videti, nič slišati.“ Baron Vajda pa ni odobraval teh nasvetov in je menil, da je treba misliti na brambo in ne pustiti Vitovčeve vojske, kadar se vrne, v mesto. Nabiral je on posebej vojakov za kneginjo in skrbel, da so se meščanje pridno urili v orožju in se prijateljili z njegovimi vojniki. Češče je vabila mestne veljake kneginja na obed in pridobivala si je s prijaznostjo njih srca. Lenart je raznašal resnične in neresnične besede, s katerimi je bil Vitovec žalil meščanstvo, podtikal mu je, da izkuša izpodriniti kneginjo, in zadovoljen je opazoval, kako raste sovraštvo proti oblastnemu poveljniku. Kneginja pa ni še popustila svojega načrta, da odtuji Vitovcu vojsko. Mislila je, da prej le pravega moža ni bila izbrala, ki bi bil poveljniku kos. Prišel ji je na misel drug, ki je bil pri vojakih baš tako v číslih kakor Vitovec, a priljubljen še mnogo bolj, namreč sam Ostrovrhar; ta naj bi z njeno pomočjo izpodnesel onega.

Dnevi so postajali mrzli, in semtertja je že pobelil sneg poljane. Vitovec je zavaroval koroške trdnjave s krepkimi posadkami, da bi opazovale in ustavljale cesarja, ki se je mudil v Velikovcu; sam je odrinil s precejšnjo vojsko proti Celju. Ker je izprevidel, da je radodarnost najpopularnejša vladarska čednost, je ob-

daril bogato vse svoje vojake. Ti so ga že pozdravljali kot grofa celjskega in prepevali vso pot svatovske pesmi. Vitovec se je spomnil tudi, da je baš preteklo leto, odkar je kneginja Katarina vdova, in da je zadoščeno že vsem zahtevam ženske zvestobe in dostojnosti. In vendar ni zagledal z lahkim srcem mesta celjskega. Sprejem je bil slovesen, a nekako hladen. Povabila je kneginja na obed poveljnike, a ukazala tudi, da naj se utabori vojaštvo zunaj mesta, češ, da še ni pripravljenih stanovanj. Vitovec je malo osupnil in sklenil ostro paziti na vse, kar se godi na dvoru. Ljubeznivost gostoljubne kneginje so si razlagali poveljniki po svoje. A ona je kazala veselo lice, ko so ji dušo polnile skrbi. Izvršitve svojega načrta ni smela dalje odložiti; še ta dan je morala govoriti z Ostrovrharjem. Po obedu so moški še obsedeli, kakor je bila takrat nelepa navada, in Ostrovrhar je bil že precej dobre volje, ko ga pokliče kneginja skrivaj k sebi. Bila je neizrečeno razburjena; zakaj morala se je kmalu odločiti njena usoda. Premišljevala je, kaj bode, če ji odreče Ostrovrhar in razodene nakano Vitovcu. Vstopil je povabljenec, ona pa je bila tako zmetena, da dolgo ni našla besede, ki bi napeljala razgovor v pravi tir.

„Milostiva kneginja“, je dejal Ostrovrhar, nič prav zadovoljen, da je moral ostaviti prijetno družbo, „poklicali ste me.“

„Da, res“, je menila ona in mu ponudila stol. Pričela ga je hvaliti, koliko uslug da ji je že storil, kako se je izkazoval v vseh bojih in zatemnil slavo marsikaterega veljavnejšega moža. „Ne laskam se Vam“, je dejala; „saj ve ves svet, da ste v zadnji bitki pri Celju Vi rešili našo čast in naše mesto, ko je bil spravil Vitovec oboje v največjo nevarnost.“ Ostrovrhar je mahnil z roko, češ, ne omenjajmo teh malenkosti, a hvala je déla tudi njemu dobro.

„Milostiva“, je dejal, „kadar se reče: Udrimo in hurá! takrat ni boljšega od mene. A Vitovec je boljša glava. On si zna pomagati, ko misli nas kdo, da je že vse izgubljeno. Mi planemo na sovraga, kadar ga vidimo pred seboj; a on ga zna zasačiti in se mu ogniti, če je treba; zakaj on je vedno poln načrtov in naklepov.“

„Jako lepo“, je dejala ona, „da na svoje stroške povzdigujete prijatelja; a jaz vendar vem, da bi bili Vi takisto dober poveljnik kakor on, in z lahko vestjo bi Vam jaz izročila svojo vojsko. In izročila Vam jo bodem tudi; zakaj, da govorim naravnost, baš zaradi-tega sem Vas poklicala.“

„In Vitovec?“ je vprašal Ostrovrhar.

„Vitovec!“ je ponavljala ona v zadregi, nepripravljena na to vprašanje, in ker se je sramovala nekoliko svojih naklepov. „Njega čaka druga čast“, je dejala in živo zardela. Takoj si je bistroumni Ostrovrhar raztolmačil rdečico; nekako po domače se je nasmejal in ji voščil mnogo sreče. Ona pa je naročala, da naj ne omeni o tem ničesar Vitovcu.

„Brez skrbi“, je dejal on, „jaz znam govoriti, kadar je treba, in molčati. Presenetili bodemo Vitovca, milostiva; kaj ne?“

„Da, popolnoma presenetili. Če ne, nam utegne izpodleteti vse.“

„No, no, no“, je tolažil oni. „Kaj pa hoče izpodleteti! A lepše je vsekako, da ne sluti on še ničesar.“

„Ne samo lepše, gospod Ostrovrhar, ampak najnujnejša potreba“, je poudarjala ona, on pa je prikimaval, češ, ženskam so pač malenkosti važnejše od poglavitnih reči. „Vi morate najprvo pridobiti vojaštvo.“ Ostrovrhar je mrmral, da je to nepotrebno; zakaj če ga kneginja postavi za poveljnika, se mu mora pokoriti vse. A ona je ugovarjala in menila, da naj poskrbi, da mu bodo vojaki tako slepo vdani, kakor so sedaj Vitovcu, in da je treba k temu denarja.

„Gola istina! Treba je denarja, milostiva kneginja“, je menil junak in skočil pokoncu.

„In baš tega morebiti Vi nimate na prebitek, gospod Ostrovrhar. Ne zamerite!“

„Bog ne daj, milostiva, da bi Vam jaz kaj zameril. A Vi vidite človeku na dno duše in pregledate ga na prvi pogled.“

Ona se je nasmehnila prostodušnemu možu in omenila, da mu nakaže na svojo blagajnico denarja, a on da naj ne štedi.

„Brez skrbi!“ je dejal on. „V vojski nimate viteza, ki bi znal bolje obrniti denar. Preden mine teden, ne bode več vprašal po Vitovcu noben vojak; vse bode vpilo: živio Ostrovrhar!“

„In potem se zmeniva dalje“, je dejala ona in mu podala roko; on pa jo je pogledal premeteno in opomnil modro, da se žalovanja naveliča sčasoma vsak poštenjak.

„Vsi ljudje so enaki“, si je dejala kneginja sama, vesela, da se ji je posrečil zviti naklep. „Svoji koristi žrtvuje vsakdo najzvestejšega prijatelja.“

Ostrovrhar pa je zopet poiskal druščino, ponosen, da mu zaupava kneginja svoje srčne skrivnosti. Sumnjivo in zvedavo ga je pogledoval Vitovec, ki je slutil, odkod da prihaja, oni pa se je skrivnostno namuzal in sedel na svoj prostor. Vitovec je bil jezen; zakaj dosle ni skrival Ostrovrhar ničesar pred njim; obrnil se je v stran s porogljivim smehom na ustih, češ, zvedel bodem vendar tvojo skrivnost.

Preprijazno je sprejela kneginja še tisti večer Vitovca. Natanko ji je moral opisati vse svoje vojevanje; posvetovala sta se o zvezi s kraljem Ladislavom, o naskoku na celjski grad in urejala druge važne reči; a ko je vprašal Vitovec, kdaj da napravita svatbo, je menila, da mora žalovati še ta mesec, smrtni mesec rajnega grofa. Zadovoljen se je poslovil Vitovec; a ko je začel premišljevati njene besede in njeno vedenje, se ga je lotevala nejevolja; in kakor tolmačijo sumnjivi ljudje sploh najnedolžnejšo stvar tako, da se jim krepi in opravičuje sumnja, tako se je vprašal tudi on, zakaj da je bila tako prijazna, zakaj ne ponosna in ravnodušna kakor po navadi. Oh, ona že ve zakaj, on pa tudi! Prišel je podkupljen dvorni sluga in povedal, kako dolgo in prisrčno da se je menila kneginja z Ostrovrharjem; tudi par besedi je bil ujel sluga. Pobesila se je Vitovcu glava, ko je v mišli utopljen hodil po sobi. Zakaj je Ostrovrhar tako skrivnosten! Ako bi mu bila naročila kneginja kaj poštenega, ne bi on skrival. Oj, pleto se zanke, in ujel se bode Vitovec, ako ni oprezen! Prav nesrečen je bil. Dokler se je vojskoval, je imel mir v srcu; zdaj pa se je pričel

notranji boj, mnogo mučnejši od onega. Najbolj ga je bolelo, da se mu odtujuje Ostrovrhar. To je bil edini prijatelj, ki mu je on zaupal vse, in ta kuje zdaj proti njemu Bog ve kake naklepe! Vprašala ga je vest natihem, če ni on enako ravnal ob tej in oni priliki; a takoj ga je začel opravičevati razum, da se je vedel on pač čudno proti cesarju, da se vede nekako čudno proti kneginji; a razžalila sta ga bila cesar in kneginja, oni je njegov nasprotnik, tej pa je že obilno zadostil za krivico. Ostrovrharju pa je bil vedno najzvestejši prijatelj, odlikoval ga je vedno, veselil se z njim in žaloval. Če ga izdaja Ostrovrhar, kdo ga ne bode izdal o priliki! Vitovec, ki že prej ni mnogo čislal človeškega rodu, ga je začel zdaj zaničevati in sovražiti. A hudo ga je skelelo čuvstvo osamelosti. Zakaj ljudje smo navezani drug na drugega, in nesrečnež je odljudnik, dasi nikdar ne brez svoje krivde. Bistro naj pregleda svojo dušo in zapazil bode v skritem kotu čepečo ničemurnost, ki mu šepeče, da je on mnogo boljši od drugih; in če je tako moški, da jo iztira, bo zagledal za njo kup svojih napak; in dasi so morebiti manjše od tujih, vendar ne bode videl več samo tujih; kakor nam hribci, ako stoje blizu nas, zastavljajo razgled celo na visoke gore. Gospodu Vitovcu pa ni prišel na misel ta pomoček; kakor bi marsikateremu drugemu tudi ne, ker živimo ljudje bolj vnanje. Preudarjal je le, kako bi se rešil iz zagate. Ali bode kos kneginji in Ostrovrharju? Hladni razum mu je zanikaval vprašanje; strast mu je velevala, da naj se poskusi z obema. Vsaj poskrbi naj, da se ne bosta smejala na njegove stroške. Vojska je njegova, vsi poveljniki razen Ostrovrharja so zanj, kaj bi se bal! In Ostrovrharjeva krivda, ali je tako dokazana? Sme li po videzu obsoditi izkušenega prijatelja? Morebiti je pa Ostrovrhar zvest! „Oj, da bi bil!“ je vzdihnil Vitovec, in zasvetila se mu je iskra upanja, ki jo je skrbno netil v svojem srcu. Sklenil je nikomur ne verjeti razen svojim očem in ušesom, in nadejal se je, da se kmalu razprši bridka sumnja.

Drugega dne sreča Ostrovrharja. Ostro mu pogleda v oči, ki so ga prijazno pozdravljale, in napelje

pogovor na kneginjo in nerazumno njeno vedenje. Ostrovrhar, sicer tako odkritosrčen, je molčal trdovratno. A bil je baš tako vesel kakor Vitovec čemeren, tako da ga je začel oštevati Ostrovrhar, češ, da ni nikdar zadovoljen in vesel in kazi celo drugim veselje, in da še vreden ni take žene, kakršna je kneginja.

„Meniš, prijatelj?“ je siknil oni med zobmi, ne da bi ga pogledal. „Ti se imaš pač za vrednejšega.“

„Boljši mož bi bil jaz gotovo“, se je hudoval prijatelj. „Ti ne smeš misliti, da ugaja ženskam vedno premišljevanje in vse tiste skrivnosti, ki nam kisajo srce in obraz. Bodi vesel in ne kliči slabih časov! Povej, kaj imaš zopet, da ti odvalim kamen od srca!“

„Ti meni?“ se je rogal Vitovec. „Odkdaj si pa tako zvit? Moje skrivnosti hočeš vedeti, a svoje hraniš záse.“

„Jaz, skrivnosti?“ je odgovarjal oni počasi, nekoliko oparjen. Spomnil se je dogovora s kneginjo in na jeziku mu je že bila beseda, ki bi bila pomirila sumnjivega tovariša. A premagal se je, ker je mislil, da bi pokvaril kneginji veselje, in ker je hotel dražiti Vitovca, ki ga je srepo gledal. „Aj, kako si zvedav!“ se je zagrohotal. „Potrpi in počakaj!“

„Morda še ni vse pripravljeno?“ je vprašal oni zlobno.

„Ne še“, se je rogal Ostrovrhar, kar je kačilo Vitovca še bolj.

„Torej hitite, da vas ne prehitim jaz! To ti povem, Ostrovrhar!“ je zapretil Vitovec in ga ostavil. Oni pa se je grohotal za njim, vesel, da ga je tako razjezil, in preudarjal, kako se bode Vitovec sam smejal svoji jezi, ko ga iznenadijo prijetni dogodki; zakaj dobri Ostrovrhar je bil preverjen, da izpregovori kneginja v par dneh odločilno besedo.

Vitovec pa ni dvomil več, da ga je prodal prijatelj in se zarotil s kneginjo proti njemu. Bridko je bilo spoznanje in sklonilo je glavo ponosnemu možu. Razvrstili so se zopet pred njegovimi očmi važni dogodki prešlega leta. Kolika moč je bila v njegovih rokah, ko se je bil ustavil kneginji in se dogovarjal s cesarjem, ko mu je ponujal kralj Ladislav povelj-

ništvo svoje vojske, ako mu izroči grofijo! Potem se je bil sprl s cesarjem in se maščeval nad njim; odbil je vse sovražne napade in priboril kneginji vso prejšnjo last. In kaj je priboril sebi? Ničesar. Oj, grenki sad grenkega truda! Kaj je bilo treba vseh naporov! Čim dalje je premišljeval razmerje med nagibi in uspehi svojega delovanja, tem bolj mu je silila v glavo zavest, da je vedno srečen, kadar dela za druge, vedno nesrečen, kadar zase kaj ukrene. Baš ko je priplaval do brega, mu strmi nasproti pečina, in zaman išče trudna roka opore, ki bi mu pomagala na suho. „Ni mi usojeno“, si je dejal potrt; „a tudi kneginji, tej pisani kači, ne bode!“

In gospod Vitovec, spreten s peresom kakor z mečem, je sédel in pisal dolgo pismo! In ko je spisal, je prebral pisanje še dvakrat, je zgenil in zapečatil. To ga je bilo nekoliko umirilo. Hodil je nekaj časa zamišljen semtertja po sobi, potem pa vteknil pismo v žep, si dal pripeljati konja in jezdil počasi po cesti od mesta. Takoj so ga obsule zopet neprijetne misli. Zakaj je nahujskala kneginja proti njemu Ostrovrharja? Zakaj mu ne odreče naravnost, če ne mara zanj? Kdo jo more siliti! — Boji se očividno, da se ne bi on maščeval in ji potegnil raz glavo knežje krone, ki jo je on postavil nanjo. In, bogme, bojazen ni prazna. Sama pa nima moči, da bi to preprečila; zatorej išče zaveznika; in izbrati bi si ne bila mogla boljšega. „A jaz jima zmešam račun“, si je dejal razjarjen. — „Če me ne prehitita.“ Mraz ga je pretresel pri tej misli. On jezdi mirno svojo pot, in ura poteka za uro; onadva ga pa zalezujeta in pridobivata z denarji in laskanjem pomočnikov, in kadar bode večina poveljnikov na njuni strani, ne bode več nobene rešitve zanj. Koliko častnikov pa mu je še zvestih? In on niti ne poskuša raztrgati mreže, ki se bode kmalu zadrgnila nad njim. In kaj potem, če ga dobe v pest sovražniki, ki ga črté toliko huje, kolikor bolj se ga bojé! Burno je obrnil Vitovec konja in dirjal nazaj proti mestu. V taboru je oddal konja in se napotil peš med šatori proti domu. Vojaki so sedeli okrog ognjev pri večerji in se pogovarjali in šalili.

„Dober poveljnik bode“, je menil eden.

„Ostrovrharja misliš“, se je oglasil drugi. Vitovec pa je postal v temi in poslušal radoveden in sumnjiv, kaj da se govori.

„Da“, je dejal zopet prvi. „Ne bode nas tako strahoval in ne gledal na vsak vinar.“

„Nocoj napaja častnike pri „črnem volu“, je povzel oni. „Jutri večer pridemo pa mi na vrsto.“

„Bog ga živi!“ je odgovoril tovariš. „Ni ga boljšega viteza.“ Bled od jeze je hitel Vitovec iz vojaškega stana. „Torej vse že dogovorjeno in uloge že razdeljene!“ si je dejal bridko. „O zle slutnje moje, kako se uresničujete! Ženska me je prekanila; in jutri nemara nisem že več poveljnik, nemara že ujetnik in —.“ Ni si hotel dopolniti misli. Kaj, ko bi vdrl s svojimi vojaki v mesto in zajel zarotnike! A negotovo in opasno bi bilo početje, ko ne ve, na koga se sme zanesti; in morebiti pa častniki še niso popolnoma pridobljeni, in spravi jih nemara še na pravo pot, če stopi naravnost med nje.

Pol jezen, pol pobit je hitel naravnost v imenovano krčmo. Oddaleč mu je že donel naproti vesel hrup, in uho je dobro razločilo Ostrovrharja. Oj, kolikokrat mu je ljubo zadonel v boju njegov grmeči glas, kako je osrčeval svojce in plašil sovražnike! A sedaj mu je presedal, in čul je iz njega zlobno roganje. „Živio naš poveljnik Ostrovrhar!“ je kričala glasna druščina, in kozarci so zveneli, ko je vstopil Vitovec. Spogledali so se veseli tovariši, in nastal je mučen molk. Bliskoma je pregledal Vitovec vso družbo, kakor je stala po napitnici okrog Ostrovrharja. Na njegovi desnici je zapazil Jošta, ki se mu je zdel posebno v zadregi.

„Bog te živi, Vitovec!“ je zakričal Ostrovrhar, zgrabil vrč, nalil kozarec do vrha in ga nesel Vitovcu. A ta ga je pomeril mrzlo od vrha do tal in zavrnil kozarec rekoč: „S teboj ne pijem iz enega kozarca.“

Oni ga je gledal in strmel, kakor da ne bi verjel sam svojim ušesom; a polagoma so mu pririle v zavest nesrečne besede, togota je napela žile na sencih vročekrvnega moža, in grozno so se zabliskale temno-

modre oči. A preden je izbruhnila razbrzdana jeza, so ga obsuli tovariši, prestrašeni in popolnoma neveščí, kaj da to pomeni, in ga vlekli nazaj za mizo, ko je kričal, da more le kri izprati to sramoto. Jošt pa je pogovarjal Vitovca in ga prosil za žive in mrtve, da naj prisede, da poravnajo prijateljski krivdo, ki jo je gotovo rodila žalostna pomota.

„Jaz, z vami sedel pri eni mizi!“ je dejal ta trdo. „Nikdar ne! Tukaj sem; izderite meče in posekajte me! Kaj gledate? Nimate poguma! A da delate spletke za mojim hrbtom, za to seveda ga ni treba.“

Ponosno je gledal Vitovec v zmešnjavo, kjer se je rval Ostrovrhar z osuplimi tovariši, ki so ga držali; zasukal se je po peti in odkoračil. Tam pa se je vnelo hrupno popraševanje, kaj da pomenja vse to; ugibali so tako in tako in prigovarjali razkačenemu Ostrovrharju, da naj počaka par dni, da se razjasni položaj. Vitovec pa je šel po temnih ulicah v knežji dvorec. Neka posebna sila ga je gnala, da pospeši usodo. Kaj mu je bilo mar življenja, ko je doigral nehvaležno ulogo! Straže ga niso zadržavale, ko so ga spoznale; a ko je prišel pred sobe kneginje Katarine, sta mu prepovedala vstop stražnika. Izlepa se ni dal odpraviti Vitovec, po vsej sili je hotel govoriti s kneginjo. Odznotraj je poslušal prepir baron Vajda in poleg njega doktor Lenart. Tudi kneginja je vedela, kdo da čaka zunaj, a ob tej uri ni hotela sprejeti Vitovca. Zdaj je imela priliko, da mu pokaže, kdo da je gospodar, in pogum ji je dajal dogovor z Ostrovrharjem. Tajnik pa je namigaval njej in komorniku, da bi se dala prilika še bolje porabiti.

„Ostrovrhar se gosti s častniki“, je dejal, „vojaki so vsi zunaj mesta; slavni mož je sam. Primimo ga!“ Lahna rdečica je polila kneginjo. Zapeljiv je bil nasvet, in kdo ve, če bi se bila srdila, da ga je izvršil Vajda na svojo roko. Premišljevala je nekaj časa; a kadar začne človek premišljevati, z Bogom, smeli načrti!

„Ne, ne“, je dejala razburjena. „Potrpimo še nekoliko časa! Kadar iztakne, česar išče, si vsaj ne bodemo očitali, da smo se prenaglili.“ Vajda se je poslovil od kneginje in za njim tajnik, ki ga je zadržaval

za rokav: „Čujte, gospod baron, priliko porabiti, to umejem jaz drugač.“ Zamahnil je z roko. „Nobeden pes ne bo zalajal.“ Komornik je pomislil, zmignil z rameni in menil, da kneginja ne ukazuje tako. Osorno in oblastno je odpravil Vitovca, svojega nasprotnika, ki ga je bil tako sramotno iztiral iz tabora.

Vitovec je moral iti. Premišljeval je, zakaj se mu ni zgodilo nič žalega, ko je vendar prišel sam med zarotnike; zakaj ga ni dala kneginja prijeti, ko je imela tako priliko in toliko povoda. Vojakov se bojé, si je dejal in ostavil mesto, da prenoči med vojaki, katerim edinim je mogel še zaupati. Ali pa hočejo postopati z njim po strogem redu in ga postaviti pred sodišče. Bridko se je nasmejal. In kdo jim brani postaviti za poveljnika Ostrovrharja! „Oj, Ostrovrhar, Ostrovrhar“, je tarnal silni mož, „prej bi bil mislil, da steče Savinja navkreber proti planinam, nego da me ti prodaš. Najprvo si me speljal na rob prepada in zdaj me pehaš vanj.“ Domislil se je tistega dne, ko je sklenil snubiti kneginjo. Ostrovrhar mu je bil navdehnil nesrečno misel, ki mu je rodila toliko pekočih skrbi, toliko bridkih prevar! In to je napeljal hudobnež zaraditega, da ga izpodrine pri kneginji. Oj, ni ga prekanjenca nad onega, ki se skriva za dobrodušnim obrazom! „Prevarjen sem, premagan še ne“, si je dejal trdovraten. „Dozadnjega se ne umaknem. Treba prej poskusiti, na čigavi strani so vojaki!“

Drugega dne zarana je dal sklicati vojaštvo, da mu iznova priseže zvestobo. Mora se pokazati, kdo je zanj, kdo proti njemu. Častniki, ki so bili zbrani okrog Ostrovrharja in se živo razgovarjali, kako da bi se dal poravnati snočnji spor, so gledali debelo, ko so začuli to povelje. Namigavali so si, češ, bodoči grof si zagotavlja vernost najvažnejših podložnikov. Vojaki pa so prisegli brez pomišljanja, in Vitovec, ki se je prepričal, da so mu še vdani, se je potolažil. A vere v sebe in svojo srečo mu ni vrnila ta zvestoba. Poklical je zvestega vojaka in mu dal pismo, da naj je nese v staro domovino, na češko zemljo, do kralja Ladislava; a samo kralju naj je izroči, drugemu nikomur. Čakal je Vitovec, da si osedla vojnik konja,

in nem in otrpel zrl za njim, dokler mu ni izginil izpred oči. Podrl se je mogočen grad, sezidan v oblake. Ponudil je bil kralju Ladislavu celjsko grofijo in preračunjal, kdaj se bode vrnil sel, in premišljeval zadovoljen, kako bode iznenadil kneginjo in hinavca Ostrovrharja. Naj slavi zdaj zmago kneginja, naj se roga Ostrovrhar; ne bode dolgo, in stresla se bodo tla pod kopiti ogrskih in čeških konj, in maščevala se bode krivica nad krivičniki! Tolažila ga je zavest, da je izpodnesel prestol zoprnikom, ki so njemu ubranili, da ga ni zasedel. Hladna mu je bila duša, pokojna ne, in preudarjal je, kako bi postavil nezveste vodje pred vojni sod.

Iz Gornjega grada pa je prišel brzi sel in naznanil, da Krištof Lambergar oblega samostan. Jošt, ki se je posebno trudil, da bi spravil Vitovca z Ostrovrharjem, je pristopil in menil, da bi oddelek vojske zadostoval, da odpodi Lambergarja; kar Ostrovrharja naj pošlje.

„Ni treba“, je odločil Vitovec. „Samostan je trden; brani se lehko dve leti.“ Jošt ni ugovarjal, marveč branil še Ostrovrharju, ki je hotel kljubu prepovedi odjezditi s svojimi hlapci samostanu na pomoč. Tako so se bile napele strune. Vitovec ni občeval z nikomer in bival le v taborišču; Jošt pa je hodil iz mesta in v mesto in miril in pogovarjal in se hudoval nad trmo tu in trmo tam.

XI.

¦Ti štibalarski tatje
Hujši so kakor volcje.
N. ps.

Na zimo se navadno ne pričenjajo vojske; zakaj mnogo laže se je takrat braniti ko napadati, in v srednjem veku so največ tudi že pričete vojne mirovale čez zimo. Prekanjeni vojskovodje pa so si v prid obračali to šego in presenečali poštenjake, ki so se držali starega kopita. In baš Vitovec ni ločil zime od poletja. Tudi Krištof Lambergar je bil sklenil nenadoma napasti Gornji grad;

če bi se ponesrečil naskok, bi vojska odrinila, da poskusi srečo drugikrat. Krištof je namreč vedel od Gregorja, kako trden da je samostan; in na dolgotrajno obleganje ni bilo misliti, dokler je stal Vitovec nepremagan pri Celju. Vojska je bila zbrana pri Kamniku in čakala zime. Ko pa je zapadel sneg, se je vzdignila nekega večera preskrbljena z vsemi pripravami za naskok, da preleze obzidje, preden napoči dan. Sneg je bil južen, da so se vdirale noge konjem in pešcem, in noč temna. Tiho je stopala vrsta za vrsto, čulo se je le zamolklo hropenje, in semtertja je zadelo ponevedoma orožje ob orožje. Krištof je jezdil takoj za vodniki, ki so kazali pot, in poleg njega Gregor, ki mu je odgovarjal poluglasno na redka vprašanja. Poveljnik, razburjen zaradi nevarnega početja, je preudarjal to in ono, kar bi se utegnilo pripetiti. Gregor pa, ki mu je povsod v roke stregla sreča, je gojil najboljše nade. Čutil se je že gornjegrajskega varuha in ni si izbijal iz glave Tajde, ki mu je hodila na misel. Tako so mu hitro tekle ure, in zavedel se je iz sanjarjenja, ko mu je pred konjem obstal vodnik in tiho opozoril, da zagraja cesto širok in globok rov. Zdaj ga je bil napolnil sneg; a s konjem se ni moglo čez in poiskati je bilo treba ozkega prelaza med dvema nasipoma. Tu bi bili najprvo zazvenčali meči in se poskusili junaki, da niso bili okopi zapuščeni. „Dobro znamenje“, si je mislil Krištof; „zanašajo se na zimo in sneg.“ Vojniki so postali, da si malo oddahnejo, in poveljnik je odbral one, ki naj bi prelezli pod vodstvom Gregorjevim prvi po lestvah zid. Oprezno so se bližali zidovju, ki se je dvigalo kakor slaba senca v daljavi. Tiho je bilo vse okrog, le zdajpazdaj se je v gozdu ulomila pod težkim snegom suha veja. Očividno še nihče ni bil opazil sovražnika; niti zvesti varuhi, čujni psi, se niso bili še oglasili. Na obzidju tik stolpa je dremal stražnik, prepričan, da je nastopil varni zimski čas, ko bode neprediren sneg branil trdnjavo, ko bodo stražniki presedevali v gostilni dolge večere in brez strahu prespavali dolge noči.

Na drugi strani, blizu cerkve, pa je slonel na predprsju visok mož, zavit v temen plašč, in zrl v

zimsko noč. Bil je Gregor Ostrovrhar, zdaj opat gornjegrajski, izvoljen od bratov po smrti prednikovi. Zakaj so ga volili, to je dobro vedel, a zavedal se je tudi težke svoje naloge. Z vso silo jeklenega značaja se je držal pota, ki ga je bil nastopil, preverjen, da je pravi; a kako da je težaven in nevaren, tega si ni prikrival. Da se samostan lehko ubrani cesarski sili, o tem ni dvomil, a treba je bilo zagovarjati pravno stališče. Poslal je bil že učenega sobrata v Rim, da brani ondi samostanske pravice, druge je bil poslal do drugih benediktincev po Štajerskem, da bi mu pomagali dognati pravdo. A v miru je bil vpliv cesarjev mogočen, in bratski samostani so se bali zamere z vladarjem. Samostan je osameval; in ko so bratje veselo napivali kneginji in Vitovcu, so morile opata skrbi, ki so podile spanje od njegovih oči. Da vztraja, če tudi sam, na strani celjske kneginje, za to je bil odločen, a skrbela ga je nadvse mržnja med kneginjo in Vitovcem, ki mu ni bila neznana. Če se ne dožene sloga, bodo zaman vsi napori; in če pade Celje, se mora vdati samostan. To so bile neprijetne misli, ki so ga nadlegovale, da je hodil semtertja po sobi ali po obzidju. Trdnjava ga je spominjala mladih let, ko je sukal meč in kopje, zatorej se je tudi rad izprehajal po njej in razmišljal temno bodočnost. Tako so ga bile tudi ta dan še pred zoro zdramile skrbi, da je ostavil sobo in hitel na mrzli zrak. Nebo je bilo oblačno, in le zamolkla svetloba, ki je odsevala od snežne odeje, je kazala predmete bolj ali manj razločno po daljavi. Naenkrat se zazdi opatu, da je potemnela široka pot proti kranjski strani. Senca se je gostila in premikala in začulo se je kakor stopanje mnogih nog po mehkih tleh. Strmé je napenjal opat oči in zrl nepremično na čudno prikazen, ker ni še verjel sam svoji slutnji. A kmalu je prešel dvom; bila je množica vojakov, in razločilo je uho že dobro znani žvenket orožja. Kakor okamenel je stal nekaj časa opat. Ko pa se je četa približala rovu in so se vzdignile lestve, mu je burno šinila kri po vsem telesu; zakričal je na pomoč in hitel sam na nevarni kraj. Trobente so se oglasile od vseh oglov, in kakor v mravljišču, katero je predrl s

palico poreden fant, tako je vse oživelo po samostanu. Preden so prvi naskakovalci prilezli do predprsja, je bil že trop vojakov pripravljen, da odbije napad. Tem pa so hiteli na pomoč drugi od vseh strani. Pokoncu so bili takoj menihi in mešali so se med vojake, da se z orožjem v roki ustavijo napadnikom. Krištofov naklep je izpodletel. Ko so bili sovražniki odbiti, je ošteval opat poveljnika in stražnike, ki niso bili storili svoje dolžnosti.

Iz vasi pa se je razlegal krik in vik prestrašenih ljudi. Vojaki so bili obkolili hiše in čakali novega povelja, Krištof pa se je posvetoval s častniki. Dasi je bil namreč prvotni in, če se prav premisli, pametni načrt ta, da se takoj umakne iz Gornjega grada, ako se mu ponesreči naskok, se vendar ni mogel odločiti. Še enkrat bi rad poskusil srečo, kakor jo izkuša nesrečen igralec obladati s trdovratnostjo. Mladi častniki, ki so vsi slutili, česa da želi poveljnik, in se večinoma bali, da ne bi s previdnimi sveti kazali boječnosti, so bili tega mnenja, da naj se samostan obleže. Ako bi prišla pomoč iz Celja, se vrnejo brez težave na Kranjsko. Nasvet je obveljal. Takoj so pričeli kopati rov, da utrde taborišče, pomeknili so prednje straže daleč doli proti dolini in si razdelili hiše po vasi.

Vznemirjen je hitel Gregor k znani hišici ob potoku, da se ne bi kaj žalega storilo Tajdi in njeni materi. Vojaki so bili ravno vlomili v vežo in razbijali ob vrata v sobo, ko jih je ustavil Gregor. Klical je potem ženski, da sta ga spoznali in mu odprli, prestrašeni po nenadnem napadu. On ji je miril in tolažil in se opravičeval, kolikor je mogel.

„In kaj nama je zdaj storiti?“ je tarnala mati. „Ali smeva v samostan?“ Gregor je obžaloval, da ni več možno. V Tajdi pa se je oglasilo rodoljubno srce, ko je videla samostan obležen, sovražnika v vasi in razdejane lepe sanje o zmagi celjskega orožja. Bridkost ji je netila pogum, in hudo se je jela znašati nad Gregorjem, ker jo je jezilo posebno to, da je ravno on, ki ga je ona vendar nekako čislala, prišel nad njeno domačijo.

„Ali se morava takoj pobrati iz hiše?“ je popraševala nejevoljna. „Smeva li vzeti kaj s seboj? Ali naju boste popolnoma oropali?“ Gregor je odgovarjal užaljen, da ni razbojnik, da naj odstopita le en del hiše za malo časa, najboljše naj ohranita zase, po vojni pa se bode povrnila vsa škoda. Ona ga ni poslušala in mu le očitala, kako da vrača samostanu gostoljubnost in prijateljem prijaznost, ki so mu jo bili izkazali. Komaj se je začel Gregor izgovarjati, da mora pač izpolnjevati ukaze drugih, mu je segla zopet v besedo in se borila trdovratno kot prava Evina hči za zadnjo besedo. Ko pa je bila povedala, kar ji je bilo na srcu, so se ji udrle gorke solze po lepih licih; obrnila se je proč in ga ostavila, potrtega, da jo je moral tako zopet videti. Tudi ona je bila vsa nesrečna in zdelo se ji je, da ne more in ne more ostati pod eno streho z njim. Še ta dan se morata preseliti z materjo k sorodnikom v Mozirje, in potem naj gospodari on, kakor se mu ljubi; a ona ga ne pogleda nikdar več. Mnogo jo je stal ta trdni sklep, a ne bila bi ga premenila za ves svet. Čakala je matere, ki se je dogovarjala z Gregorjem o nastanjenju vojakov. Ta je uvidela, da Gregor ne more ravnati drugač, in hvaležna mu je bila za toliko ozirnost; neljub seveda je sovražnik, bodi še tako pravičen in prijazen. Zagovarjala pa ga je proti hčerinim tožbam.

Opat pa je opazoval s tiho zadovoljnostjo Lambergarjevo počenjanje. Prepričan, da ne opravi sovražnik nič proti samostanu, je vedel tudi, da ga stisneta kmalu glad in zima. Tema naravnima silama je treba priskočiti na pomoč, si je mislil in namignil poveljniku, da naj napade z izbranimi vojaki oblegalce, da jim požge hiše, kjer so se bili nastanili in imeli shranjen živež in vojno pripravo. Takoj je začel poveljnik zbirati radovoljnike. A da se nekaj pripravlja, je slutil tudi Lambergar, ki je videl, kako se menjajo vojaki po obzidju, in koliko je prihitelo moštva na stolpe. Imel je za boj pripravljen močan oddelek, drugi pa so še utrjevali tabor. Ko pa so zapeli zvonovi k večernicam, so se namah odprla samostanska vrata, in od treh strani je planila na sovražno četo posadka.

Vnel se je vroč boj. Napadniki, katere so izpodbujali z obzidja svojci z besedo in rokami, so izkušali predreti sovražno ograd o in zapaliti hiše. Leteli so po strehah ogorki in smolnjaki; a sneg se je izkazal dobrega ognjegasca; kadar pa se je kje prijemala lesenine iskra, so tlačili in gasili vojaki in od njih prisiljeni prebivalci.

Med Lambergarjevimi borilci se je izkazoval Gregor. Bil je take volje, da se ni menil za nobeno reč več na svetu. Čemu bi še dalje živel? Da se bode dolgočasil po pustem Gornjem gradu in se spominjal lepih nad, ki so mu splavale po vodi! Nikogar nima več, komur bi posvetil svoje življenje. Kako ga je pehnila od sebe Tajda! Morebiti jo potolaži njegova smrt, da potoči vendar solzico za njim, ko ga ne bode več na svetu. S to mislijo v srcu je vihtel meč nad trdovratnimi sovragi in jih potiskal nazaj proti samostanu. Dolžnost in sla sta ga gnali, in kako prijetno in uspešno je delo, kadar se sklada ona zavest s tem čuvstvom! Ko je omahnila sovražna četa na eni strani, je jela tudi ona na drugi strani misliti bolj na svojo rešitev ko na pogubo sovražnikov. A kadar prešine ta misel borilce, jih je težko zadrževati. Ko so se eni počasi umikali, so počeli drugi že bežati, v zavistnem strahu, da jih prehite tovariši. S podvojeno silo so se vrgli nanje osrčeni nasprotniki in jih sekali, ko so se gnetli pri vratih. Gregorju pa je prišlo na misel, da bi prodrl s sovražniki vred v samostan. Neudržen se je gnal za njimi na čelu predrzne čete.

Na stolpu nad vhodom je stal poleg poveljnika opat, nejevoljen, da mu je izpodletela nakana; in z bridkostjo je gledal, kako mu padajo vojaki. Ko pa so se jeli umikati, se ga je polotil strah, da se ne bi zgodilo to, kar je nameraval Gregor. Ukazal je donesti na rob zidovja hlodov in kamenja, da bi se zvalilo na napadnike. Bolj in bolj so se bližali ti, oni na trdnjavi pa so čakali povelja, da sprožijo grmado. Tovariš je opozoril Gregorja, kaj da se pripravlja; a tega je bila tako prevzela bojaželjnost, da ni ne videl, ne slišal ničesar in le drl tja, kjer so pod sklonjenim oblokom režala široka vrata. Še kratek napor, in iz-

vršen bi bil smeli naklep; a en migljaj, in zdrčala je ob zidu težka klada, odkrehnila kameniti grb nad vrati, odskočila na okrajku in polomastila pod seboj konje in moštvo. Zmagovit krik se je razlegnil raz obzidje, napadnike pa je stresla groza, ko so videli pomendrane tovariše in čuli ječanje izmed razmesarjenih trupel. Krištofu Lambergarju se je stisnilo srce od bridkosti zaradi Gregorja, in ukazal je rešiti vsaj njegovo telo. Priskočili so najpogumnejši vojaki, odvalili hlod in odnesli nezavednega. Nesli so ga v stanovanje, položili na posteljo in mu odpeli šlem in oklep. Na blazino se je nagnila bleda glava, in mrtvi sta ležali roki ob truplu. Prestrašena je prihitela Tajdina mati in se križala, ko ga je zagledala. Tekla je hčeri pravit, da je mrtev Gregor ali da umira, in prišla zopet, če bi mogla kaj pomagati. Tajda pa je prebledela, in zastala ji je beseda v grlu. Zdaj ni bil Gregor več sovražnik; stal ji je pred očmi v tisti podobi, kakršnega je videla prvikrat, oni mladenič, v čigar druščini je bila preživela toliko lepih dni svoje mladosti. Sama je začela opravičevati njegovo ravnanje. Kaj pa hoče! Ali si more pomagati, ko ga sili dolžnost? A s koliko ozirnostjo je olajšal trdi ukaz! Kako hudo mu je delo izvrševanje! Ni ji rekel žale besede, dasi ga je ona tako žalila. In sedaj umira, in ona ne bode mogla več poravnati storjene krivice. „Ne, ne, ne sme umreti“, si je dejala tiho, hitela za materjo in zaječala na glas, ko ga je videla kakor smrt bledega.

„Stok ne pomaga nič“, je menil star vojak, ki je otipaval Gregorja. „Pripravita rajši povojev in deščic, da mu naravnamo zdrobljeno nogo. Nemara je še živ“. In razlagal je, da je padel Gregor na oglu tik odnašavca, tako da ga ni zadel hlod z vso težo. Mati je skrbna tekala semtertja in pripravljala potrebnih reči; Tajda pa je bila tako zmešana, da ni bila za nobeno rabo. V tedanjih časih, ko še ni bilo toliko zdravnikov po svetu, so morali ljudje bolj sami skrbeti za svoje zdravje. Potreba jih je učila spoznavati zdravilna zelišča, in teorijo je nameščala izkušnja. Spretno so si obvezavali vojaki rane in uravnovali zlomljene ude. Tudi za bradatega samouka, ki se je sukal pri Gre-

gorjevi postelji, ni bil to prvi zanimivi slučaj. Po njegovi pameti bi se imel bolnik kmalu zavedeti; zakaj kolikor je on spoznal, je imel le nogo zdrobljeno, udarec na glavo pa ga je bil omotil, a ni prebil črepine. Brizgnil mu je vode v obraz, in Gregor je odprl motne oči, in mrtvaška bledoba je ginila s trudnega obličja. A kmalu je zaspal zopet, dokler ga niso zdramile bolečine v nogi, ki so mu izvile zamolkel stok iz krepkih prsi.

„Ne bo še umrl“, je zagodrnjal vojak, zadovoljen sam s seboj.

„Hvala bodi Bogu!“ je vzdihnila Tajda; a oni je popravljal prav po eskulapsko svojo prognozo, češ, da umrje še tudi lahko. Tajda pa se je oklepala te mrvice upanja in si ni mogla misliti, da bi umrl Gregor; kakor sploh mladi ljudje brzo in brez pravih vzrokov menjavajo misli in čuvstva. Koliko se je bila prej hudovala Tajda, koliko si je bila napravila nepotrebnega dela, ko se je odpravljala iz Gornjega grada! Zdaj je bilo treba zopet odklepati skrinje, razvezovati zavoje in razkladati pospravljeno robo; zakaj takšnega vendar ne moreta ostavljati Gregorja, zlasti ko jima je Krištof Lambergar tako naročal, da naj mu skrbno strežeta.

XII.

Gorje, kdor nima doma,
Kdor ni nikjer sam svoj gospod.
S. Jenko.

Gregorjeva nesreča je bila hud udarec za poveljnika, a ni mu vzela poguma. Zanašal se je, da se mu vendar posreči kak naklep, preden zapade večji sneg. Posvetoval se je pridno s častniki, pazil strogo, da so bili vojaki pripravljeni odbiti vsak napad, in da se je redno dovažal živež iz bližnjih vasi. Seveda so morali hoditi vojaki ponj vedno dalje; in zdajpazdaj ni bilo več nazaj kake čete, ker so jo bili pobili razjarjeni kmetje. Strahoma je kmalu videl Lambergar,

kako se bliža dan, ko se ne bode mogel več držati pred samostanom.

V samostanu pa, kjer so imeli vsega zadosti, so bili židane volje in so se posmehovali lahkomiselnim oblegalcem. Le enega izmed menihov je trla bridka žalost, patra Benedikta. Uresničile so se bile njegove slutnje, in prepričan je bil, da se bliža konec gornjegrajskemu samostanu. Prva zmota je bila vrgla voz iz pravega tira in ga obrnila k prepadu; zaslepljeni voznik pa poganja brezskrbno, ker meni, da je na pravem potu. „Božja volja mora biti tako“, si je dejal vdano in čakal tistega dne, ko pridere sovražnik in ga prežene iz ljubega doma. A to ga ni tolikanj žalilo; huje mu je délo, da je zadela vojna šiba nedolžne kmete, in v največjih skrbeh je bil zaradi sestre in Tajde. Brez varuha sta v oblasti sirovih vojakov. O da ni Bog poklical njega s tega sveta, preden je doživel to bridkost! Prosil je bil, da naj ga puste v sovražni tabor, a ni se mu dovolilo. Dan na dan je hodil gledat na obzidje, če še stoji bela hišica, in čakal znamenja, da bi zvedel, ali še živita sorodnici in nista li pregnani iz tihega kraja, kjer je Tajda kot majhno dekletce trgala prve spomladanske cvetke. Oh, kako je bila mična in kratkočasna! Dorasla je na veselje materi in stricu, a z njo vred so zrasle skrbi. Kaj je pomagalo stricu, če so mu samosvestno zatrjevali bratje, da ne mine mesec in ne bode nobenega cesarskega moža več v Gornjem gradu! On je odkimaval nejeveren, da so ga milovali, reveža, ki tako malo umeje o vojnih rečeh.

Takisto malo pa je umel tudi o tedanji strategiki in taktiki strastni miroljub, krčmar Tomaž; zato tudi on niti besedice ni verjel bahatim vojakom; in tudi njemu so počasi tekli dnevi bridkega strahu; in nočnega miru je zaman iskal v črni starini, katero je bil pokušal poprej le za zdravilo. Kadar se je oglasila straža, se je zgenil; kadar je zatrobil rog, je klical hlapca, naj teče gledat, kaj da je; in če je ponoči prevrnil maček skledo, je planil poten iz spanja, ker se mu je bilo sanjalo, da bobnajo cesarski po njegovih sodih. Vrhu vsega drugega pa so še postali njegovi pivci, odkar je bil samostan obležen, neznosno

oblastni in prešerni. A da bi vsaj plačevali, kakor se spodobi! Toda kaj še! Tolažili so ga, da naj počaka, da bodo tepeni cesarski; njemu pa se je milo storilo in kimal je, da bode to najbrž o svetem nikoli. Takrat so pa začeli zabavljati. Kdo bi to prenašal? Tomaž je bil potrpežljiv kakor le kak krčmar; svetnik seveda je malokateri: a če niti oni, ki pijo na upanje, ne bodo mirovali po krčmah, kam pa pridemo! Zdajpazdaj je pošla Tomažu potrpežljivost. Najhuje ga je jezil oklopnik Gašpar. Nič manj ko od bele nedelje je že pil na kredo ta brezvestni človek, in na največjem sodu že ni imel več prostora njegov račun. In ta goba! čim bolj je bil suh, tem bolj je vlekel. A mu je gorke pravil časi Tomaž in zavračal moško njegovo bahatost.

„Boste jih ugnali, cesarske, da“, se mu je rogal nekoč, ko sta bila sama; drugač si ne bi upal. „To je ravno tako, kakor če bi me ti, Gašpar, držal čez pas, in jaz bi —“

„Ne govorite tako abotno“, mu je segel oni v besedo, „jaz Vas še ne objamem ne čez pas.“ Tomaž je osupnil nad tem mnogo manj zbadljivim ko neumnim ugovorom; spoznal je takoj vso logično revščino Gašparjevo, se ohrabril in mu zasolil drugače:

„Pij pa plačaj!“

„Ta krčmarska ošabnost“, se je hudoval oni, „presega že vse meje. Kaj! Se za to naj plačam, ker govorim resnico?“

„Govori resnico“, je oni dejal, „le govori; a poslušaj, da jo povem tudi jaz. Kaj mi pa segaš v besedo, ko še ne veš, kakšna prilika mi je bila na jeziku?“

„Kaj prilika, oče Tomaž! Pilka se držite, pilka! — Jerica, glej prazno kupo! To je prilika. Prinesi ga še na vso jezo!“ Krčmar je zopet osupnil. Gotovo si že naletel, častiti bralec, v svojem življenju na trmastega bedaka, kakršnemu bi kralj Salomon zaman dokazoval, da je bedak. Meni se je že tudi tako godilo. Kaj ne? Kar vedela nisva, ali naj bi se jezila ali smejala. Najpametnejše bi bilo seveda, ako bi ga bila pustila pri miru; a zloradost in ničemurno zadoščenje, ki se nam napoveduje, ako izpodbijemo puhle razloge,

nas žene v nepotreben, brezuspešen prepir. Takisto Tomaža, ki se je jezil, a si vendar tudi domišljeval natihem, da pouči zmotenca Gašparja. Jel mu je brez prilik, jasno kakor beli dan, dokazovati, da bi se bili že zdavnaj otresli cesarskih, ako bi se dalo.

„Kaj le čakate?“ je vprašal okoliščinam jako primerno. „Da vam poide v samostanu jed in pijača?“

„Do jedi, vedite, oče Tomaž, nam ni toliko“, je odgovarjal trdovratni Gašpar. „Zaradi pijače se pa nikar ne bojte. Kleti so polne, in naš poveljnik ima vse natanko popisano, koliko sodov ga imate še Vi. Še ga bodemo pili.“

„Ali pa ga bodo cesarski.“

„Dajte si kaj dopovedati, oče, in ne delajte sramote svojemu patronu, ki si je dal navsezadnje vendar dopovedati. A to Vam rečem: nobene kaplje Vašega vina ne bodo popili cesarski, in če imajo popokati od vode.“

„Bahač grdi!“ se je srdil Tomaž.

„Kako bahač? Stoinpetdeset vojakov nas je, sama krepka grla; in poveljnika niti ne štejem, ki pije za tri. In da ne bi osušili Vaše kleti? Glejte, da se Vi ne izkažete bahača! Seveda dolivati, oče Tomaž, in zalivati nič!“ Neznano se je jezil Tomaž, da Gašpar ne umeje njegovih ostrih in deloma bistroumnih opomb. Najrajši bi mu bil priskočil na pomoč s palico, a ni bilo varno. In ta bedak je začel zdaj njemu razlagati, kako da se suče svet!

„To je jako naravno“, je dejal, „in vsakemu otroku mora iti v glavo, da jo pobrišemo mi vojaki odtod, če nam začne presti.“

„Mi naj pa ostanemo, kaj ne!“ je očital bridko Tomaž.

„Kaj že to! Mi bodemo poskrbeli, da Vam ne bodo mogli cesarski nič škodovati in nič vzeti. Na primer, če Vam mi popijemo vse vino, ali se boste še bali kakega žejnega razbojnika? Smejali se mu boste v zobe. Ne res? Govorite! Kaj mendrate po hiši, kakor bi proso phali. In to bodemo naredili mi tem prešmentanim cesarskim. Ne bodo se napajali z Vašim vinom.

Kakor hitro uvidimo, da se ne moremo več držati, bodemo jedli in pili, kar se da; zakaj, Tomaž, takrat bode vse zastonj.“

„Oj, grdobe!“ je vzdihnil Tomaž.

„Kako se motite, ljuba duša! Ne iz požrešnosti in pijančljivosti, Tomaž, ampak iz vojnih ozirov; da ne pade nič sovražnikom v roke. Umejete?“ To pa je bilo Tomažu že preveč. Da bi se njemu, ki ni storil nikomur nič žalega, godila taka krivica! V pikrih besedah je dal duška svojim čuvstvom in razlil žolč ne samo nad Gašparjem, ki je to zaslužil popolnoma, ampak, ko je bil prisedel h Gašparju še tovariš, nad vsem vojaštvom.

„Nad vinom bi se znašali!“ je dejal; a da je govoril splošno, to ni bilo prav. „Znosite se nad cesarskimi, če ste za kaj! A se jih bojite in boste še brusili pete, kakor ste jih že. Premalo vas je!“ Tovariš Gašparjev je porasel in udaril ob mizo, da je odskočil kozarec, Gašpar pa je miril.

„Molči ti!“ je dejal. „Midva imava s Tomažem svoj pogovor. Kako, oče? Vi trdite, da je nas premalo, in da nas bodo zmogli cesarski? Da, vse se utegne primeriti. A prosil bi Vas jaz, da mi nikar ne jemljite poguma s takim strašenjem. Zakaj če mu trobite to dan na dan v ušesa, se bode zbal tudi junak. To sem že jaz sam izkusil. V prejšnjih časih sem drl v boj kakor lev, zdaj se pa držim le bolj zadnjega konca. Seveda, ker vedno slišim, da bodemo premagani; kako bi ne izgubil srčnosti? A tako govorjenje je kaznivo, Tomaž. Poslušajte namreč! Naš poveljnik je hud mož in ne pozna nobene šale. A rekel je, če bi kdo plašil tovariše, češ, sovražnik je premočan ali nas premalo, da ga bode dal obesiti. Zakaj me torej plašite Vi? Veste kaj? Ovadil Vas bodem jaz poveljniku, dokler še niste napravili večje nesreče. To mi veleva vest in pa vojaška dolžnost.“ To govorjenje se je zdelo Tomažu pusto in jel je v smeh obračati svoje besede, a Gašpar ga je zavračal z neprijetno resnobo in se skliceval na pričo. Prisiljeno se je smejal krčmar in menil, da še vzeti ne more nihče poguma takim junakom.

„Ker ga nimajo, kaj ne? O, le zabavljajte“, je dejal oni, „saj ne boste dolgo.“ Tomažu je prihajalo vroče in menil je, da ni govoril zares, da ga je le izkušal.

„Kako pa“, je dejal oni hladnokrvno. „Danes ste izkušali mene, drugič boste druge. A ravno to je Vašemu vratu nevarno. — Kje je moja kapa?“ Krčmar se je prestrašil in uvidel, da je treba napeti drugo struno.

„Ne boš mi šel, ne“, je zadržaval Gašparja. „Jerica, bokal boljšega, na moj račun.“ Gašpar je še vedno iskal kape. „Sedi, Gašpar, in pij pa molči! Še ta bokal izpraznimo, pa še ne gremo.“

„A mi gremo“, je dejal Gašpar s tako kruto odločnostjo, da je Tomaža stresel mraz na dnu srca.

„Le pojdi!“ je dejal milo v največji stiski. „In spravi me v nesrečo, če si tak. Kaj ne? jaz ti nisem storil nikoli nič dobrega, in ti se nisi nikoli zastonj napil pri meni! Le pojdi! Do danes sem mislil, da si moj prijatelj. Sedaj pa vem, kakšen si. In jaz se ti nič ne smilim in Jerica nič, moja nedolžna hči.“ Kamen bi se bil moral omečiti; in genil je res ubogi Tomaž Gašparjevega tovariša, ki je začel pogovarjati hudomušnika in ga posadil zopet na klop. Sedaj so se začeli pogajati in pogovarjati, da sta se dodobra napila oba junaka.

„Ampak to Vam povem, Tomaž“, se je zagrozil nazadnje Gašpar, „če me poterjate Vi še katerikrat nesramno v druščini, storim jaz svojo dolžnost.“

Vojaka sta se grohotala na dvorišču, Tomažu pa je krvavelo srce za mizo. Zakaj obešen biti za prazen nič, to niso mačje solze; zlasti za človeka, ki ni modrijan kakor Sokrat, da bi se mu le količkaj slajše zdelo umreti po nedolžnem. „Oj, ti nesrečni jezik!“ si je dejal Tomaž in se udaril po ustih. Zapravljivec on ni bil, a zdelo se mu je, da bi dal rajši sod najboljšega vina, ko da ga obesijo. Da, kako zapelje človeka strast! Zdaj je popolnoma v rokah tega brezvestnega človeka, in drago ga bode stala prevelika odkritosrčnost. In sitna nevarnost bode trajala, dokler bode Gašpar tu (da bi ga prenesel vrag!). Sedaj bodi človek pa še domoljub! Kako pa! Pri tej priči se je

odpovedal Tomaž nepraktičnemu domoljubju. Po njegovi pameti bi bilo najboljše, da vzemo cesarski samostan, še preden bi bil on obešen. Zakaj ali mu popijo sovražniki vino ali pa domačini, to je zelo vse eno. Nemara bodo pa ti še lepo ravnali z njim. Spomnil se je Gregorja in obilih dobrot, ki mu jih je bil izkazal. Saj ga je bil on rešil iz ječe, in hvaležen mu mora biti za to, če je le kaj poštenjaka. „A kaj, ko je hvaležnost dandanes tako redka!“ je vzdihnil bridko. Dobro mu je vendar délo, da je bil proti Gregorju tako dobrosrčen. Samo, če ima ta dosti veljave pri poveljniku Lambergarju, da bi ga branil, to ga je skrbelo. Če bi le mogel tudi poveljniku storiti kako uslugo! Zamislil se je, in čudne misli so mu jele rojiti po glavi. Roke križem na hrbtu, je začel urno korakati po izbi, in razburjenost mu je rdečila lice. Naenkrat je obstal. „Da, to storim“, si je dejal tiho in si mel roke; „a treba je kmalu.“ Zgenil se je, ko so se odprla vrata, zasačen pri vratolomnih naklepih; a takoj se mu je razvedrilo čelo; vstopila sta namreč naša pozabljena prijatelja, Janez in Miha, ki sta bivala še vedno v samostanskem obzidju. Kaj da sta vse doživela, se mora ob kratkem povedati.

Tisti večer, ko je bil ušel Gregor v Celje, so bili prijeli samostanski vojaki Jerneja, ko je ostavljal trdnjavico, da poišče poveljnika. Miha in Janez sta prespala še mirno vso noč; drugega dne pa je zadela tudi njiju ista usoda. Pobrali so jima orožje in prepovedali ostaviti obzidje. Sicer so smeli vsi trije počenjati, kar se jim je ljubilo. Mihi in Janezu se je zdelo to ujetništvo docela spodobno in krščansko. Pomagala sta po vrtu vrtnarju in v gostilni Tomažu in se redila, da ju je bilo veselje gledati. Jernej pa je hiral. Odkar ga je bil pretisnil divji Ostrovrhar, ni bil več prav zdrav; a nad vse ga je grizla sramota, da je bil tako ravnal z njim oni orjak vpričo Mihe in Janeza. Tudi z novo usodo se ni mogel sprijazniti in vedno je premišljeval, kako bi šel za Gregorjem. Nagovarjal je tovariša, da naj pobegneta z njim, spominjal Janeza vojaške časti, Miho koprneče neveste in ju rotil pri vsem, kar je blagega na svetu. Zaman!

„Kaj bi si prebiral, ko se mi še ni godilo nikdar tako dobro“, je odgovarjal materialist Janez in se zravnal po slamnici.

„Zdaj me začneš pa še ti dražiti z nevesto!“ se je hudoval Miha. „Če je cesarskim kaj mar zame, naj me odkupijo! Kakor tat pa ne bom bežal; to prepoveduje meni vojaška čast.“ Ob teh nizkih načelih so se razbijale vzvišene misli Jernejeve. Miha si je tiščal ušesa, kadar jima je govoril na srce, Janez je dremal. Jernej je sklenil naposled ubežati sam. Ponudila se je prilika, a poskus mu je izpodletel. Padel je v rov in se polomil tako, da je par dni pozneje izdihnil pošteno dušo. „Sedaj ima mir, midva pa tudi“, sta dejala Miha in Janez, ki ga nista razumela nikdar in ga pomilovalno imenovala prenapetneža. Zadovoljna sta se redila dalje in, da ju ni motila Jerica, bi bila vstopila v samostan za brata.

Tomaž ju je imel čimdalje rajši, prvič, ker sta mu precej zalegla, in potem, kakor smo že omenili, iz političnih vzrokov; držimo se namreč ljudje sploh precej zvesto prijateljev, ki nam utegnejo še koristiti. Mnogo važnejša sta postala fanta, ko se je oblegel samostan. Čim ostreje so pazili na nju drugi, tem prijazneje se je vedel Tomaž. Kadar je bila krčma prazna, so stikali glave skupaj vsi trije, govorili poluglasno in si namigavali veleizdajniško.

„Bog ga živi! Že vesta, koga“, je dejal krčmar in se jima zvito nasmejal. In zvito se je posmejal Miha in pil na cesarjevo zdravje; in posmejal se je zvito, kar se je dalo, Janez, in v mislih, da velja zdravica Belčevemu Janezu iz Doba, trčil: „Bog ga živi in pa Jerico!“

Še nikdar pa ni bil krčmar tako vesel naših dveh fantov kakor ta večer, ko ga je bila jezičnost spravila v tako nepriliko. Šel je zatvarjat vnanja vrata; in ko je prinesla Jerica vina, so sedli v kot, in Tomaž je menil, da se cesarskim pač godi slaba zunaj v mrazu po rovih in nasipih. Miha je zmignil z rameni: „Kaj pa hodijo na zimo!“

„Mnogo bi dal vajin gospod, ako bi mogel do nas. Kaj, Miha?“ Miha je prikimal in pil.

„Preklicano bi se mu prikupila vidva“, je povzel zopet krčmar, „ako bi mu pomogla noter.“

„To je vse res“, je dejal Janez; „a kaj govorimo, kar ni nič. Pijmo!“

„I Janez, iz nič je Bog svet ustvaril. Nemara pa bi mi tudi kaj ugenili. Jaz pravim, da bi vidva lehko prišla v taborišče k cesarskim; treba je samo srčnosti.“

„Srčnost, oče Tomaž“, je menil Janez, „bi se dobila. A polomiti se ne maram kakor Jernej. Za plezanje in skakanje sem že pretežak.“

„Oče Tomaž“, je potrdil Miha, „da Vam naravnost poveva, nama se nikamor nič ne mudi. Če dobodo naši ljudje samostan v pest, v božjem imenu! Če ga pa ne dobe, naj pa gredo, odkoder so prišli. Da bi si pa jaz zlomil vrat zaradi njih, tega ne more zahtevati pravičen človek.“ Po pravici rečeno, malo presenetila sta naša junaka očeta Tomaža. Tako omehkuži človeka predobro življenje! A Tomaž, ki mu je šlo za kožo, ni obupal. Jel jima je kazati, kako se da izvršiti vse brez nevarnosti, in koliko bi si stekla časti in slave.

„Za slavo mi ni nič“, je dejal Miha, „da si le ohranim dobro ime. Ampak če stvar res ni nevarna, bi se je jaz lotil.“

„Jaz tudi“, je pritrdil Janez.

„Sedaj pa poslušajta!“ je dejal Tomaž malo tiše. „Pojutrišnjem je nedelja. Zvečer pridejo po navadi v zadnjo izbico pater prior, pater nadlogar, pater oskrbnik in gospod poveljnik, da malo kvarte pomešajo. Najdalje ostane poveljnik, ki tudi pije največ. Ključ, ki odpira stranska vratca glavnega vhoda, ima privezan pri sebi in večkrat se potiplje, če ga še ima. Ko se bo v nedeljo zvečer napil, mu ga bom jaz zmeknil in mu navezal ključ moje kleti, ki je podoben onemu. Potlej bomo pa čakali. Straža nad vhodom je najhujša, ker brije gori najsilnejši veter. Ako vidi stražnik, da je pri nas še luč, priteče enkrat ali tudi dvakrat ponoči doli k meni na požir vina, da se malo pogreje. Kadar pride, ga bodem jaz motil s pijačo in s kramljanjem, da bosta vidva lehko v miru odprla vratca in

privabila svojih ljudi. Videla bosta, kako bosta razveselila Lambergarja.“

„Oče Tomaž“, je dejal Janez, osrčen, da pojde vse brez plezanja in skakanja, „Vi ste premeten in moder mož. Pohvalil Vas bode gospod Lambergar, in še boste točili tod.“

„Vidva morata pa tudi govoriti zame“, je dejal Tomaž. „Povedati morata, koliko sem vama storil dobrega. In vama li nisem res?“

„O res“, sta pritrdila fanta.

„Da sem rešil gotove smrti gospoda Gregorja; da sem si izmislil sam v svoji glavi, iz rade volje ta naklep, da pripomorem cesarju k temu, kar mu gre. Čujeta? Za cesarja je meni in za nikogar drugega; za kneginjo in za Vitovca se pa nisem zmenil nikdar nič. Ali bosta povedala tako in ne bosta pozabila?“

Fanta sta trdila, da ne; on pa ju je še opominjal, da naj ne črhneta proti nikomur nobene besedice o tej nakani.

„Kako vendar!“ je zagotavljal Miha, „ko smo si taki prijatelji. Meni se zdi, kakor da bi si bili že kar v svaščini.“

„Ti govoriš prav, Miha“, je potrdil Janez. „Oče Tomaž, Vi ravnajte z menoj kakor z zetom!“

„Kako! Če ni še govorila Jerica“, se je jezil Miha, in Janez mu je hotel zopet oponesti nevesto, ko ju je pomiril krčmar in ju spravil spat.

V nedeljo pa je bil prav zimski dan. Metlo je, da se ni videlo pet korakov predse. Sneg, ki je padal tiho v debelih kosmih, se je kopičil vidno in zagrebal sproti gazi, ki so si jih delali vojaki. Hrumno so si otrkavali Tomaževi gostje v veži snežne črevlje in se spominjali v topli izbi hudih zim in visokih snegov, zadovoljni, da so na gorkem, pod streho.

V opatovi sobi pa sta sedela pred ognjem, ki je živahno plapolal v levi, opat in poveljnik in se pomenkovala o važnih rečeh.

„Če ne odidejo nocoj“, je menil prelat, „so jutri ujeti. Tega snega ne bodo pregazili in živeža tudi ne dobodo, ko je vse zameteno. Potem jih pa ne nadle-

govati! Kadar se izpostijo, bodo voljnejši. A jaz se bojim, da nas ostavijo še nocoj.“

„In drugo leto pridejo iznova“, je dejal poveljnik.

„To se ne ve. Treba je počakati, kako se razvijo stvari v Celju. Če sta kneginja in Vitovec edina, bode cesar sklenil mir še to zimo. Pred petnajstimi leti, ko se je bil sprl s svojim bratom, smo se bojevali tudi le eno leto. A če vleče kneginja sem in Vitovec tja, potem bo druga pela.“

Opat je omolknil in se zamislil, poveljnik pa je porabil zaželeno priliko in se poslovil, češ, da je že predolgo nadlegoval.

„Hvala Bogu!“ je vzdihnil in hitel proti Tomaževi krčmi; „tovariši me gotovo že dolgo čakajo.“ Opat pa je zamišljen hodil semtertja v skrbeh zaradi kneginje. Sklenil je prej ko možno oditi v Celje, da pomiri razburjene duhove.

Še hujše skrbi pa so mučile Krištofa Lambergarja pred samostanom. Oziral se je proti nebu, če se ni že iztresel sneg, gledal po cesti, koliko je že narasel, in kesal se je, da ni bil že odšel na Kranjsko. Prišli so se prijatelji posvetovat, kaj bi bilo storiti. Sklep je bil, da popuste vse obležno orodje in odrinejo pred dnem; ponoči se bodo dala vojakom potrebna povelja.

„Če nas puste pri miru“, je dejal Krištof, „se dokopljemo do doma; a če nas napadejo, bode težka pot. In treba je misliti, da nas napadejo; zakaj bojim se, da ne bodemo preslepili opata.“

„Še enkrat bi naskočili“, je menil baron Ravbar; a zavrnil ga je Lambergar:

„Enkrat me je zapeljala ta piščalka, a nikdar več. Še en naskok, in mi ne pridemo več domov.“

Slabe volje so se pripravljali na neslaven odhod.

Mežavemu dnevu je sledila temna noč, in metež ni prejenjal. Komaj se je videla luč sosednje hiše. Vojaki so šli zgodaj k počitku, da se okrepe za težavno pot; Lambergar pa ni mogel spati. Očital si je, da je s trmasto lahkomiselnostjo spravil v nevarnost svojo vojsko, in preudarjal je, v kakem redu naj bi se umikali, da bi bilo najvarnejše. Ura je potekala za

uro, in nazadnje ga posili spanec, ko se je bil naslonil na stol. Naenkrat ga zbudi trkanje na vrata. Sluga je tekel odpirat, in straža je pripeljala dva človeka iz samostana, ki želita govoriti s poveljnikom. „Iz samostana“! se je začudil Lambergar, si pomel oči in gledal Miho in Janeza, ki sta ga tudi gledala debelo.

„Milostivi gospod, naju ne poznate več“, je menil Miha.

„A jaz sem Vas spoznal takoj“, je dostavil Janez. „Gospa mamka so zdravi?“

„I to sta Miha in Janez, ki sem ju poslal z Gregorjem v Celje“, je vzkliknil Lambergar in se jima prisrčno nasmejal. „Kako pa prideta k nam?“ Začela sta mu razlagati čudovite dogodke svojega ujetništva; in da je konec jako prijetno presenetil Lambergarja, si lehko mislimo. Kar verjeti ni mogel njunim besedam; a tako prepričevalno ga je vabil Janez, da naj ide sam gledat, da ni dvomil več. Žareč od veselja in srčnosti se je oboroževal in klical vodje in pravil čudno novico, ki je zbudila glasno radost. Kmalu je stal sam na čelu stražnemu krdelu, ki je oprezno sledilo za Mihom in Janezom.

„Ampak, gospod“, je šepetal Miha, „Tomažu se ne sme zgoditi nič žalega.“

„Bog ne daj!“ je dejal Krištof, ki mu je burno tolklo srce, ko je prestopil prag samostanskih vrat. Imel je takorekoč v pesteh trdnjavo, ki bi se bila gotovo ubranila mnogo večji sili. Pod stolpom je tiho razvrstil četo in čakal, da dojde več moštva. Ko pa je menil, da je zadosti krepak, je ostavil stražo pri vratih in lomastil v veliko dvorano, kjer je počivala dolga vrsta vojakov. Zaman je bil upor; pobrali so jim orožje, zatvorili in zastražili izhode. A hrum in ropot je prebudil ljudi. Oglasili so se čuvaji, zapela je trobenta, in planili so pokoncu vojaki po samostanu. Nikjer se niso mogli resno ustaviti. Pred vrati v notranji dvor se jih je branila tolpa pod poveljnikom, ki se je bil namah iztreznil; a ko so videli premoč, so udarili skoz druga vrata in ubežali v temno noč. Luči so se prižigale po sobah in begale po hodiščih. Kakor odre-

venel od grozne slutnje je sedel opat na svojem stolu in strahoma pričakoval poročila.

„Vse izgubljeno!“ je prikričal mlad menih. „Lambergar je v samostanu.“

Nem je prikimal opat in bridek smeh mu je zaigral okrog izrazitih ustnic; a obsedel je, kakor bi se ne mogel geniti več.

„Zgodi se božja volja!“ je mrmral zaporedoma sam pri sebi, in ko so prihiteli prestrašeni bratje iskat zavetja, je opominjal, da naj ide vsak v svojo celico in počaka mirno jutra. Pred dnem se je razjasnilo nebo in s trdo skorjo je prevlekel mrzel veter belo odejo. Hladno solnce je zagledalo samostan že ves v rokah Lambergarjevih. Navsezgodaj se je poklonil Krištof opatu, mu naznanil papežev odlok, ki razpušča gornjegrajski samostan, in cesarjevo povelje, da imajo benediktinci takoj ostaviti Gornji grad.

Molče se je priklonil prelat. Ko je pregledoval Lambergar samostanske utrdbe, je poklical zvon vse brate k poslednjemu zborovanju v dvorano. Nepotrt po nezgodi, z močnim, mirnim glasom je naznanil prelat sobratom trdi ukaz; spominjal se je veselih in žalostnih dni, katere so bili preživeli skupaj, svetoval jim je, kam naj se obrnejo sedaj, jih prosil odpuščanja in se priporočal njih molitvi. Vse je bilo ganjeno; mlajši so skrivali svojo bolest, starejši pa so plakali na glas, ko jim je segal v roke. Tudi patra Benedikta je posilil jok, ko sta se poslavljala; zakaj smilil se mu je opat tem bolj, ker se je spominjal Benedikt, kako ponosno in zmagovito se je prej vsekdar izražal o nevarnostih, katere je bila nakopala samostanu mer njegovega vodstva. Bratje pa so se spominjali Benediktovih svarjenj in nejevolja jih je obhajala. Zakaj čudni smo ljudje: kadar nas zadene nesreča, iščemo krivca, da se imamo jeziti nad kom; hudi pa smo tudi na onega, ki nam jo je napovedal, češ, da hoče biti modrejši od nas, in v strahu, da nam še oponese lahkomiselnost. Benedikta pa je bolelo srce, da mu vekša tuja nejevolja svojo žalost. Solze so mu silile v trudne oči, ko je taval sam v celico. Šel je mimo družbe sobratov, ki so se pogovarjali in izpraševali, kam da se obrnejo.

„Kam pa Vi, pater Benedikt?“ ga vpraša eden.

„Pusti ga!“ se je oglasil poluglasno drugi. „Sam naj hodi in prorokuje.“

Slišal ga je pater Benedikt in mu podal roko v slovo: „Zdrav, brat! In z Bogom, če se ne vidiva več!“

Ko pa je prišel v tesno stanico, ga je premogla bridkost in polile so ga solze, katerih tu ni bilo treba skrivati.

Sam in zapuščen! Ta žalostna misel mu je polnila dušo. Dasi je bil vedno nekako osamljen med brati, je imel dosedaj vendar domovje, ki ga je priklepalo k sebi z vso sladko silo dolgega privajanja in brezštevilnih spominov. Otožnomila misel: tu živim, tu umrjem, mu je bila prepregla vse življenje in devala kakor v majhen, ljub okvir vse njegovo delovanje. In sedaj! Kdo ga bode rad sprejel, ko ga gledajo neprijazno celo svojci, in kam naj se obrne v taki zimi! A kaj je pomagalo tarnanje! Na dvorišču je stala vrsta vojakov in čakala, da odidejo dosedanji prebivalci. Po hodiščih so se zbirali menihi, da odpotujejo skupno; le za njegovo druščino ni maral nihče. Zdaj mu je prišla na misel sestra in nečakinja. Ali sta še živi in še v starem stanovanju? O, kako rastejo s starostjo skrbi! Ostavil je naglo svoj dom in hitel čez dvorišče k potoku, kjer je stala hišica. Taka je bila še kakor poprej. Nastanjeni vojaki so jo bili že zapustili, in brž je stopil Benedikt v prvo sobo.

Napol sklonjen je ležal v postelji Gregor, in poleg njega je sedel Krištof Lambergar.

„Gospod Gregor!“

„Gospod Benedikt!“ Prijatelja sta si segla v roke. A pogledal je pater po sobi, kakor da bi iskal še koga, in prestrašil se je, ko ni bilo ne sestre, ne nečakinje. Gregor je ugenil njegove misli in se opravičeval, da se je polastil tujega stanovanja, in zagotavljal, da poravna kmalu vso krivico. Vdano je prikimal Benedikt, ki je menil, da sta sorodnici pregnani.

„A to mi boste nemara povedali, gospod Gregor“, je dejal, ko je premagal svoja čuvstva, „kam sta se obrnili moji ženski.“

„Najbrž sta šli v cerkev, ki sta jo pogrešali toliko časa in tako težko“, je dejal mladenič; a skrbnega strica ni pomiril.

„V katero cerkev pa?“

„V katero?“ je povzel Gregor. „Ali jih je več v Gornjem gradu?“

„Torej nista ostavili Gornjega grada?“

„I seveda ne. Ves čas sta mi stregli, kakor more le mati bolnemu otroku; in za Bogom se imam njima zahvaliti, da sem prebolel.“ Pravil je Gregor, kaka nezgoda se mu je bila pripetila, ko sta vstopili ženski in pozdravljali radostno sorodnika po dolgi ločitvi. To je bila prva tolažba njegovi žalosti, a kmalu jo je izpodrinila misel na ukaz, ki ga goni iz domačega kraja.

„A sedaj, ljuba moja“, je dejal sestri, „sem prišel pravzaprav po slovo.“

„Po kakšno slovo, striček?“ je izpraševala Tajda. „Saj smo se komaj zopet sešli.“

„In vendar se treba ločiti, Tajda. Ali ne veš, da je zemlja kraj neprestane ločitve? Sedaj nas ostavi ta prijatelj, sedaj oni, da ostanemo nazadnje sami in se tudi zaželimo preseliti v oni kraj, kjer bodemo združeni na veke. Koliko časa pa bi mogli biti skupaj, če bi nam bila sreča še tako mila? Eno leto, dve, več komaj. Zatorej, Bog vaju obvaruj! Nemara prideta poleti za menoj.“ Sorodnici sta se čudili, kam da odhaja ob takem času; on pa je omenil cesarskega povelja.

„A gospod Gregor je vendar pravil“, je ugovarjala prestrašena sestra, „da ostaneš ti tukaj!“

„Da, res je tako“, je posegel Lambergar vmes. „Gregor ostane v gradu kot poveljnik in oskrbnik mojega brata; Vam pa, gospod Benedikt, je izgovorjeno po njegovi prošnji bivališče do smrti.“

To je bilo preveč sreče naenkrat. Nobene besede ni mogel izpregovoriti starček; solza mu je zalesketala v očesu in hvaležen je stisnil roko Lambergarju in Gregorju. Zdelo se mu je, da se pričenja zanj nova, veselejša doba. Poslovil se je kmalu in hitel nazaj v svojo celico, da zahvali Boga in se prepusti tihi svoji sreči.

XIII.

Zgubljen pokoj, kesanja strup,
V potrti duši črn obup.

S. Gregorčič.

V Celju pa je hodil istega večera po svoji sobi v knežjem dvorcu zamišljen baron Vajda. Odločilni dan se je bil približal. Kneginja, ki je dobro vedela za ljuti spor med Vitovcem in Ostrovrharjem, je bila preverjena, da zdaj lehko strmoglavi prešernega poveljnika. Važna uloga je bila izročena baronu Vajdi, in skrbel ga je izid nevarnega početja. Premotil ga je tajnik Lenart, ki so ga bile pripeljale baš iste zadeve. Sedel je, meni nič, tebi nič, na stol in jel razkladati svojo modrost.

„Kakor sem prorokoval jaz, prijatelj Vajda“, je dejal; „čim dalje se odlaša, tem večja bode sitnost. Takrat, ko ste imeli Vitovca v rokah, zakaj niste porabili prilike? Prvi dan bi bilo malo hrupa; a kričačem bi bili zamašili usta z Vitovčevim denarjem ali s povišanjem, druge bi bili pa oplašili; in kmalu bi bilo vse tiho in mirno. Sedaj ga imate pa še vedno na glavi.“

„Resnica“, je dejal oni in se ustavil pred njim; „a saj veste, da se kneginja nikakor ni dala pregovoriti?“

„Ha, kako ste mladi!“ se je nasmejal oni. „Dvornik, ki umeje svojo stroko, stori, kar ugaja gospodi, bodisi ukazano ali ne. Mnogo je kočljivih stvari, katere je treba urediti na svojo roko; zakaj onim brani dostojnost in čast in kaj vem kaj še, dasi bi nad vse radi. Tu je treba priskočiti, in brezmejna hvaležnost je plačilo. Da bi kneginja ukazala kaj takega, tega ne boste pričakali; a kako iz srca rada bi se iznebila Vitovca, to veste Vi bolje nego jaz. In Vam njena želja ni ukaz? Jutri se zopet ponudi prilika; torej, gospod Vajda, pozor!“

„Občudujem Vas, gospod Lenart“, je dejal Vajda in mu pogledal v oči, „da tako mirno govorite o takih rečeh!“

„O kakih rečeh!“ je vzkliknil oni. „Koliko tisoč ljudi pomre, ne da bi vedeli, zakaj da umirajo. Državna korist zahteva, tako se jim reče, in navdušeni dero v boj brez pojma o državni koristi. In če ne speče vest državnika, ki žrtvuje tisoče in tisoče prostodušnega ljudstva, cvet svoje države, državni koristi, ali si boste pomišljali Vi žrtvovati enega samega človeka? In to žrtev zahteva, ne korist, ampak obstanek, gospod Vajda, obstanek naše države. Ako ne pade Vitovec, mora pasti kneginja; in Vi, ki ste prisegli tej zvestobo, nečete onemu izpodnesti tal?“

„Nečete, nečete!“ se je jezil Vajda. „Kdo ne bi hotel! Ali pa umejete, da je poštenjaku težko zavratno umoriti kogarsibodi? In kaj je tega treba! Jaz imam vojakov dosti v mestu; vse meščanstvo je pripravljeno, da se bojuje za kneginjo, in jutri vržemo Vitovca v ječo, ako se ne pokori. To se ve, če pride v mesto.“

„Obljubil je in ne bode se skesal.“

„Dobro. Ostrovrhar prevzame poveljništvo, in oni bode premišljeval, kako nizko pade, kdor leta visoko. Postavimo ga pred sodišče, in potlej naj gleda, kako se izvije iz Vaših krempljev, gospod tajnik. Kneginja si bode potolažila vest in spravila javno mnenje na svojo stran.“

„A to so ovinki, gospod Vajda!“ je ugovarjal tajnik. „Kneginja Vam ne bode hvaležna, da jo mešate v to pusto zadevo. Vrhutega jaz tudi ne zaupam Ostrovrharju.“

„Komu pa sploh Vi zaupate?“

„Še sebi ne brezpogojno. Večkrat se je že goljufal moj razum, ko se je preveč zanašal na voljo. — A tu je treba baš trdne volje in srčnosti. Tu ste Vi pravi mož. Zakaj, ne da bi se hvalil, najizkušenejši pristaš kneginji sem jaz; a najsrčnejši in najodločnejši ste Vi, ne da bi se Vam laskal. Ko je vprašala kneginja, kdo naj bi namestil Vitovca, sem jaz imenoval Vas.“

„Da, to vem in zahvaljujem se Vam.“

„In to je še vedno moje mnenje. Bodoči poveljnik ste Vi. Ostrovrhar je za silo, da izpodbijemo Vitovca. A premislite to! Vas je razžalil Vitovec hudo,

neodpustno, ko Vas je gonil sramotno pred vsem vojaštvom iz tabora.“

„Ubij ga strela!“ je mrmral Vajda rdeč od jeze.

„Če Vi to prezrete in požrete“, je nadaljeval tajnik počasi, „se izkažete bogaboječega moža; a vojaki so sirovi; pohlevnost jim ne imponira, ampak odločnost, ki ne izbira sredstev. Kogar pa razžališ brez kazni, kdo se bo tega bal!“ Nemiren je hodil Vajda po sobi, ko je bil oni že omolknil. Njegova vest se je protivila takemu namigavanju, a ugovarjati ni mogel, in obšla so ga neprijetna čuvstva, kakršna rodi boj vesti s koristjo. A s koristjo v zvezi je bila maščevalnost.

„Ne, ne, nikdar mu ne odpustim tega“, je mrmral sam zase.

„Jutrišnji dan bode odločil“, je povzel tajnik, „ne samo med kneginjo in Vitovcem, ampak tudi med Vami in njim. Zakaj premislite! Vitovec pride gotovo na obed. Da ga sovraži kneginja, da je sprt z Ostrovrharjem, to ve dobro. Na kaj se torej zanaša, da se podaja v nevarnost! Da bi namreč mežé šel v zanko, tak tepec ni. Zanaša se na vojsko. Ta mu je tako slepo vdana, da mu niti Ostrovrhar ne izneveri izdatnega dela. In poslušajte me, gospod baron! Vi boste peljali Vitovca v ječo, mesto bode pa naskakovala njegova vojska.“

„Mi jo odbijemo“, je zmignil oni z rameni.

„Ali pa ne. A recimo, da se ubranite. Kam pa pojde Vitovčeva vojska brez vodij? Nekaj časa bode pustošila naše kraje in nadlegovala nas; potlej se bode pa vdala. Toda ne nam. Cesar je še vedno na Koroškem; vsa okolica pa mrgoli njegovih ogleduhov in pošiljancev, ki imajo varno zavetje gori v gradu. Z obljubami in denarjem bodo pregovorili ti vojake in posadke, drugo za drugo, da prestopijo k cesarju. In potem smo pogoreli.“

„Da, pogoreli“, je dostavil nehote komornik.

„In kaj sledi iz tega?“ je pritiskal neodjenljivi tajnik. „Ali se bojite izvršiti sklep?“

„Sam vrag Vas ščuje,“ se je srdil oni, ki ga je bil spravil tajnik iz ravnotežja. „Drugam pojdite svetovat! Jaz vem sam, kaj imam storiti. Zavratno ne

bodem moril ne Vitovca, ne nikogar drugega. A če se vojaki ne podvržejo kneginji, pade njegova glava; ne bojte se!“

„Da bi le ne bilo prepozno!“ je menil oni, se kislo nasmehnil in se poslovil.

V neprijetnem premišljevanju je izkušal Vajda ovreči tajnikove razloge; a čim dalje je premišljeval, tem pametnejši so se mu zdeli; le kadar ga je dovedla misel do izvrševanja, se je prestrašil kakor kdo, ki se zaleti, da bi preskočil širok rov, a mu ob robu upade srce. Prigovarjal si je iznova, da se doseže namen tudi po drugem potu, a vendar ni prav verjel sam sebi. Iz hudih misli ga je zbudila mlada ženska, ki se ga je oklenila z rokami.

„Oh, vedno tako zamišljen“, je vzdihnila, „da ne vidiš nič, ne slišiš nič! Kakor kneginja! Sebi grenita življenje in drugim; in vendar ne odvrneta z vso skrbjo in vsem premišljevanjem tega, kar nam je namenil Bog. Kneginja je bolna od samih skrbi. Spanja nima nič. Da se jutri odloči njena usoda, to žene naprej in naprej in skoprnela bo še nocoj. Oh, nesrečna žena, ki jo navdaja taka častilakomnost! Ali je preživela le eno mirno in zadovoljno uro, odkar vlada sama? Praznim domišljijam žrtvuje pravo srečo. Oh, Bog me varuj take slave! In ti nisi nič drugačen. Ona me muči tam in ti tukaj. Kaj gledaš tako mračno? Poglej me lepo!“

„Oh, Helena, pusti me, pusti me in pojdi spat!“ se je branil on. „Ti ne umeješ mojih skrbi.“

„Oh, kaj pa!“ je dejala ona, in solze so ji zalesketale v očeh. „Kneginje ne umejem, tebe ne umejem. Prava norica sem vam. Le to umejem, da sem nesrečna, ko ne slišim nikdar ljubeznive besede iz tvojih ust. Oh, zakaj sva ostavila mirno Zagorje in prišla v to nesrečno mesto! In, mili mož, kdaj bode konec temu strašnemu drevenju?“

„Ljuba moja“, jo je zavrnil on, „prepusti to nam in ne skrbi po nepotrebnem!“

„Da, po nepotrebnem!“ se je zajokala ona. „Koliko me še čaka bridkosti. Enkrat si ušel smrti, ko te je poslala kneginja proti Vitovcu, vdrugo ne uideš.

Tebe bode žrtvovala ona svoji častilakomnosti in mene poplačala s sožalnico. Neusmiljeni ljudje, ki se jim zdi naravno, da se žrtvujejo drugi zanje.“

„Vidiš, draga, kako govoriš otročje!“ jo je zavračal mož. „Kneginja je velikodušna in ne misli prav nič na sebe. Svoj mir in svojo srečo žrtvuje ona koristi svojih državljanov.“

„Kakšni koristi?“ je vprašala ona. „Ali ni potrdil cesar državljanom vseh starih pravic in jim ponujal novih? Ne more li on skrbeti bolje za njih blaginjo ko kneginja, ki ne more pokoriti niti enega nepokornega vojaka? Prej ali slej bode vendar vse cesarjevo. Večno ona ne bode živela; otrok nima in omožiti se noče. Oh, bežite mi vi vsi! Kar imenujete državno korist, to je ženska ničemurnost in svojeglavnost.“

„Oj, Helena“, se je nasmehnil mož, „kakšna sreča, da te ne sliši kneginja! A premisli si, ki sodiš tako ostro, da bi nemara ti na prestolu ne bila nič boljša.“

„Jaz?“ se je ponesla ona. „Morebiti imam mnogo in velikih napak; a, za Boga, slavohlepna nisem.“

„Saj to ni slavohlepnost, Helena. Kneginja se bori za svojo pravico; in to ji bodeš vendar dovolila.“

„O, pravica!“ je vzdihnila ona. „Kje pa je bila prej njena pravica, dokler se ni bil sprl Vitovec s cesarjem? Pozno se je našla. In sedaj, ko se ne moremo več opreti na Vitovca, bode izginila zopet čez noč domišljana pravica in z njo naša slava in, oh, tudi marsikatero drago življenje!“ Pretrgal je pogovor sluga, ki je naznanil, da želi kneginja še govoriti s komornikom.

„Oh, na polnoč gre že ura, in ni še miru!“ je vzdihnila ona, ko mu je pomagala, da se je opravil. „Dragi Ivan“, je prosila, „svetuj ji, da naj se pogodi s cesarjem in nas reši neprestanega strahu!“

Težavno je bilo stališče kneginje Katarine. Zvedela je bila, kako je vsa vojska vdana Vitovcu, in bala se je, da mu Ostrovrhar ne bode kos. Po tajnikovem nasvetu je bila odpravila poslanca k cesarju v Velikovec, da bi se iznova pričelo pogajanje; a nazaj ni bilo ne poslanca, ne poročila.

„Neče se več pogajati z menoj“, je dejala v skrbeh.

„Ali pa je prestregel poslanca Vitovec“, je menil tajnik.

Tajnik je govoril resnico; vse poskuse, da bi se približala kneginja cesarju, je uničil Vitovec, ki ga je navdajala zgolj maščevalnost. Zaman mu je dokazoval Jošt, da dolži pokrivem Ostrovrharja, pokrivem druge častnike. Vitovec je odkimaval: „Moje oči in moja ušesa mi ne lažejo. Ti zagovarjaš Ostrovrharja, ker si se izneveril meni.“

„Jaz izneveril!“ je strmel oni. „Kake sanje te mučijo o belem dnevu?“

„Ne hlini se, ko ni treba“, ga je zavračal Vitovec hladno. „Kaj bi se jezil na tebe, ko me ostavlja vse, na kar sem se zanašal!“

„Ti jezil na mene!“ je porasel on. „Kako pravico imaš? Jaz bi se smel jeziti, jaz, ko me dolžiš take podlosti!“

„No, no“, se je rogal Vitovec. „Nisi li tudi ti nazdravljal bodočemu poveljniku, Ostrovrharju?“

„Torej odtod ta spor in srd!“ je strmel Jošt in začel pripovedovati, kako je naznanila kneginja Ostrovrharju, da ga postavi za poveljnika, kadar bode povišan Vitovec.

„Kako povišan?“ je vprašal ta, ne da bi ga pogledal. „Na vislice?“

„Kako?“ se je čudil oni. „To je pač znano vsemu svetu, da te vzame za moža.“

„Mene za moža!“ je vzkliknil Vitovec. „Verjame li to še kak tepec?“

„Taki tepci smo mi vsi“, je dejal oni prostodušno.

Vitovec pa mu je kazal pisma, katera je bila pisala kneginja cesarju in v katerih je z najhujšimi besedami obsojala Vitovčevo postopanje.

„Neslišano!“ je mrmral Jošt. „Prevarjeni smo vsi.“

„Vsi ali pa ne vsi“, je dostavil Vitovec; oni pa se je začel potegovati za Ostrovrharja, da ne pozna zvijače, da je gotovo tudi prevarjen, če kneginja res slepi Vitovca.

„To se pokaže jutri“, je dejal. „Ti prideš na obed?“

Bistro ga je pogledal Vitovec v oči; a Jošt ni trenil. Nasmejal se je in vzkliknil:

„Za Boga, kakšen si! Meni tudi ne zaupaš!“

„Jaz pridem vsekako“, je zatrdil Vitovec in se obrnil. Novi dvomi so ga začeli mučiti. Morebiti je pa vendar pokrivem obdolžil Ostrovrharja. A zakaj bi ta skrival, kar mu je bila zaupala kneginja? Zakaj je skrivaj gostil častnike? Toda, če je res zarotnik, zakaj ga ni umoril, ko se je ponujala prilika? Oh, kdo bi razmotal to zmešnjavo! In Jošt? ali je odkritosrčen? Oh, neznosno stanje, ko meni človek, da ga obdajajo sami sovražniki! Zdelo se je Vitovcu, da je boljša nagla smrt od takega življenja, in nepotrpežljivo je čakal drugega dne, ki bode rešil mučno zastavico.

Takisto težko ga je pa čakal tudi Ostrovrhar. V zavesti svoje nedolžnosti je bil neizrečeno hud na Vitovca. Vedno mu je sililo v glavo, koliko dobrega da je že izkazal temu nevrednemu človeku; saj se je vedno boril zvesto na njegovi strani, in Vitovčevi sovražniki so bili tudi njegovi; da, pustil je nevesto, ko se je bil Vitovec sprl z Lambergarji. Priplavala mu je pred oči dražestna podoba mladenke, ki se je vsa srečna imenovala njegova. On pa ji je bil s trdo roko razdrl sladke nade — zaradi prijatelja Vitovca. Davno bi bil že nastal v taboru poboj, da ni miril in pogovarjal stari prijatelj Jošt. Zagotavljal je Ostrovrharju, da mu bode sam pomagal kazniti Vitovca, ako ta ne spozna in ne obžaluje krivice; a treba je, da se pokaže prej vzrok in povod žalostnemu sporu. In ko je zvedel vzroke Jošt, je hitel k Ostrovrharju. Ta pa je strmel, ko je poslušal, kaj da je pisala kneginja cesarju.

„To ni možno, ni možno“, je mrmral sam pri sebi. „Ona je blaga in ni pisala tega. Zlobni kovarniki nas slepe vse.“

Da ni bilo že pozno zvečer, bi bil šel sam nad kneginjo; a tolažilo ga je, da se kmalu razvije klobčič zvijač in goljufij.

Ko je odzvonilo po celjskih cerkvah poldne, so se zbirali veljaki, posvetni in duhovni, dvorniki in vojniki, v dvorani, okrašeni z zastavami in grbi nad dragocenim pohišjem. Po mestu je tekal razburjen baron Vajda, razpošiljal čete oborožencev in se posvetoval s

starejšinami. V taboru zunaj mesta pa so postavali v gručah vojaki, ki so se živo pomenkovali, si pripravljali orožje in kazali na mesto, kjer so se za okopi pokazovali vojaki kneginje Katarine in oboroženi meščanje.

Za mizo je sedela kneginja in gostila ponosne goste. Oči so se ji svetile in lica rdela od notranjega nemira; a kazala se je mirno in z ljubeznivostjo očarovala mnogobrojno družbo. Ne daleč od nje je sedel Vitovec, malobeseden in raztresen. Ogibal se je mračnih oči Ostrovrharja, ki mu je sedel nasproti in z napeto radovednostjo opazoval kneginjo. Sluge so pridno nalivali kozarce, in pričakovati je bilo, da kmalu odjenja napetost, ki je pri takih pojedinah v začetku navadna. Sosednja soba pa se je natihoma polnila z oboroženci, in za vrati je stal baron Vajda in poslušal, kaj se govori v obednici. Vstala je kneginja; z zvonkim, nekoliko drhtečim glasom se je spominjala poslednjih dogodkov, ki so spravili pod njeno oblast celjsko grofijo. Zahvaljevala se je onim, ki so ji pomagali z orožjem v roki ali z modrimi sveti, in imenovala pred vsemi Vitovca. Vitovec se je priklonil in se nasmehnil porogljivo. Ostrovrhar pa je komaj brzdal nestrpno nepotrpežljivost. Kneginja je imenovala zdaj njega, in vanj so se obrnile vse oči; on pa je nepremično zrl v govornico, ki je nadaljevala, da se hoče hvaležno izkazati za tolike usluge in da postavlja njega za poveljnika vse svoje vojske.

„Gospod Vitovec pa mora stati bliže mojemu prestolu“, je dejala; „zakaj jaz ne morem pogrešati nikdar njegovega modrega sveta. Njega imenujem za svojega maršala!“

„Živio maršal Vitovec!“ je zavpila družba celjske gospode in obsula s kozarci v rokah Vitovca, ki se je zaničljivo smejal. Ostrovrhar pa je gledal kneginjo in si grizel ustni. Nič ni razumel, kaj mu je pripovedoval Jošt, ki je živahno mahal z rokami. Zdelo se mu je vse kakor težke sanje, in nehote si je ponavljal besede, ki jih je bila govorila kneginja; tako je bil poparjen, da dolgo ni mogel zbrati misli. Ko pa se je polegel šum in je Vitovec v kratkih besedah naznanil,

da ne sprejme nove časti, se je zavedel tudi on. Kri mu je zagnala v lice jasna zavest, da je preslepljen, prevarjen, zlorabljen. Mučen molk je nastal po dvorani. Zmagovito je merila kneginja Vitovca od vrha do tal, gostje pa so vstajali in jo obstopali.

„Milostna kneginja“, se oglasi Ostrovrhar, in glas se mu je tresel, „jaz ne sprejmem poveljništva.“

Kneginja je prebledela; na prejšnji odgovor je bila pripravljena, na tega ne.

„To so malovredne spletke! Idimo, Ostrovrhar!“ je zakričal Jošt in izvrnil kozarec po mizi.

„Nesramnost! Vrzite jih vun!“ je vpila množica okrog kneginje, in dvigale so se pesti proti Vitovcu, ki se je nasmihal, in proti Ostrovrharju, ki je mirno stal, roke križem na prsih, iń bolj začuden ko jezen zrl v razburjeno gospodo. Kneginja pa je bila hitro uredila svoje misli.

„Kot vladarica“, je dejala krepko in ponosno, „imenujem za poveljnika svoje vojske komornika barona Vajdo.“ Obrnila se je, da odide; Vitovec pa je postopil za njo in zaklical:

„Vojska je moja; njej ukazujem le jaz!“

„Vi ste moj sluga“, je odgovorila ona ostro, mu stopila nasproti in udarila z nogo ob tla.

„Nikdar!“ je kričal Vitovec in hitel iz dvorane in Jošt za njim, ki je vlekel Ostrovrharja. Urno je odprl poveljnik glavna vrata, a odskočil še urneje; naproti so mu štrlela svetla kopja, in za njim je pritisnila četa oborožencev; druga pa je vstopila skoz stranske duri z baronom Vajdo na čelu. Jošt je tekel k oknu, da bi se tod rešil; a zagledal je pod seboj stražnike, ki so branili izhode. Prednje je stopil baron Vajda z golim mečem. „V imenu kneginje“, je dejal, „vdajte se!“ Upor bi bil zaman, ko niso bili niti oboroženi. A dasi so slutili vsi, da jim gre za glavo, so pretresle besede le Jošta. Vitovec se ni zmenil več za tako malenkost; Ostrovrharju pa so temnile duševni obzor mučne misli in burna čuvstva. Očital si je usodno lahkovernost proti zviti kneginji, usodno skrivanje proti Vitovcu. Zmočen je bil ves, in popolnoma ga je bila zapustila prirojena odločnost. Kakor topo-

umen se je dal odvesti s tovarišema v tesno stanico, v katero je svetil zimski dan visoko odzgoraj skoz majhno, trdno omreženo okno. Sedel je za težko, sirovo zbito mizo, podprl si glavo s komolcem in premišljeval čudno naključje. Da so bile med kneginjo in Vitovcem strune tako napete, tega on ni bil slutil; saj je vendar vse govorilo o bližnji svatbi. A Vitovec je moral to vendar vedeti. Spominjal se je, da mu Vitovec, kadar ga je vprašal o tej zadevi, ničesar ni povedal naravnost, da je sploh nerad govoril o tem. Prikrival mu je tihi spor in zapeljal njega na krivo pot; sam pa je zablodil še bolj, ko je po svoje tolmačil dvoumne besede kneginje Katarine. A naj je ravnala kakorkoli, ni li bila primorana, da se brani in slepi in vara nasprotnike do ugodne prilike?

Vitovec pa je hodil z Joštom počasi po sobi semtertja.

„Sedaj smo izteknili, kar smo iskali“, je dejal Jošt po dolgem molčanju.

„Ali se bojiš umreti?“ ga je vprašal Vitovec in ga pogledal postrani.

„Ne; ampak jezi me, da moram na tak način iti s tega sveta, ko sem zamudil toliko lepih prilik.“

Vitovec ga je komaj poslušal; spomnil se je, kako je bil pokrivem obdolžil Ostrovrharja, in žal mu je bilo. Stopil je k staremu prijatelju, položil mu roko na ramo in ga vprašal, če je hud nanj. Kakor da bi se prebudil iz sanj, ga je pogledal Ostrovrhar in si pomišljal.

„Za Boga“, je vzkliknil Jošt, „spravita se brž, dokler še utegneta!“ in zgrabil je roko, ki se je obotavljala, in jo položil v Vitovčevo.

„Jaz sem te razžalil hudo“, je dejal Vitovec. Oni je prikimal molče. Videlo se je, da je zamrlo staro prijateljstvo. Vitovec je zopet nastopil pot po ječi, in Ostrovrhar se zopet zamislil. Naj bi bil Vitovec odkritosrčen, si je dejal, vse bi se bilo razvilo drugače. A tudi bi ne bila zašla oba tako daleč, če ne bi on sam bil tako skrivnosten. Skrivnosti razdirajo prijateljstva. Toda njemu je bila prepovedala govoriti kneginja, ki je res prekanila Vitovca in premotila njega.

Ravnala je premeteno, lepo ne. A sedaj, ko je stopila z eno nogo, mora stopiti tudi z drugo. To se mu je zdelo tako naravno, da se je ozrl, če ni že vstopil rabelj. Misel na smrt pa ga je pomirila popolnoma. Vstal je in podal Vitovcu roko.

„Glej, Vitovec“, je dejal, „ti meni nisi nič povedal, da si sprt s kneginjo, in jaz nisem povedal tebi, da je bila meni namenila poveljništvo. A jaz sem mislil, da jemlje tebe v zakon. Tako smo goljufali drug drugega, in zdaj smo goljufani. Kneginja bi bila jako nespametna, ako nas ne usmrti, ko nas je vrgla v ječo. V božjem imenu! Kolikokrat smo šli zanjo smrti naproti!“

„Nemara pa slepi ona sebe najbolj, ko meni, da je preslepila mene“, je dejal Vitovec hladnokrvno. „Moji vojaki vedo sami, kaj jim je storiti.“

Pred gradom pa je nadlegoval novega poveljnika, barona Vajdo, ki se je odpravljal v Vitovčev tabor, tajnik Lenart in ga rotil, da naj stori, kar mu je bil svetoval on.

„Mrtev pes ne ugrizne več“, je dejal. „Če pokažete vojakom v taboru Vitovčevo glavo in oznanite, da bode tako kaznjen, kdor se upre, se Vam bode vse pokorilo: če pa zvedo, da je Vitovec še živ, jih ne boste ukrotili.“

„To se bode kmalu videlo“, je dejal Vajda in skočil na konja. Pred njim so jezdili štirje trobci in klicar s pismom, v katerem se je bralo, da postavlja kneginja barona Vajdo za poveljnika, za njim četa izbranih konjikov za častno spremstvo in za brambo v potrebi. Lenart pa je hitel k stražnikom pred Vitovčevo ječo in jim ukazal, da naj takoj usmrte ujetnike.

„Na čigavo povelje?“ je vprašal malo osupel stražni poveljnik in spravil v zadrego tajnika, ki je legal, da je kneginja tako ukazala. A stražnik si je pomišljal. „Taki ljudje“, je dejal, „se ne devajo ob glavo, kakor se klatijo jabolka. Dokler ni pisanega povelja od kneginje, jih mi ne usmrtimo.“ Tajnik se je jezil na trmastega človeka, ki tako slabo umeje državne koristi, in hitel h kneginji.

Ta je bila kakor na žerjavici. Da se ji je bilo posrečilo prijeti Vitovca, tega se je veselila; a da je morala kazniti tudi Ostrovrharja, ji ni bilo po godu. Premišljevala je, kako bi tega izpustila, in sklepala, da postavi onega pred sodišče. Najhuje pa jo je skrbelo, kakšne novice da prinese iz tabora baron Vajda. Naenkrat se vzdigne divji krik zunaj mesta. Po mestu se oglase zvonovi, in vpitje in tekanje in ropot nastane po ulicah. Groza je izpreletela kneginjo, da se je morala prijeti za naslonilo pri stolu. V sobo je prihitel prestrašen sel s poročilom, da je baron Vajda ubit, in da naskakujejo Vitovčevi vojaki mesto. Kneginja je prebledela in se zgrudila na stol. Preden je bila zbrala razburjene misli, se napove tajnik Lenart. Dobro ji je došel svetovalec, in takoj ga je sprejela. Ta pa je zopet zapel staro pesem, naj da, za Boga, usmrtiti Vitovca, če hoče zadušiti upor in utrditi svojo oblast.

„Toda takoj, milostiva kneginja, takoj!“ je silil. „Vpol ure bode prepozno.“ Kneginja je bila v neznani stiski. Razum je pritrjeval Lenartovim razlogom, a ustavljala se je ženska narava. Dasi bi bila rada videla, da bi bil Vitovec spravljen s poti, se je hudovala, da bi morala ravno ona ukazati kaj takega. Že je omahovala, in pregovoril bi jo bil tajnik, da niso nujne zadeve pripeljale mestnega sodnika.

„Milostiva kneginja“, je poročal, „zdajzdaj bode mesto v rokah Vitovčevih vojakov. Komaj se še branijo naše vrste besnim napadom. Od vseh strani lete bakle in smolnjaki, in na dveh krajih se je že prijel ogenj. Usmilite se, milostiva, mesta, usmilite se meščanov in izpustite Vitovca in Ostrovrharja! Napadniki groze, da razdenejo vse mesto, ako ne dobodo nazaj poveljnikov.“ Neprijetna je bila prošnja kneginji, in takoj je živo jel nasprotovati Lenart, češ, kako se more svetovati vladarici kaj tako sramotnega; uporniki se ne poslušajo, dokler ne odlože orožja; in kneginja mora braniti svojo pravico, ako hoče še katerikrat komu zapovedovati.

„Da, milostiva“, je ugovarjal oni, „še eno uro se branimo, in nikomur več ne boste imeli zapovedovati.“

„To so ponosne besede, gospod sodnik!“ je dejala ona srdito.

„Jaz ne govorim zase“, je dejal sodnik. „Pogum mi daje dolžnost, ki mi veleva skrbeti za meščanstvo.“

„A poguma je treba proti sovražniku, gospod sodnik, ne proti vladarici!“ je kričal tajnik, rdeč od jeze in se obrnil zopet do kneginje in prosil za žive in mrtve, naj mu da pisan ukaz. A v tem trenotju so se odprla vrata, in prikričal je drugi sel, da deró v mesto razkačeni vojaki.

„Milost, kneginja!“ je prosil sodnik.

„Izpustite jih!“ je ukazala ona nakratko tajniku, in ne da bi pogledala sodnika, se je obrnila in odšla iz sobe razžaljena in potrta.

Sodnik je hitel k ječi in klical oddaleč stražnikom, naj oproste ujetnike v imenu milostive kneginje. Radi so poslušali stražniki, ki so se bali Vitovčeve vojske. Ujetnike pa je spremil sodnik sam iz ječe in jih prosil, da naj hité in pomiré ljute vojake.

Mesto je gorelo, in kričanje in jok in stok se je razlegal po ulicah, ko se je prikazal Ostrovrhar. Zagrmel je nad bojaželjnimi četami in jih ustavil; od druge strani pa so obstale pred Vitovcem, ko je mignil z roko. Do neba se je razlegnil radostni krik vojakov, ko so zagledali poveljnika s tovarišema. Z glasnim vriskanjem so jih odpeljali v taborišče.

Kneginja pa je pretakala grenke solze, ponižana in nesrečna kakor še nikdar. Na nizkem stolcu pri njenih nogah je sedela mlada komornica Helena; zakrivala si je z rokami obraz in ihtela za svojim možem, ki je bil umrl za kneginjo v sovražnem taboru.

Tam pa so se posvetovali v Vitovčevem šatoru rešeni junaki. Da bi se posebno veselili, ni bilo videti. Najveselejšega izmed njih, Ostrovrharja, je bila minula vsa mladeniška prešernost. Zdelo se mu je, da se je postaral za dvajset let; in hladno je premišljeval, kaj storiti, če napove Vitovec kneginji boj. Sklenil je, da se odtegne v takem slučaju; saj mu je že nekako presedala vojna sploh. Trezno je bilo mišljenje tudi tovarišev. Mirno je narisal Vitovec v glavnih potezah položaj; a preden se je pričelo razgovarjanje, se je

začul odzunaj prepir. Stražnik je branil vstopiti prišelcu, ki je hotel po vsej sili govoriti z Vitovcem. Znan glas je zaklical ime poveljnikovo.

„To je moj brat“, je dejal Ostrovrhar in skočil pokoncu. Za njim je šel iz šatora Vitovec in zunaj sta pozdravljala oba gornjegrajskega opata.

„Kako prihajaš ti sem?“ se je čudil brat.

„Jaz? Naravnost iz samostana.“

„Ali ni več obkoljen?“

„Nič več. Včeraj ga je vzel Lambergar.“

„Kako je to možno!“ je vzkliknil Vitovec, ki je dobro razumel pogled, ki ga je uprl vanj Ostrovrhar. „Taka trdnjava! tako preskrbljena!“

„To mi je še uganka“, je dejal oni. „A da smo bili prodani, to je gotovo. Toda, kar je, to je; in, gospod Vitovec, dosedaj sem jaz Vas poslušal, sedaj pa poslušajte Vi mene.“ Sedel je častitljivi mož v njih sredo, in ko se je bil spominjal najvažnejših dogodkov po smrti rajnega grofa, je opozoril na čudno nesrečo, ki jih vedno preganja, tako da jim izpodletajo najbistroumnejši naklepi. „Meni je stvar jasna“, je dejal resno. „Bog se bori na cesarjevi strani, in proti takemu zavezniku so vse naše sile prazne. Kaj nam preostaja ko vdati se cesarju in prositi ga odpuščenja?“

Ostrovrhar je prikimal in dostavil, da njemu to ne bode pomagalo. „Se spomladi se mi je zagrozil,“ je dejal, „da pride dan plačila. Kako bi ga mogel jaz prositi!“

„Tudi treba ne bode“, je opomnil samosvestno Vitovec. „Kaj bi se poniževali pred cesarjem, ko smo mi ugnali njega, ne on nas! A čez kneginjo storimo križ; ona je dogospodarila. Naš vladar bodi kralj Ladislav, nečak rajnega grofa!“

„Vrlo dobro!“ se je razveselil Jošt. „Iznajdljiv človek si ti, Vitovec; in če ti izpodleti en naklep, imaš dva druga pri rokah.“

Vitovec se je nasmehnil prijatelju nekako tako, kakor lisjak kislemu grozdju, in vprašal Ostrovrharja, kaj da meni on. Ta je pritrdil predlogu, a pristavil, da se ne bode boril proti kneginji.

„To ni prava pot, prijatelji!“ je svaril prelat. „Zgrešili smo jo bili takrat, ko smo se uprli postavnemu nasledniku celjskih grofov. Da smo se potegnili za vdovo Katarino, za to smo imeli še blagih povodov. A kar se je zgodilo pozneje, to je bilo vse napačno, in Bog je že razsodil.“

„Ne zamerite, gospod prelat“, se je oglasil Vitovec, „da Vam ugovarjam. Jaz sem bil vedno tega mnenja, da se le malodušni ljudje povsod tolažijo z božjo razsodbo. Kadar jim kaj izpodleti, se jim zazdi, da je božja volja tako, in ta misel ugaja njih lenobi prav posebno, ker jim jo opravičuje ter jih rešuje nadaljnjih naporov. Tako se rado dogaja, da so najpobožnejši ljudje za resne opravke najnesposobnejši. Zanašajo se le na Boga, nase nič; in molitev jim ugaja bolj od dela. Kadar je treba nagle odločbe, pričakujejo višjega navdehnjenja, dokler jih ne zasači sovražnik. Nezgoda jim je pa potem zopet božja kazen in ne posledica svoje nemarnosti.“

„Gospod Vitovec“, je dejal prelat in se prijazno nasmehnil, „Vam vendar noben pravičen človek ne more očitati malomarnosti; ali da ste se preveč zanašali na Boga in premalo nase; ali da Vam je bolj ugajala molitev od dela, in vendar —. Cesarja nismo ujeli, samostana ne ubranili in niti ene ženske, kneginje, nismo mogli pregovoriti.“

„Istina“, je pritrdil oni; „a pokazalo se bode, da je to večja nesreča za njo nego za nas. Zakaj, gospoda, da povem resnico, jaz sem že odpravil poslanca do kralja češkega; in v enem tednu mora priti odgovor, ki bode povedal, kaj je božja volja. Ali menite, gospod prelat, da poseže Bog tudi tu vmes?“

„To sam On ve“, je pokaral opat. „A Vi, Vitovec, govorite predrzno, kakor se ne spodobi smrtnemu človeku.“

„Oprostite, gospod prelat“, je popravljal oni. „Tudi jaz verujem v vsemogočnega Boga. A to me jezi, da pripisujejo ljudje njegovim naredbam vse neuspehe, katere so zakrivili sami. To se ne spodobi možem. Ampak, gospod opat, ako se mi ponesreči še ta načrt, porečem z Vami vred, da nismo na pravem

potu in da se je treba obrniti. Dotja še počakajmo!“ Tedaj pa je vstopil sluga in izporočil, da je došel z važnimi pismi konjik, ki ga je bil poslal Vitovec do kralja Ladislava.

„Kaj! Iz Prage da bi bil prišel? To ni možno“, je strmel Vitovec in velel, da naj vstopi poslanec. Konjik je pripovedoval, da prihaja iz Gradca. kjer je bil prenočil pri bratu Jošta Soteškega, kakor mu je bilo ukazano. Ko je bil že odjezdil drugega dne, ga dojde jezdec, poslan od tega Vitovčevega prijatelja ter ga obrne, češ, da se mu pove važna novica. In povedalo se mu je, da je umrl 20. dne meseca novembra v Pragi Ladislav, kralj češki in ogrski; tako da govori pismo češkega gubernatorja, Jurija Poděbrada.

„Ker je postala moja pot odveč“, je sklenil vojak, „sem se vrnil in Vam vračam pisma neodpečatena in hkratu pisanje Vašega prijatelja iz Gradca.“

Vitovec je mignil vojaku, da naj ide, in z očmi preletel pismo.

„Istina; Ladislav je umrl“, je dejal s hripavim glasom in podal pismo prelatu. Vse je bila pretresla ta novica, in nemo so se gledali nekaj časa. „Z Bogom se ne bodemo borili“, dé naposled Vitovec. „Treba se je pokoriti.“ Sedli so iznova k dolgemu posvetovanju. Potem pa se je poslovil od njih prelat, da obišče kneginjo in ji svetuje, da naj se vda v božjo voljo.

XIV.

Kot solnčece čist
Moj srčni je žar,
Ne bo me ga sram
Pred tabo nikdar.
S. Gregorčič.

Krištof Lambergar je bil pustil Gregorju v Gornjem gradu toliko vojakov, kolikor se mu je zdelo potrebnih za brambo, dokler se ne konča boj za celjsko dedino. Sam pa se je bil vrnil domov v Črnelo. Na-

ravno, da je bil vesel, ko je bil tako lepo izpeljal nevarno podjetje. Veselila se je z njim vsa graščina, in povsod je slišala srečna mati hvalo svojih dveh sinov. Smehljala se je „slavnemu junaku“ tudi sestra; a prav od srca ji ni šel smeh. Ostala je tiha in zamišljena in vedno bolj želela vstopiti v samostan v Mekinje, dasi sta ji odgovarjala mati in brat, ki sta se sklicevala na mnenje Žige samega. Izgubila je bila še zvesto tolažnico, teto Mino. Ko je namreč slišala ta, da je Gregor bolan, je ni držala nobena zima več v Črnelem; morala je v Gornji grad, da streže svojemu ljubljencu; zarotila je Anico, da naj ostane stanovitna, in šla.

„A zakaj se ti ne omožiš in ne vzameš mladega barona Ravbarja?“ je govoril Anici brat, ko sta sedela pri oknu in gledala po snežni ravnini mengiški.

„I Krištof“, je dejala ona in se nasmehnila, „zakaj se pa ti ne oženiš?“

„Jaz?“ se je nasmejal tudi on. „Ali ne veš, Ana, kako pravi mamica, da je treba hčere kmalu pomožiti, sinovi pa lahko čakajo?“

Medtem je prijezdil hlapec na dvorišče, in Krištof je odprl okno in vprašal, če ima kaj pisma.

„Imam, gospod“, je odgovoril ta in peljal konja v hlev.

„Hitro se je vrnil“, je menil Krištof. „No, rad bi bil videl, kako vesel je bil brat Žiga, ko je bral, kako sem mu priboril lepi Gornji grad, in kako debelo je potem pogledal, ko sem mu našteval stroške slavne vojne. Zakaj, umeješ, Anica? računil sem mu kakor ljubljeni brat, ki vedno potrebuje denarja, zvestemu bratu, ki živi v jako ugodnih razmerah.“

Hlapec je prinesel pismo, in brž ga je Krištof odpečatil. A branje mu ni šlo tako od rok kakor borjenje.

„Od leta do leta piše Žiga slabše“, je godrnjal, ko je slovkal besede. „Oh, Anica, ti si spretnejša, preberi mi te čirečare! Bodoči škof bi moral vendar lepše pisati.“

Anici se je spešilo bolje, in kmalu sta zvedela, kaj da piše brat Žiga iz Velikovca:

„Dragi brat!

Na glas sem se smejal, ko sem bral Tvoje poročilo, kako ste vzeli Gornji grad. Lepa batrahomijomahija*) bi se dala pisati. Hvala Ti za to junaštvo! Stroške Ti kmalu povrnem, dasi se mi zdi, da si nekoliko previsoko cenil prestane težave in nevarnosti. Hvala Bogu, vse teče gladko. Iz Rima je došel povoljen odgovor, in če Bog da, me bodeš že spremil prihodnje leto kot škofa v Ljubljano. Zdaj Ti pa povem novico, ki Te bode jako razveselila in Ti ob enem dokazala, da se še vedno gode čuda. Dva meseca sta prešla, odkar posedamo v Velikovcu. A to še ni omenjeno čudo. Kako neugodno so se bile poslednji čas obrnile stvari za cesarja, to veš. Vitovec je bil dobil zopet v pest vsa štajerska posestva, mnogo kranjskih in koroških. Njegovi konjiki so nas nadlegovali na vsem potu, in da nas vendar niso vseh polovili, je tudi nekako čudo; a pravo še pride. Na spomlad nam je napovedal vojno kralj Ladislav, in da bi bila mera zvrhana, je vdrl zadnje dni, meni nič, tebi nič, goriški grof v koroško deželo. Tudi on hoče dedovati po celjskem grofu in nadeja se, da mu prepusti cesar v toliki stiski vsaj delež. Marsikateremu zvestih cesarjevih svetovalcev je padel že tudi tak svet v glavo, vsem pa že, da bi vsaj ostavili Koroško in poiskali varnega zavetja v Gradcu, ker tukaj zagazimo lahko vkratkem med tri sovražnike. A cesar se ne gane. On ne odstopi od svoje pravice, naj se zdi drugim to koristno ali nekoristno. Mi poprašujemo plaho, kaj da počenja sovražnik, ali je še odprta pot do Gradca; on pa opravlja mirno svoj posel in piše svoj A. E. I. O. U,**) preverjen, da ga reši Bog iz vseh nevarnosti. Zaman so mu prorokovali najbistroumnejši možje, da bode zajet, kakor-

---

*) Žabjemišja vojna. Stara grška parodija Homerjeve trojanske vojne.

**) Cesar Friderik IV. je imel navado pisati na pisma, knjige, stene, vrata itd. skrivnostno vrsto samoglasnikov A. E. I. O. U. Zgodovinarji razlagajo te črke kot začetnice proroških besedi: »Austria erit in orbe ultima« ali »Austriae est imperare orbi universo«, to se pravi: Avstrija ostane do konca sveta, ali: Avstriji gre oblast nad vso zemljo.

hitro skopni sneg; in že sem Ti hotel pisati, da se pripravite Kranjci na nov, hujši boj spomladi proti trem sovražnikom. In kaj se zgodi! Predvčerajšnjim je prišlo pismo iz Prage, da je umrl nagle smrti kralj Ladislav. In včeraj —. Solnce je zahajalo, ko naznanijo čuvaji z gradu, da se bliža od štajerske strani mnogobrojen sovražnik. Velik strah je prevzel takoj vse naše hrabre junake, vso častito duhovščino in vse pošteno meščanstvo. Vitovec! Vitovec! je šlo od ust do ust. Proroki so bili vsi pokoncu. Saj smo to že naprej vedeli; kaj smo vedno dejali? sem slišal trikrat iz enih ust in premišljeval, ali se modrijan bolj boji ali bolj veseli, da se je uresničilo njegovo prerokovanje. Pripravili smo se na bran, kolikor se je dalo v naglici. Dozdevni sovražnik pa je obstal pred mestom. „O, Vitovec je zvit lisjak“! so dejali strokovnjaki. Iz tabora pa so prišli proti mestu trije odposlanci. Mi jih gledamo, gledamo; zdeli so se nam tako znani. „I za božji čas!“ vzklikne tovariš poleg mene, „to sta naša dva Ungnada!“ In zares, cesarska svetovalca, brata Ungnada, sta prišla v mesto in z njima njegova milost, krški škof Ureh, ujetniki Vitovčevi. To je bilo čudenja! Cesar jih je sprejel takoj; prišli so bili, oproščeni, v imenu Vitovčevem, ki se podaja cesarju z vso svojo vojsko, samo da jih cesar pomilosti in jim pusti, kar imajo. Neizmerno je bilo veselje v Izraelu. Kdo bi mogel misliti, da ne sprejme cesar pogojev z razprostrtimi rokami! A kaj še! On zahteva, da se podajo na milost in se pokoré njegovi sodbi. Kak strah nas je zopet obšel, tega mi Ti ne verjameš, če Ti tudi popišem. Pričakovali smo, da bode Vitovec razjarjen takoj naskočil mesto. A čuda se gode. Posvetovali so se dolgo; naposled pa prijezdijo iz tabora brez orožja vsi vodje Vitovčevi, na čelu on sam med dvema Ostrovrharjema, mojim prednikom v Gornjem gradu in orjaškim njegovim bratom. Vse je drlo na ulice gledat glasovitih mož. Vitovec je srepo zrl predse, Ostrovrhar pa se je prijazno oziral okrog in vse se je čudilo njegovi moški lepoti in viteškemu držanju.“

Anica je malo premolknila in natihoma še enkrat prebrala zadnje vrste.

„Kaj ne, kako slabo je pisano?“ je opravičeval brat. Anica pa je vzdignila pismo više k obrazu, da si pokrije rdečico, in brala dalje:

„Danes navsezgodaj je sedel cesar na sodnji stol. Vitovca je pomilostil takoj, ko ga je prosil odpuščenja, in tudi druge vodje, ki so se bili vojskovali proti njemu. Janeza Ostrovrharja pa je vrgel v ječo in brani se ga pomilostiti. Postavil ga bode pred sodišče, in Bog mu bodi milostiv!“

Anici se je trgal glas.

„Naš pisar piše lepše“, se je hudoval Krištof na škofa, ki piše tako grdo. Anica se je premagala in nadaljevala poluglasno:

„Vzel mu je cesar vsa posestva, kamniški grad, Galenberg, pokroviteljstvo mekinjskega samostana, sploh ves imetek. In veš Ti, komu podeljuje cesar vse to? Tebi, Krištof. Naj bodem jaz prvi, ki Ti vošči srečo. Ostrovrhar pa bode glavo dal.“ Anico je posilil jok. Zaihtela je na glas pred bratom in skrila obraz v belem predpasniku. Krištof je strmel in šel zamišljen parkrat po sobi. Obstal je pred sestro, jo prijel za roko, da je vstala, in ji otrl solze:

„Ne jokaj, Ana! Ti nisi še pozabila Ostrovrharja, ki te je bil tako razžalil. Sedaj se mu vrača. Ali ni to božja kazen, da je ravno nam na korist njegova nesreča?“

„Oh, Krištof“, je ihtela sestra, „ne imenuj tuje nesreče božje kazni! Saj noben človek ne ve, kakšna misel vodi božjo roko.“

„Ti bi nemara še rada, da bi se Ostrovrhar izvil brez kazni!“ se je čudil brat, in molče je ona prikimala. Krištof pa je zopet koračil po sobi semtertja; umeti ni mogel mehkosrčne sestre. A rad jo je imel, in težko mu je déla njena žalost.

„Anica“, je dejal in ji položil roko na ramo, „jaz pojdem sam v Velikovec in poprosim za Ostrovrharja.“

„O, kako si dober, Krištof“, je šepetala sestra in ga objemala in skrivala objokani obraz na širokih njegovih prsih.

Takoj je izvršil Krištof svoj sklep. Poslal je sla na Brdo do Apfalterna, ki bi imel zdaj priliko, da reši

ujete sorodnike, in z njim vred se je napravil še tisti dan na pot v Velikovec. Priprošnji bratov Lambergarjev se ni mogel ustavljati cesar; toliko uslug sta mu bila storila. Apfaltern, ki je bil zvedel, da so njegovi sorodniki zaprti v soteškem gradu, je tožil Jošta pred cesarjem. Ta je ukazal takoj, da se izpuste, in Jošt je obljubil, a dostavil, da mu je starejši že umrl v ječi.

„To je velika nesreča!“ je opominjal cesar. „Treba bode, Jošt, ustanoviti maš za umrlega in z dobrimi deli zadoščati za krivdo. Vi pa, Apfaltern, ne mislite na maščevanje, ampak odpustite mu, kakor Bog odpušča nam vsem, in kakor sem odpustil jaz svojim nasprotnikom.“

Minulo je nekaj dni, in v Črnelem je dvorjanil mladi baron Andrej Ravbar gospodični Ani pred veselo plapolajočim ognjem. Huda je na takega gosta malokatera deklica, naj se še tako hudo drži, mati pa nobena. Dasi je bila Anica raztresena, ni zastajal pogovor; tem zgovornejša je bila gospa. Okna so bila zamrzla in zunaj je škripal sneg pod nogami; kako prijetno se je dalo govoriti o neprijetnostih zimskega potovanja! Imeli so baš Krištofa v mislih in ga milovali, da ne sedi pri njih v gorki sobi, ko zarezgačejo konji od kamniške strani. Hrupno in veselo pridirjajo na dvorišče trije konjiki s svojimi slugami. Gospa je odprla okno, in prisrčno jo je pozdravil z dvorišča sin in spoštljivo brdski gospod in še drug vitez, ki že zdavnaj ni bil obiskal Črnelega. Anica ga je spoznala takoj in rdečica ji je zalila bledo lice. Tekla je gostom naproti, objela brata in podala roko Ostrovrharju.

„Odpusti, Ana!“ je šepetal junak. Poljubil ji je roko in se poklonil grajski gospê. Anici je žarelo oko od radosti, in še nikdar ni bila tako prijazna z mladim snubcem Ravbarjem kakor ta dan. A gospodu baronu se je dozdevalo, da ni to vse skupaj nič; pusto mu je bilo pri srcu in držal se je moško. Krištof in Ostrovrhar sta se bila spotoma zopet tako sprijaznila, da se je napetost takih pristojnih pohodov kmalu umeknila dobrodušnemu veselju. Anica je pridno polnila kupice in se smejala zgovornosti svojih gostov. Malo-

beseden je bil le Ravbar; nagnil se je k Apfalternu in vzdihnil:

„Anica gotovo ne misli več, da bi šla v samostan.“

„Sedaj pojdi pa ti!“ mu je pošepetal Apfaltern.

„Pojdi se solit!“ je mrmral oni in pil svoj pot, ker je bil čvrst in zdrav mladenič, ki ga ni mučila preobčutljivost.

XV.

Jaz pa zdaj k tebi v svate grem.
N. ps.

V Gornjem gradu pa je premišljevala teta Mina, kaj bi počel ta ubogi Gregor, če bi nje ne imel. Inako se ji je storilo, ko si je predočevala, kako bi bil ležal zapuščen; nihče bi mu ne zrahljal postelje, nihče popravil blazine. Gregor ji seveda nikoli ni povedal, kako silno da jo je pogrešal; pravil je le, kako sta skrbeli zanj Tajda in njena mati, in da je presedel pater Benedikt velik del vsakega dne poleg njegove postelje. „A kaj bodo tuji ljudje, ki nimajo srca za bolnega človeka!“ Torej hvala Bogu, da je ona tukaj!

Gregorju se je hitro celila noga. Pel je že in citral v prijazni svoji sobi in urejeval gornjegrajsko last s patrom Benediktom, ki mu je bil velika opora, ker je poznal vse samostanske pravice in služnosti. Le to ni bilo Gregorju prav, da Tajde ni več, odkar gospodinji teta, in dolgčas mu je bilo po prijetnih prejšnjih razgovorih. O najvažnejši reči se še ni bil zgovoril z njo, češ, da je smešno, če govori bolnik o svatbi, ko bi moral misliti na smrt; a izpregovoril bode, kadar shodi, uverjen, da ne zaman; saj sta si bila že zopet velika prijatelja.

Da pa Tajde ni bilo več v vas, tega je bila kriva teta Mina. Ta skrbna ženska, ki se je bila prvi dan seznanila in sprijaznila z vsemi gornjegrajskimi družinami, je obiskavala seveda dan na dan Tajdino mater.

Spoznala je namah, kako nepraktični sta ženski v premnogih rečeh, in kako široko polje poučevanja in svetovanja je razgrnil ljubi Bog pred njo. Pričela je takoj svoje delovanje. A teta ni gledala samo, da koristi znankama, ona ji je tudi kratkočasila s slavospevi na Gregorja. Pripovedovala je na dolgo in široko njegova junaštva in je vekšala neizmerno z vsakdanjimi dodatki. Vedno se je našla še kaka nova vrlina nečakova, ali pa je iznova poudarjala že preslavljene, po pravilu, da se dobra reč ne more nikdar prehvaliti. Gospê je ugajala ta prostodušna ljubezen, in Tajdi ni presedala. Saj se je tako gorko za Gregorja oglašala tudi v njenem srcu hvaležnost. On ji je ohranil strica v domačem kraju; on branil njo in mater, ko je bil obležen samostan; on tako radodarno povrnil vso škodo, tako ljubeznivo poravnal vse krivice. Kdo ne bi čislal takega dobrotnika! A privadila se je bila ona že tudi neki drugi misli, ki ji ni bila neljuba. Ko sta se tako prijazno menila zadnje čase, se ji je zdelo večkrat, da jo Gregor zdajzdaj zasnubi, in prepričana, da jo bode prej ali slej, je nekako poredno zadovoljna čakala tistega časa. Niti za kneginjo in za Vitovca se ni navduševala več, ko je bila zvedela podrobnosti celjske vojne iz najmerodajnejših ust.

Teta pa ni skrbela samo za sedanjost svojega nečaka, ampak bolj še za njegovo bodočnost. Uverjena, da ne bode večno živela, je premišljevala, kako bi ga oženila; zakaj tako mladih ljudi vendar ne gre ostavljati samih.

„Izbrati nevesto“, je modrovala takoj drugega dne, ko je sedela pri Staničevih, „to je važna zadeva. Kaj, gospa Stanička?“ Ta je pritrdila; Tajdi pa je začelo tolči srce, da se je sklonila na šivanje.

„Vi tega ne čutite toliko“, je nadaljevala teta, „ker niste v takem položaju. A jaz! Verjemite mi, da po cele noči ne zatisnem očesa, ko premišljujem, kaj bi bilo prav, in kako bi bilo prav. Očak Abraham je poslal najmodrejšega izmed svojih hlapcev izbirat sinu Izaku neveste, ker je dobro vedel, da se tu na mladeniče ni čisto nič zanesti. Ti bi gledali le na gladko lice; vse drugo jim je postranska reč. Zaraditega je

toliko nesrečnih zakonov na svetu. Pred vsem mora biti nevesta bogaboječa in pohlevna, taka kakor Tajda. Da, da, gospodična, nič se ne skrivajte; Vi bi bili nevesta za našega Gregorja.“

Tajdo je obhajala vročina in hitela je šivati na vse pretege.

„Če bi Gregor ne imel že neveste“, je povzela teta, „bi jaz rekla, da naj vzame Vas.“

Tajdi pa se je stemnilo pred očmi, da se je zbodla globoko v prst. Težave so jo obšle in stekla je iz sobe, kjer je bil vzduh tako soparen, tako težak. Ko je teta pripovedovala pri peči, kako ljubeznivo izvoljenko da ima Gregor na Kranjskem, je pretakala Tajda solze kraj potoka. Spoznala je vsa nesrečna, kako rada ima Gregorja. Menila je bila dosedaj, da ga čisla le kot dobrega prijatelja, in da bi se ji ne godilo hudo kot njegovi ženi. Bil bi pač zakon, kakršne sklepa bolj razum nego srce. „In taki so najsrečnejši“, je slišala od strica in matere. Da si pa utegne Gregor izbrati drugo, na to ni mislila nikdar; kako bridko jo je iznenadila sedaj ta misel! O, naj bi tudi nje ne vzel, da bi le tudi druge ne izbiral! Premišljevala je, zakaj je bil tako prijazen ves čas, če ima drugo v mislih, in jela ga je dolžiti hinavstva. A oglasil se je drug glas, ki ji je trdil, da je on pač prijazen z vsemi ljudmi. Spomin ji je ponavljal njegove besede, pogovore, ki sta jih imela med seboj, in izkušala je iztisniti iz njih le količkaj več od navadne priljudnosti; a zaman. Kar se ji je glasilo prej kot iskrena ljubezen, to so se ji zdele zdaj le besede. Oh, da se meni ona zanj, in da se je dala tako preslepiti svoji domišljiji in domišljavosti! — A nekdaj, nekdaj gotovo še ni mislil na drugo. Spominjala se je prešle pomladi, spominjala zimskega jutra, ko je bil prišel z vojsko nad Gornji grad, in kako je bila ona prevzetna in razžaljiva. Sama je kriva, da je nje pozabil. Oh, ošabnost, kako kaznuješ sama sebe! A kaj pomaga prepozen kes! Pripeljal bode Gregor nevesto, ki bode njej večen oponos, da je izgubila takega mladeniča. Tako je čakala obupna v vrtcu, da odide teta Mina, in žalostna se je vrnila k svojemu delu. Mati je takoj

slutila, kaj ji je; zakaj tudi ona se je natihem nadejala, da vzame Gregor hčer. Pusto je bilo pri srcu tudi njej, zato ni nadlegovala Tajde z vprašanji, ampak prepuščala času, da jo potolaži; saj se morajo deklice privajati samozataji.

Tajda je začela kmalu tožiti, kako dolgočasno da je v Gornjem gradu, odkar je odpravljen samostan, kako dolge da so zime, kako odljuden kraj, in jela je nagovarjati mater, naj se vendar preselita. Mati je ugovarjala in pogovarjala in milovala v srcu nesrečno dete in premišljevala sama, če bi nemara res ne bila selitev najboljše zdravilo.

Nič več ni obiskala Tajda Gregorja, nič več ni poprašala, kako se ima, ampak trudila se je, da si ga izbije iz glave. A trud ni bil legak. Bledela je Tajda in hujšala in minula jo je prejšnja veselost, tako da jo je začel izpraševati stric, če je bolna. Ona je odkimavala in pobešala oči.

„Tajda, ti nisi srečna“, ji je dejal pater Benedikt.

„Kako da ne?“ se je nasmihala ona. „Saj imam, česar želim.“

„A vesela nisi, kakor si bila prej, in kakor so tvoje vrstnice.“

„To je zato, ker je zima“, se je izgovarjala ona. „Kadar pride pomlad, bode zbudila zopet petje in radost.“ Stric pa je zmajeval z glavo in izpraševal sestro, kaj da ima Tajda, dokler ni izvedel resnice.

Kako neprijetno je ta presenetila patra Benedikta, ki si je bil že tako lepo uredil domačijo v prijetni zavesti, da je ne ostavi nikdar več! Zdaj se mu je pokazalo v drugačni luči prijazno občevanje mlade dvojice. Nesrečnega se je čutil tudi on, zlasti ker si je očital, da je nekoliko sam zakrivil to nezgodo. On je seznanil Gregorja s Tajdo; on ga je peljal k njeni materi; pred njegovimi starimi, slepimi očmi sta se menila. Oh, da ne more dobiti pokoja na zemlji! Ni se čudil, da si želi Tajda proč iz tega kraja, marveč potegnil je z njo, ko je dobro premislil okoliščine.

Ko pa se je vdala mati in začela iskati kupca za svojo hišico, so obšle Benedikta bridke misli. Sam bode ostal v Gornjem gradu, dolgčas mu bode po

sorodnicah, in nihče mu ne bode več postregel tako ljubo. Jela se je boriti ljubezen do dragega kraja z ljubeznijo do sestre in nečakinje. Ko pa se je spomnil, koliko dobrot sta mu izkazali v njegovih boleznih, in premišljeval, kako bi poravnal vsaj nekoliko svoj dolg, se mu je zdelo, da bi ravnal grdo in nehvaležno, ako ji zapusti, in sklenil je po dolgem srčnem boju, da odpotuje z njima. Sestra ga je odgovarjala; a on je bil že vse preudaril. Bridko misel na ločitev mu je blažilo upanje, da bode izprememba kraja pomirila nečakinji srce.

Gregor je kmalu zapazil, kako zamišljen in pobit je pater Benedikt. Dejal si je, da mu je pač dolgčas po bratih, s katerimi je bil preživel toliko let skupaj, in izkušal ga je razvedriti. Ta pa je premišljeval, kak vzrok bi navedel Gregorju, kadar se bode poslavljal od kraja, ki mu je bil pred kratkim časom tako mil.

Ko so se bile pokazale prve trobentice po loki, je hodil Gregor že trdno, in polotile so se ga ženitvanske misli.

„Mina, jaz se bodem ženil“, je dejal, obstal pred teto in uprl roke v bok.

„To je prav!“ se je razveselila teta. „Kdaj pa?“

„Po Veliki noči, če Bog da. A nekaj mi še manjka.“

„Kaj pa?“

„Neveste.“ Teta se je smejala, češ, da je ne bode prevaril, da ona že ve, kar ve. „Ampak snubil je nisem še naravnost“, je dejal Gregor vesel. „Toda jutri storim to.“

„Ali si že zadosti trden?“ je skrbela teta.

„Oh, do poroke je še časa“, je menil Gregor. „Ampak najprej moram dobiti iz nevestinih ust potrdila tvojim besedam.“

„Torej le idi! Kaj pa ti pripravim za pot?“

„Za to pot pa res ni treba priprav“, se je smejal Gregor. Ona pa ga že ni več poslušala; mudilo se ji je naznanjat po Gornjem gradu zanimivo novico. Prva njena pot pa je bila k Stanički.

„Jutri pojezdi nečak Gregor na Kranjsko snubit, in po Veliki noči bode poroka, gospa Stanička.“

Ta ji je voščila srečo, a poznalo se ji je na glasu, kako hudo ji dé, da mora hči poslušati to poročilo. Teta pa je stopila k Tajdi in jo izpraševala, če se kaj veseli svatbe. „Videli boste“, je dejala, „kako lepo gospo pripelje Gregor. Ana ji je ime.“ Tajda je prikimala molče in pogledala skoz okno, da skrije solze, ki so se ji prikradle v oko. Teti pa se je zamalo zdelo, da se te ženski tako malo zanimata za tako važno zadevo, in da se ne veselita z veselimi, kakor se spodobi dobrim dušam. Ostavila ji je kmalu, da nese novico v sosednjo hišo. Hči in mati pa sta molčali, utopljeni vsaka v svoje misli.

„In kdaj odidemo mi?“ je dejala naposled mati.

„Čim prej, tem bolje“, je odvrnila Tajda tiho. Patru Benediktu pa je pravila sestra o Gregorjevem odhodu in menila, da bi bilo najboljše, če se preselé sedaj, ko ne bode Gregorja v Gornjem gradu; kupec da se je že dobil za hišico. Tega mnenja je bil tudi pater Benedikt.

Gorko je sijalo drugega dne pomladno solnce v prijazno sobo, kjer se je pripravljal Gregor na imenitno pot. Prijetna razburjenost mu je rdečila lice; saj si je bil v svesti, da pot ne bode brezuspešen. Še enkrat se je pogledal v zrcalu in si pogladil lase. Med vrati pa ga sreča pater Benedikt, k njemu namenjen. Vrnila sta se v sobo, in subprior ga je začel, v veliki zadregi, zahvaljevati za vse dobrote, katere je bil prejel od njega. Gregor je osupnil, ker ni vedel, kaj da pomenja ta uvod. Oni pa mu je odkril svoj sklep, da ostavi Gornji grad, in ga prosil, da mu ohrani prijazen spomin. Ganjen mu je podal Gregor roko; a po vzroku ga ni vprašal, preverjen, da ga žene le hrepenenje po skupnem samostanskem življenju iz domovine. Obžaloval je, da izgubi takega svetovalca in prijatelja, in mu zagotavljal, da ne pozabi nikdar neprecenljivih uslug, katere mu je bil izkazal.

„A kako morete vendar Vi, gospod subprior“, je pristavil, „na stara leta — Bog Vam jih daj učakati še mnogo — ostaviti svojo sestro!“

„Sestro?“ je vprašal oni. „Ta pojde z menoj.“

„Z Vami?“ se je zavzel Gregor in nemirno mu je začelo tolči srce. „In Tajda?“

Pater se je nasmehnil tolikemu prostodušju: „Tajda seveda tudi.“

„Kako je to možno!“ je vzkliknil Gregor in prebledel. „A jaz moram, moram še govoriti z njo!“

Podal je brž še enkrat roko subpriorju, jecal nekaj o hvaležnosti, dobrotah, spominu, da ga je poslovil, in hitel k beli hišici ob potoku. Mati je bila sama doma. Vprašal je po Tajdi in zvedel, da je šla v gozdič nabirat mladega bršljana. Neljubo je bilo materi, da je išče; saj je vedela, koliko teže ga bode pozabila hčerka, če govori še z njim; a ni si upala reči tega grajskemu poveljniku.

Gregor je hitro zavil po znani stezi in kmalu je zagledal Tajdo v cvetnatnem logu. Od veselja in strahu mu je utripalo srce, ko je stopal po mehki trati. Ona pa je bila preveč zamišljena, da bi čula njegov korak. Neka tiha zavist se ji je budila v žalostnem srcu. Tod bode vodil Gregor mlado ženo. Z njim bode trgala pisane cvetice, poslušala petje ptičev in šumljanje potočka in niti znala ne bode, kako je srečna. Zanjo pa ni veselja več; spremljal jo bode po tujih krajih le grenak spomin. Zgenila se je, ko jo je došel Gregor, in polila jo je živa rdečica, ko sta se spogledala.

„Torej gospodična Tajda res odhaja?“ je dejal tiho Gregor.

„Saj gospod Gregor tudi odhaja“, je dejala ona mirno.

„Jaz?“ je strmel Gregor. „Kam pa jaz?“

„To pač veste sami.“

„Jaz da bi kaj vedel? In zakaj bi Vam skrival?“

„Ne odidete li še danes na Kranjsko?“

„Danes! Na Kranjsko!“ se je čudil čimdalje bolj Gregor. „I kdo Vam je to povedal? Niti ne upal bi se še podati na tako daljno pot. In po kaj bi hodil na Kranjsko?“

„Po kaj! To pač sami najbolje veste,“ je dejala ona in se obrnila, da odide. On pa jo je prijel za roko in jo zadržal:

„Ne pojdete mi, dokler mi ne poveste, odkod da imate te čudne vesti, o katerih jaz sam ničesar ne vem.“

„Ne greste li po nevesto?“ se je obotavljala ona in pogledala stran.

„Kakšno nevesto?“ je vzkliknil Gregor. „Moja nevesta ste Vi, Tajda, če me hočete za moža.“

„Jaz?“ je strmela Tajda, in hitreje ji je začelo biti srce.

„Da, Vi in nobena druga!“ se je razvnel Gregor. „Od tistega dne, ko sem Vas videl prvikrat, ste moja izvoljenka Vi, in če me morete le količkaj ljubiti, bodite moja žena!“

Tajdi se je zdelo, kakor da bi prijetno sanjala; sama svojim očem in ušesom ni verjela in stisnila je roko Gregorju, kakor da se prepriča, je li istina. On pa jo je objel čez pas in poljubil na lice, ki je je obsijal svetli žar prisrčne sreče. Gregor je bil vesel in srečen, da skoraj ni mogel govoriti; Tajdi pa ni dala miru zvedavost; morala je izvedeti, kaj je vendar z nevesto Ano, o kateri jima je teta Mina že toliko dopovedala. Gregor se je smejal tetinim domišljijam in se radoval natihem nežne, boječe ljubezni, ki je dihala iz vsakega Tajdinega vprašanja.

Tudi patra Benedikta je bil izvabil krasni dan iz stanice. S knjigo v roki se je bil napotil proti gozdu. Misli pa so mu uhajale od knjige v svet, ki se mu še nikdar ni zdel tako lep kakor sedaj pred odhodom. Spominjal se je pač, kako je že enkrat jemal slovo od strmih planin in tesne doline, in kako se mu je bila žalost izpremenila v veselje; a sedaj se ni upal nadejati take sreče. Ko pa ga je pripeljala pot na trato kraj gozda, je ostrmel, ko je zagledal Gregorja in Tajdo, ki sta se počasi bližala. Obšla ga je nejevolja, da se nespametno dekle ne ogiblje prilike, ki ji mora le še bolj obtežiti srce. Onadva sta ga tudi že zagledala. Veselo ga je pozdravljal Gregor; Tajda pa je stekla naproti, da mu poljubi roko. On jo je zadržal, ji pogledal resno v oči in povzdignil prst; nečakinja pa se je nasmejala.

„Tajda, Tajda“, je svaril stric, „za smehom pride jok.“ Medtem je došel Gregor, prijel Tajdo za roko in jo predstavil stricu kot svojo nevesto. Stric je strmel in gledal, dokler ga ni vprašala Tajda, če jima ne bode voščil sreče.

„Da, da, Gregor in Tajda. Bog vaju živi oba!“ je dejal živahno in jima stiskal roke, presrečen, da se je izpolnjevalo, kar si je bil želel natihem že tolikokrat, kadar je mislil na bodočnost svoje nečakinje.

„Kaj ne, striček!“ je dejala Tajda; „zdaj mi ne boste več prorokovali, da pride za smehom jok.“

„Ne, Tajda“, se je posmejal on; „ampak za jokom pride smeh.“

In Tajda je zardela, ker se je spomnila, koliko je prestala bridkosti in kako nepotrebnih. Napotili so se vsi trije k materi Tajdini, da se z njimi razveseli skupne sreče.

V brezskrbnem pogovoru jim je potekala ura za uro; teta pa se je križala doma, kdaj da odjezdi Gregor, ko nima še nič pripravljenega. Pripravljala mu je seveda sama obleko in perilo in tekla v hlev vprašat hlapca, če je konj že osedlan.

„Kateri konj?“ se je zavzel Miha in kimal z glavo, ko mu je pripovedovala, da odjezdi pač Gregor v Črnelo.

„Jaz nič ne vem“, je zmignil naposled z rameni in godrnjal, da za tako dolgo pot Gregor še ni.

„Tega ti ne veš, Miha“, je karala teta. „Ti pripravi gospodu za pot najboljšega konja.“

„Drugega nič?“ se je jezil Miha. „Rjavec se je izbosil, in vranec šanta.“

„Podkuj rjavca! Kaj pa stojiš?“

„Ne zamerite, teta Mina“, je dejal Miha, „Vi ne umejete o konjih nič ali pa še manj. Če mi gospod ukaže, bodem koval rjavca, drugač pa ne.“

Nejevoljna ga je ostavila teta. Miha pa se je hudoval, da hočejo že ženske hoditi po konjskih hlevih; in na Mino je bil posebno hud; zakaj, kakor bodemo kmalu slišali, začela se je mešati v neke zadeve, ki so segale Mihu še vse drugač do srca kakor rjavec konj.

Ura je šla na poldne, in Gregorja še ni bilo domov. „Oh, ti mladi ljudje“, je tarnala teta, „nobene skrbi nimajo. Ženin je in še neveste bode pozabil!“ Tekla je k Stanički vprašat, če je videla Gregorja, in zagledala ga je za mizo v mirnem pogovoru.

„Za božji čas, Gregor!“ se je čudila. „Kaj pa čakaš? Kdaj pa odjezdiš?“ Gregor se je smejal tako prisrčno, Tajda se je muzala in gospa Stanička se je morala obrniti stran, ker ni mogla premagovati smeha.

„Teta“, je dejal Gregor, „meni je na Kranjsko predaleč po nevesto; jaz sem si jo izbral tukaj.“

„Takó!“ je dejala ona z zategnjenim naglasom, presenečena. Počasi je segla Tajdi v roke; a pomenek ji ni šel prav od srca, in z izgovorom, da je čaka mnogo dela, je ostavila veselo družbico.

„Da si boš izbral ti tako nevesto“, je dejala slabovoljna, ko se je bil vrnil Gregor, „si ne bi bila jaz mislila. Ali ni stokrat boljša Ana Lambergarjeva?“

„Ali se ti sanja, teta?“ se je smejal Gregor. „Ta bi pač marala zame!“

„Ta?“ je dejala ona razžaljena. „Sedaj si se že odločil. A naj bi bila jaz to le slutila, svetovala bi ti bila drugače; zakaj jaz vem, kar vem.“

Temu razlogu se ni dalo ugovarjati; in Gregor tudi poskušal ni, prepričan, da se bode teta kmalu potolažila.

Po Veliki noči je poročil pater Benedikt mladi par. Ravno tisti dan pa je prišla v Gornji grad novica, da se je poročil Janez Ostrovrhar z Ano Lambergarjevo. Dve debeli solzi sta se prikradli dobri teti v stare oči, in ostavila je družbo, da se razjoka sama v svoji izbi. „Oh, ubožica!“ je vzdihovala, „koliko je gotovo pretrpela, preden se je vdala; in sedaj bode nesrečna vse žive dni!“

Jezila se je na gospo Lambergarjevo, ki ni hotela poslušati nje, ampak žrtvovala svojim predsodkom hčerino srečo, in nekoliko tudi na prenaglega Gregorja. Toda, kar je, to je. Saj je bilo toliko drugih skrbi v njeni bližini.

Najnujnejša zadeva je bila sedaj Mihova in Janezova, ki sta snubila brhko Jerico. Kadar je uvaže-

vala ta telesne vrline, je bil Janez na konju; a ker je bil Miha duhovitejši, je omahovala Jerica in zadržavala oba fanta, ki bi se bila lehko že vrnila domov. A upala sta oba in pila na to upanje, in stvar bi se bila pletla Bog ve koliko časa še, da ni z izkušeno roko posegla vmes teta Mina. Ta se je potegnila za zvesto Lenko in se srdila v svoji praviceljubnosti, da bi Miha imel dve nevesti, Janez pa nobene. Z njeno pomočjo je izpodrinil Janez tekmeca. Sprla se pa zaraditega nista. Bodoči krčmar je napojil še odhajajočega Miha in mu naročal:

„Kadar prideš domov in te bodo izpraševali Dobljanje, kje je Belčev Janez in kaj da počenja, govori ti tako: V Gornjem gradu je, godi se mu pa dobro, da nič takega. In ko bodo barala dekleta, če sem še samec, govori ti resnico, da imam dekleta, kakršnih ni nič pod dobovskim zvonom. Naj zvedo, da me drugod nimajo za takega bedaka kakor v domači vasi!“

Ko bi bila vedela gospa Ana Ostrovrharjeva, kako jo miluje teta Mina, bi se bila smejala na strani ljubljenega moža, ki ga ni nič več mikala bojna slava. Živel je prijetna leta z ljubeznivo soprogo v družbi brata, prelata gornjegrajskega, in drugih prijateljev, bival pozimi v Kamniku, poleti v Galenbergu, kjer ga je obiskaval Jošt Soteški, kolikor mu je dopuščal protin.

Vitovcu pa ni dalo srce, da bi odložil orožje. Ostal je pri cesarju, dokler se je ta mudil v južnih deželah, pripravljen, da dožene z mečem njegovo pravdo. Ukazal je cesar kneginji Katarini, da naj se umakne iz celjske grofije v Krški grad, ki ga ji je bil prepustil kot vdovščino. Težka je bila ločitev. Marsikatera solza razžaljenega ponosa ji je stekla po licih, in marsikatero mokro oko je svedočilo zvesto vdanost hvaležnih meščanov, a na upor ni bilo več misliti. Z mlado vdovo Heleno je premišljevala kmalu v Krškem nestanovitnost človeške sreče in slave. Doktor Lenart pa je branil še nadalje njene pravice. Poprej velik dr-

žavnik, je gledal sedaj zvitim kmetom na prste in se tožaril s prešernimi sosedi, ki so uhajali kneginji v škodo.

Janez, grof goriški, pa ne bi bil mogel izbrati neugodnejšega časa, da uteši svojo boječeljnost. Nadenj je poslal cesar Vitovca. Ta ga je otepel dodobra, ga podil nepretrgoma čez mejo, mu vzel še par njegovih mest in ga prisilil iskati miru pri cesarju. Za plačilo je imenoval cesar Vitovca svojega svetovalca, in novi svetovalec se je izkazal vrednega te časti. Ko se je bil kmalu potem zapletel cesar v trde boje z Ogri pod kraljem Matjažem, mu je branil južno mejo proti Ogrom in Turkom zvesti Vitovec. Hvaležni cesar ga je povzdignil v grofa Zagorskega in bana slovenskih dežêlâ.

Ko pa je zapelo zopet v Mihovi kovačnici kladivo, se je oglasila tudi nova pesem:

Pegam pravi, govori:
»Kje se men' enak dobi?«

pesem o Pegamu in Lambergarju, ki jo je bil zložil v Gornjem gradu Gregor, ko ni smel tri mesece iz postelje zaradi zlomljene noge. Pel jo je Miha, kadar je koval konje in vozove, ali pa v krčmi pri Krivcu, če ga je bila razjezila Lenka. Janez pa je nesel pesem na Dolenjsko in Vipavsko, koder je vino skupljeval in mešetarje pretepaval. Tako se je razširila po vsem Kranjskem, se prenarejala in vekšala, da je dobila obliko, v kakršni jo beremo današnje dni.

Biblioteca della R. Università di Lubiana
v Ljubljani
Biblioteka kr. univerze

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
COBISS ®
0000009988